

De Christelijke Geloofsleer

VOOR

SCHOOL EN HUISGEZIN,

MET EEN INLEIDEND WOORD

VAN

A. J. EIJKMAN,

Predikant bij de Nederdutch Hervormde Gemeente te Amsterdam.

AMSTERDAM,

1891

Inhoud

Voorwoord	5
-----------------	---

Inleiding (Prolegomena)

I. De Openbaring Gods	6
II. De Heilige Schrift, de Bron der Openbaring Gods	6
III. De Voortreffelijkheid der Openbaring Gods	8
IV. De Bron en de inhoud der Geloofsleer	10
V. Het Voorwerp en de indeeling der Geloofsleer	11

Eerste deel

De Leer van God (Theologie)

§ 1. Van het Bestaan van God	13
§ 2. Bewijzen van Gods Bestaan	17
§ 3. Van het Wezen Gods	18
§ 4. Van de Heilige Drieëenheid	20
§ 5. Van Gods Eigenschappen	22
§ 6. Van de Schepping	26
§ 7. De Onderhouding aller dingen en het Godsbestuur	28
§ 8. Over de Engelen	31

Tweede deel

De Leer van den mensch (Anthropologie)

§ 9. De Mensch, de kroon der Schepping	34
§ 10. De Oorspronkelijke Staat des menschen	36
§ 11. Het Beeld Gods	37
§ 12. Gods Gebod	38
§ 13. Van den Val	39
§ 14. De gevolgen van den Val	41
§ 15. Van de Zonde	45
§ 16. Van de Wet Gods	47

Derde deel

De Leer van den Middelaar en van Zijn Werk (Mesitologie)

1ste Afdeeling. Leer van Christus (Christologie).

§ 17. Gods eeuwig Besluit ter verlossing	51
§ 18. De uitvoering van Gods eeuwig Besluit in het Oude Testament	53
§ 19. De vervulling van Gods Raadsbesluit in Jesus Christus	55
§ 20. Van de twee Naturen van Christus	56

§ 21. Van den tweevoudigen Staat van Christus	60
§ 22. De Staat der Vernedering	61
§ 23. De Staat der Verhooging	62
§ 24. Christus – Messias – Gezalfde	64
§ 25. Het Profetisch Ambt van Christus	65
§ 26. Het Priesterlijk Ambt van Christus	66
§ 27. Het Koninklijk Ambt van Christus	68

2^e Afdeeling. De Leer van de toeïgening des Heils door den Heiligen Geest (Soteriologie).

§ 28. Van de eeuwige Uitverkiezing	70
§ 29. Van de Goddelijke Roeping	72
§ 30. Van de Wedergeboorte	75
§ 31. Van de Rechtvaardigmaking door het Geloof	77
§ 32. Van de Heiligmaking	80
§ 33. Van de Kerk	82
§ 34. Van de Sacramenten	85
§ 35. Van den Heiligen Doop	87
§ 36. Van het Heilige Avondmaal	89

3^e Afdeeling. De Leer van de laatste dingen (Eschatologie).

§ 37. De Toestand der ziel na den dood	93
§ 38. De Wederkomst van Christus	96
§ 39. De Opstanding uit de dooden	97
§ 40. Het Laatste Oordeel	99
§ 41. De Eeuwigheid	101

Voorwoord

De verschijning in de Nederlandsche taal van deze „*Christelijke Geloofsleer voor School en Huisgezin*“ bewerkt door den gereformeerden Predikant LIC. F. ŠEBESTA te Auspitz (Moravië), moet ons Christelijk volk ten goede komen.

Door de vriendelijke hand van Mevrouw E. BÖHL—VAN VERSCHUER, te Weenen, uit het Boheemsch vertaald, zag dit werk reeds het licht in het „*Amsterdamsch Zondagsblad tot getuigenis der waarheid*“, waarin het in de jaargangen 1888 en '89 in vervolgstukken werd opgenomen. Met deze afzonderlijke uitgave zal menigeen gebaat wezen, en zeker zullen allen, die de leer, die naar de godzaligheid is, liefhebben, verblijd zijn.

Op korte, klare en degelijke wijze wordt de heilswaarheid uiteengezet, bovendien menige praktische wenk ten beste gegeven. Bij het catechetisch onderwijs is het eene uitnemende handleiding; den Christelijken onderwijzer zal het bij het onderricht der jeugd van veel nut kunnen zijn, en aan allen, die dagelijks de Schriften lezen, onderzoekende of deze dingen alzo zijn, strekt het tot recht verstand der waarheid, tot bevestiging in het allerheiligst geloof. Ook den student in de Godgeleerdheid, die vraagt naar hetgeen de Heilige Schrift leert, zal dit boek ongetwijfeld grooten dienst doen en hem eene waarlijk rustige en verkwikkende, tot God heenleidende lectuur zijn, te midden van het lezen en hooren van zoo menig betoog, dat, of het al „Godgeleerd“ heet, van de waarheid afleidt en God en Zijnen Zoon Jesus Christus niet eert, Wien te kennen het eeuwige leven is. (Joh. 17:3.)

Kome het in veler handen, en stelle de Heere der Gemeente het tot een' uitgebreiden zegen!

AMSTERDAM,
30 Juli 1891.

A. J. EIJKMAN,
Predikant bij de Nederd. Herv. Gemeente.

Inleiding (Prolegomena)

I. De Openbaring Gods

De éénige ware gelukzaligheid des menschen is gelegen in de kennis van God, onzen Schepper en Verlosser; doch het is onmogelijk, God te kennen zonder *Openbaring*. God bewoont een ontoegankelijk licht; Denwelken geen mensch gezien heeft, noch zien kan (1 Tim. 6:16); daarom zouden wij niets weten van Zijn ware wezen noch van Zijnen wil, indien Hij Zelf ons niet iets van dat ontoegankelijk licht geopenbaard had. God, als oneindige Geest, openbaart Zich aan de menschen door middelen; het *middel* der Openbaring Gods is het *Woord*, hetwelk God in den beginne door Mozes en de Profeten liet opschrijven en vervolgens door Zijnen eengeboren Zoon heeft vervuld. Van den vroegsten tijd af sprak God tot uitverkorene mannen, openbaarde hun het geheim van Zijnen wil, en deed hen leven bij de verwachting des toekomstigen heils. Vooral aan het Israëlietische volk openbaarde Hij Zich door groote daden Zijner liefde en macht; en in den loop der tijden ontsluisde Hij hun steeds duidelijker het geheim der heilswaarheid, totdat eindelijk in de volheid der tijden het eeuwige Woord Zelf vleesch is geworden, en wij Zijne heerlijkheid hebben aanschouwd. (Hebr. 1:1; Joh. 1:14.) De *bewijzen of teekenen*, waardoor God Zijne liefde, Zijne genade en Zijn heil openbaarde, – niet aan alle menschen in het algemeen, maar aan enkele, bijzonder daartoe geroepene mannen, – noemen wij de *Openbaring* Gods.

De tijd evenwel, waarin God Zich aan de menschen door de Profeten en door onzen Heere Jesus Christus openbaarde, ligt reeds verre achter ons, en ternauwernood zouden wij iets daarvan weten, indien God niet Zelf gezorgd had, dat ons de inhoud Zijner Openbaring bewaard bleef.

Evenals de Heere Jesus aan Zijne discipelen beloofde, dat Hij hen geene weezen zoude laten (Joh. 14:18), en hun den Trooster, den Heiligen Geest zoude zenden, zoo bereidde de trouwe God in Zijn Woord aan Zijne geloovigen voor alle tijden het ware vaderland van hun geestelijk leven. Zoo wij de Openbaring Gods bezaten als *mondellinge overlevering* van menschen, dan zouden wij geene zekerheid hebben, dat wij Gods eigenlijke gedachten en Zijnen waren wil kenden, want het bericht dezer daden van genade zoude bedorven tot ons gekomen zijn, gelijk alles bederft en van zijnen oorsprong afwijkt, wat van mond tot mond wordt overgeleverd.

Neen, God deed meer: Hij liet Zijne Openbaring tot zaligheid der menschen door Zijne dienst-knechten *opschrijven*, en leidde hen daarbij zoo door Zijnen Heiligen Geest, dat het bericht dezer Openbaring geene bloote vertelling van lang vervlogene gebeurtenissen, maar een levend richtsnoer des geloofs en des levens werd. Het doel dezer Openbaring is dus, ons het eeuwige leven of de verlossing te geven door de kennis Gods en Desgenen, Dien Hij gezonden heeft: Jesus Christus. (Joh. 17:3.)

II. De Heilige Schrift, de Bron der Openbaring Gods

De goedertierene God legde ons Zijne Openbaring, levend en krachtig (Hebr. 4:12), in de Schrift voor, die, omdat geen boek met haar kan vergeleken worden, gewoonlijk het Boek der boeken of *Bijbel* genoemd wordt.

De Bijbel heet „*Gods Woord*“, omdat hij niet slechts Gods Woord bevat, maar zelf Gods Woord is, door Gods Geest ingegeven, van Genesis 1:1, tot Openbaring 22:21, waaraan wij niets toedoen en waarvan wij niets afdoen mogen. (Openb. 22:18,19.)

Heilig heet deze Schrift, omdat alles, wat alledaagsch is en gemeen, is buitengesloten, en alléén Gods Woord, alsmede de gebeurtenissen, die den raad Gods dienen, daarin opgeteekend zijn. De Heilige Schrift toont ons God in Zijne ware en volkomene gedaante, daarom kunnen wij haar eenen *spiegel Gods* noemen; desgelijks teekent zij ons ook den mensch, zooals hij is, en is dus evenzeer een *spiegel des menschen*.

De geheele Heilige Schrift wordt verdeeld in *twee deelen*. Het eerste deel bevat 39 Boeken, in de Hebreeuwsche taal geschreven vóór de geboorte van den Heere Jesus Christus, en heet gewoonlijk „*Mozes en de Profeten*“ of „*het Oude Testament*“. Het andere deel bevat 27 Boeken, in de Grieksche taal geschreven na de geboorte van den Heere Jesus Christus, en heet gewoonlijk „*de Evangelisten en Apostelen*“ of „*het Nieuwe Testament*“.

Het Oude Testament (de belofenis) wijst in al zijne instellingen en woorden op Christus, den beloofden Messias; het Nieuwe Testament (de vervulling) betuigt ons de vervulling van alle profetiën en voorspellingen van den eengeboren Zoon van God, Jesus Christus, onzen van eeuwigheid af beloofden Middelaar en Verlosser.

De *verhouding*, waarin het Oude en het Nieuwe Testament tot elkander staan, wordt door de woorden van den kerkvader Augustinus zeer schoon gekenschetst: Novum Testamentum in vetere latet, vetus in novo patet. (Het Nieuwe Testament ligt in het Oude verborgen; het Oude Testament ontsluit zich door het Nieuwe.)

De Heilige Schrift is geschreven in talen, die nu niet meer gebruikt worden, maar evenals de Heere Christus in de eerste tijden Zijne Apostelen bekwaam maakte, het Evangelie aan alle volken, een iegelijk in zijne eigene taal, te verkondigen (Handel. 2.), zoo verwekte Hij de Christelijke Kerk godvruchtige mannen, die de Heilige Schrift uit de Hebreeuwsche en Grieksche taal getrouwelijk vertaalden, en zoo aan het Christelijke volk de ware meening van Gods Geest in hunne moedertaal vertolkten. *De eerste Nederlandsche Bijbel*, Oud- en Nieuw-Testament, zag het licht 1526 bij van Liesveldt te Antwerpen; eene betere is die van het jaar 1562, de zoogenaamde Deux-Aes-Bijbel; de beste vertaling is de zoogenaamde Staten-overzetting van het jaar 1637.

Bij de Heilige Schrift vindt men dikwijls de *Apocryfe Boeken* des Ouden, zoowel als des Nieuwen Testaments, die echter niet kanoniek [Kanon wil zeggen: regel des geloofs] zijn, noch tot den Bijbel behooren. In de Apocryfe Boeken vindt men wel menige nuttige onderwijzing, maar ook vele dwalingen, omdat het schriften zijn uit den lateren tijd, toen God reeds opgehouden had te spreken door de Profeten en de Apostelen.

De Apocryfe Boeken zijn niet door den Heiligen Geest ingegeven, en getuigen niet van den Heere Christus; de Roomsche Kerk daarentegen bewijst vele harer dwalingen uit de Apocryfe Boeken. In de Apocryfen zijn menschelijke leeringen, *uit* Gods Woord genomen, maar zij zijn niet Gods Woord.

Het betaamt elkeen, die den weg des heils vinden wil, en Christus als zijnen God en Verlosser wil leeren kennen, de Heilige Schrift te lezen en te onderzoeken: Onderzoek de Schriften, want gij meent in dezelve het eeuwige leven te hebben, en die zijn het, die van Mij getuigen (Joh. 5:39). Luk. 16:29-32; 1 Cor. 15:3,4.

Daarom dwaalt de Roomsche Kerk, als zij aan het ongeletterde volk het lezen van den Bijbel verbiedt, ondanks het duidelijke Apostolische bevel: Col. 3:16; Filip. 1:1; Col. 4:16 – en Psalm 1.

De Heilige Schrift is op zichzelf *volkomen* en *volmaakt*, onbehoeft geene verbetering noch toevoeging: De Wet des Heeren is volmaakt, bekeerende de ziel; de Getuigenis des Heeren is gewis,

den slechten wijsheid gevende (Ps. 19:8). Alles wat wij tot onze zaligheid te weten en te gelooven hebben, vinden wij in haar duidelijk geopenbaard, 2 Petr. 1:3; 1 Joh. 2:26,27; derhalve erkennen wij de leer des Ouden en des Nieuwen Testaments als de *ware en volkomene heilsleer*; als den eenigen *regel des geloofs en des levens*. De zoogenaamde *traditie* of mondelinge overlevering is eene dwaaling, die Gods Woord en Geest wederstreeft en slechts daartoe werd bedacht, om in de Kerk datgene te kunnen invoeren, wat God niet bevolen of niet uitdrukkelijk verboden heeft. Van alle traditie zegt reeds de Profeet Jesaja (8:19,20): „Zal niet een volk zijnen God vragen? Zal men voor de levenden de dooden vragen? Tot de Wet en tot de Getuigenis! Zoo zij niet spreken naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen' dageraad zullen hebben.“

III. De Voortreffelijkheid der Oppenbaring Gods

De Heilige Schrift, hoewel in verschillende tijden en door verschillende mannen geschreven, is daarom toch geen menscheijk werk, maar het eigenlijk werk van den Geest Gods, *ingegeven door den Heiligen Geest* aan daartoe uitverkorene mannen. Dat de geheele Heilige Schrift haren oorsprong uit God heeft, betuigt de Apostel Paulus, waar hij zegt: „Alle Schrift is van God ingegeven.“ (2 Timoth. 3:16,17; 1 Thess. 2:13.) Dat de Schrift des Ouden Verbonds door Gods Geest don menschen werd ingegeven, betuigt de Apostel Petrus, zeggende: „En wij hebben het profetische Woord, dat zeer vast is, on gij doet wèl, dat gij daarop acht hebt als op een licht, schijnende in eene duistere plaats, totdat de dag aanlichte, en de morgenster opga in uwe harten. Dit eerst wetende, dat gene profetie der Schrift is van eigene uitlegging. Want de profetie is voortijds niet voortgebracht door den wil eens menschen, maar de heilige menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken“. (2 Petr. 1:19-21; 1 Petr. 1:10,11.)

Dat de *Schriften des Nieuwen Testaments van den Heiligen Geest ingegeven zijn*, betuigt ons het woord des Heeren, tot Zijne discipelen gesproken: „Maar, wanneer Die zal gekomen zijn, namelijk de Geest der waarheid: Hij zal u in al de waarheid leiden: want Hij zal van Zichzelven niet spreken; maar, zoo wat Hij zal gehoord hebben, zal Hij spreken, en de toekomstige dingen zal Hij u verkondigen“. (Joh. 16:13; Gal. 1:9.) Hoe de Apostelen en Profeten zichzelven bewust waren, dat zij niet menschenwoorden, maar Gods Woord spraken, bewijst zoo dikwijls de aanvang hunner prediking: „Zóó spreekt de Heere“, of „het Woord des Heeren, hetwelk geschiedde“, enz. „Paulus, een Apostel, niet van menschen ...“ (Gal. 1:1,10.)

De Heilige Schrift, als het *eeuwige en onveranderlijke* Woord van God, is niet aan de wisseling van tijden en beschouwingen onderworpen, maar staat boven alle stroomingen des tijds en der meeningen. Elk menscheijk boek draagt den stempel van zijnen tijd en het kenmerk der eeuw, waarin het ontstond; zijne redeneeringen en oordeelvellingen zijn van de op dat tijdstip heerschende beschouwingen afhankelijk; Gods Woord alléén richt zich in alle tijden en eeuwen naar Zijnen eeuwigen en onveranderlijken wil. Daarom zal Gods Woord zich nimmer weerspreken of heden anders oordeelen dan gisteren. Menschen en hunne boeken hebben naar gelang der vorderingen van ontwikkeling en ervaring in de verschillende tijdperken wisselende meeningen en wisselende beschouwingen volgens het spreekwoord: *tempora mutantur, nos et mutamur in illis* (de tijden veranderen, en wij veranderen met hen); maar van het Woord van Christus geldt hetzelfde, wat de Apostel van Christus zelf zegt: *Jesus Christus is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid*. (Hebr. 13:8; Num. 23:19; Ps. 119:90.)

Verheven boven alle stroomingen en meeningen des tijds blijft de Heilige Schrift eeuwig oud en eeuwig nieuw, daarom heet zij het „*eeuwig Evangelie*“ (Openb. 14:6.); en de Heere Jesus zegt: „de

hemel en de aarde zullen voorbijgaan, maar Mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan.“ (Matth. 24:35.) „Dezelfde dingen aan u te schrijven is mij niet verdrietig, en het is u zeker“. (Filipp. 3:1.) Zoolang God heilig, en de mensch zondig blijft, blijft ook Gods Woord hetzelfde; evenals brood brood blijft, zoolang de mensch het nog als voedsel noodig heeft; elke wederlegging van Gods Woord door menselijke wijsheid is ijdel; men kan met de holle hand de zee niet ledig scheppen.

Onafhankelijk van menselijke geleerdheid en ontwikkeling is Gods Woord *voor allen toegankelijk en verstaanbaar*, laat zich in alle talen overbrengen en is door de *Bijbelgenootschappen* reeds in meer dan 200 talen vertaald. De Bijbel is het ware internationale boek, verheven boven de eigendommelijkheid en bekrompenheid der verschillende volken. Derhalve is de Heilige Schrift voor een iegelijk ook *de eenige bron van onderwijzing en van troost* ter zaligheid in alle tijden en omstandigheden (2 Timoth. 3:16,17; Ps. 119:9,11,67,105; Spreuk. 13:13; Pred. 12:13,14; Rom. 1:16,17). Slechts *door de Schrift moet de Schrift verklaard* worden; zij staat boven elke vergadering of kerkelijke verordening; en bij naarstig onderzoek der Schriften leeren wij alles verstaan, wat wij tot onze zaligheid behoeven. Wij vinden wel is waar bij het lezen der Schrift vele dingen, die ons onverstaanbaar of onwaarschijnlijk voorkomen; dan moeten wij echter bedenken, dat ons beperkt, bekrompen verstand hiervan de schuld draagt, en niet Gods Woord. Bovendien bevat de Heilige Schrift de geschiedenis der ontwikkeling van het Koninkrijk van Christus van het begin der wereld tot aan het einde der tijden. Voor vele dingen in de Schrift is nog niet de tijd hunner volkomene vervulling gekomen; en zullen wij die dingen ook *dán* eerst volkomen verstaan. De geloovigen des Ouden Testaments verstonden bij voorbeeld vele dingen niet volkomen, die ons nu, na hunne vervulling, volkomen helder zijn. In elke aardse wetenschap zijn vele onopgeloste raadsels; hoeveel te meer in de bovenaardsche dingen, die voor het menselijk vernuft en onzen geest ontoegankelijk zijn? Hier geldt het apostolische woord: „Want wij kennen ten deele, en wij profeteeren ten deele, doch, wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, dan zal, hetgeen ten deele is, te niet gedaan worden.“ (1 Cor. 13:9,10.) Dat zoovele dingen, in de Schrift medegedeeld, in tegenspraak zijn met de wetten der natuur, en daarom onwaar schijnen, is voor ons slechts het bewijs, dat de wetten der natuur onveranderlijk zijn voor ons menschen, maar niet voor den Almachtigen Schepper, den Heere der natuur. Te loochenen, dat God de macht heeft, om de natuurwetten te overschrijden, staat geheel gelijk met God te stellen onder de natuur, en dus van den levenden God eenen dooden afgod te maken. Overigens druischen ook zelfs in onzen tijd vele dingen tegen de natuurwetten in, zonder dat het ons in de gedachten komt, deze verschijnselen voor onwaar of onmogelijk te houden. Gen. 18:14; Luk. 1:37: „Want geen ding zal bij God onmogelijk zijn.“ Als wij op Gods wegen letten, ervaren wij, dat alles, wat God in Zijn Woord beloofd of bedreigd heeft, ook altemaal komt, gelijk geschreven staat (Jozua 21:45): „Er viel niet een woord van al de goede woorden, die de Heere gesproken had tot het huis van Israël; het kwam altemaal. (Jozua 23:14; 1 Koningen 16:34.)

Opdat wij Gods Woord verstaan mogen, moeten wij steeds bidden: „Ontdek mijne oogen, dat ik aanschouwe de wonderen van Uwe Wet!“ (Psalm 119:18.) „Heere, maak mij Uwe wegen bekend, leer mij Uwe paden. Leid mij in Uwe waarheid en leer mij, want Gij zijt de God mijns heils: U verwacht ik den ganschen dag.“ (Ps. 25:4,5.) Wij moeten de Heilige Schrift niet lezen uit bloote nieuwsgierigheid of voor tijdverdrijf; dat brengt geen nut aan voor de ziel, en daartoe is ons Gods Woord geenszins gegeven; maar wij moeten de Schrift onderzoeken uit oprechte begeerte naar Christus en Zijne gerechtigheid; dan zullen wij wijs gemaakt worden tot zaligheid door het geloof, dat in Christus Jesus is. (2 Timoth. 3:15.) *De voortreffelijkheid van Gods Woord en de veelzijdige nuttigheid* van hetzelfde voor elkeen wordt ons door den 119^{den} Psalm het duidelijkst voor oogen ge-

steld. De ware en hoogste wijsheid wordt alleen in Gods Woord gevonden; waar dit Woord ondermijnd en op zijde gezet wordt, bedekt duisternis de aarde en donkerheid de volken (Jesaja 60:1); de natiën vallen van hunne wetenschappelijke hoogten in geestelijke duisternis, in bijgeloof, ongeloof en onzedelijkheid. Daarentegen, waar Gods Woord op den kandelaar gesteld wordt en het licht is op den levensweg, het richtsnoer der gedachten en handelingen, daar wandelen de volken in de kennis des Heeren en tot Zijne eere; de eer en welvaart der volken bloeit; waarheid, trouw en reine zeden schieten wortel in het hart der menschen, en zulk een volk verkrijgt den zegen Gods. (Ps. 85:9-14; Ps. 144:12-15.)

IV. De Bron en de inhoud der Geloofsleer

De Geloofsleer of Dogmatiek leert ons, wat wij als Christenen moeten gelooven, en geeft ons de onderscheidene Christelijke geloofsartikelen, uit de Heilige Schrift geput, in een systematisch geheel samengevoegd. De Heilige Schrift blijft voor alle tijden de eenige regel des Christelijken geloofs en de eenige bron van alle onderwijzing en vertroosting. Wat in de Heilige Schrift niet duidelijk geleerd wordt, kan geen Christelijk geloofsartikel zijn. Daarin volgt de Gereformeerde Geloofsleer waarlijk het voorbeeld van der Apostelen leer, en onderscheidt zich van alle overige Christelijke Geloofsbelijdenissen, dat zij niets als geloofsartikel aanneemt, wat de Schrift niet uitdrukkelijk leert; moge het ook schijnbaar niet tegen Gods Woord zijn. Om echter in de Christelijke Kerk allerlei willekeur te voorkomen, en opdat niet een iegelijk in de Schrift zijne eigene meeningen en beschouwingen inbrengt, verordende Christus, de Heere, het predik- en leeraasambt (1 Cor. 12:28; Efez. 4:11), opdat aan de geloovigen de leer van Gods Woord eenvoudig en duidelijk uitgelegd zij, niet volgens eigene meening en eigen oordeel evenwel, maar volgens den regel des geloofs (Rom. 12:6); naar dezen regel alleen heeft het geldende kracht, en heeft het in de Kerk recht van bestaan. Hoe meer de enkelen er naar streefden hunne eigene vonden in de Kerk te doen binnensluipen, en hoe meer dwaalleeringen de overhand namen, zooveel te meer was de Kerk genoodzaakt, enkele geloofsartikelen duidelijk te formuleeren en den regel des geloofs scherp af te bakenen; dit geschiedde in de *Geloofsbelijdenissen*.

De oudste Geloofsbelijdenis is de *Apostolische* (Symbolum apostolicum), het gemeenschappelijk eigendom van alle Christenen; wie aan die Belijdenis niet vasthoudt, houdt op Christen te zijn; – dan de *Geloofsbelijdenis* der Synode van Nicea (Symbolum Nicaenum) van de jaren 325 en 381, over de Godheid van Christus; – vervolgens de *Geloofsbelijdenis van Athanasius* of Symbolum Quicunque over de Heilige Drieëenheid.

In de tijden der Reformatie, toen God ijverige en godvruchtige mannen verwekte, opdat zij de verbasterde Kerk tot de oorspronkelijke, Apostolische reinheid terug zouden brengen, en de ontelbare misbruiken volgens de leer van Gods Woord uit den weg zouden ruimen, ontstond opnieuw de behoefte naar eene krachtige verklaring van het Christelijk geloof, en zagen vele voortreffelijke Christelijke Geloofsbelijdenissen het licht. Voor ons zijn het meest belangrijk: de *Nederlandsche Geloofsbelijdenis*, opgesteld door Guido de Brés, die in het jaar 1562 in naam van al de geloovigen in de Nederlanden aan Filips II van Spanje is overgegeven, – en de *Heidelbergsche Catechismus*, die op last van Frederik III, den vromen Keurvorst van de Palts, in 1563 te Heidelberg door Zacharias Ursinus en Caspar Olevianus werd geschreven. De Heidelbergsche Catechismus is het symbolische boek van bijna alle gereformeerde Kerken geworden. Door de Synode te Dordrecht in 1618–1619 werd hier nog bijgevoegd: „*De vijf Artikelen tegen de Remonstranten*, of oordeel der Nationale Synode enz. over de bekende vijf hoofdstukken der leer n. 1.: 1. over de Goddelijke verkiezing en

verwerping; 2. over den dood Christi en de verlossing des menschen door denzelfden; 3 en 4. van des menschen verdorvenheid en bekeering tot God enz. 5. van de volharding der heiligen, opgesteld door die Synode tot wederlegging van de dwalingen der Remonstranten. Voor ons hebben deze Geloofsbelijdenissen de groote waarde, dat zij in alles volkomen met de Heilige Schrift overeenstemmen, eene heerlijke uitdrukking zijn van de leer der zaligheid, en kostbare paarlen der naar Gods Woord gereformeerde Kerk. Op goeden grond mogen wij beweren, dat er na de Heilige Schrift in de Christelijke letterkunde geen tweede boek bestaat, dat ons zoo helder en zoo troostrijk aanwijst, wat Gods leer is tegenover menschenleer, als onze dierbare Heidelbergsche Catechismus.

V. Het Voorwerp en de indeeling der Geloofsleer

Godsdienst stamt van God af, en is daarom geene menschelijke uitvinding, maar grondt zich op de Openbaring Gods. Er is slechts één zoodanige geopenbaarde Godsdienst, en er kan ook slechts één enkele zijn, omdat God één is.

Deze éénige Godsdienst ontstond door Gods Openbaring aan het menschelijk geslacht door daartoe geroepene mannen Gods. Alle overige godsdiensten ontstonden uit verbastering en ontaarding van dezen geopenbaarden Godsdienst met behulp des verstands en der verbeelding; deze verbasterde godsdiensten heeten met eenen algemeenen naam: *natuurlijke of menschelijke godsdiensten; de geopenbaarde Godsdienst is de Godsdienst des levenden Gods.*

De gereformeerde Geloofsleer leert ons den waren Godsdienst. Derhalve mogen wij de Geloofsleer niet rangschikken onder de dingen slechts des verstands en der kennis; dan zouden wij Christenen met het verstand, maar Heidenen metterdaad zijn. Want evenals het Evangelie van Christus eene kracht Gods is en geene bloote wetenschap, zoo moet de leer, uit het Evangelie geput, hare kracht aan ons bewijzen. De gereformeerde Geloofsleer moet onze harten en gedachten reformeeren, dat is: vernieuwen, en de kennis der Artikelen des Geloofs moet in ons wekken het geloof zelf in Jesus Christus, den Zoon Gods.

Wat *geloof* is, zegt ons de Catechismus in Vraag 21, namelijk niet alleen een zeker weten dier dingen, die ons God in Zijn Woord heeft geopenbaard, (want dat kan men door onderwijs verkrijgen), maar ook een hartelijk vertrouwen, dat ook ik deel heb aan de verdiensten van Christus ter mijner zaligheid, – en dat werkt de Heilige Geest. Het geloof verhoogt ons menschen op het allerhoogste, en maakt ons zalig. Zalig zijn zij, die geloofd zullen hebben. (Joh. 20:29; Luk. 1:45.) „Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen.“ (Hebr. 11:6.) Terwijl het verstand ons leert, onszelf voor de eersten en meest begaafden der aardsche schepselen te houden, leert ons het geloof, dat wij kinderen Gods zijn, en recht hebben op het burgerschap in de hemelen.

Twee even verderfelijke dwalingen stellen zich naast het geloof, te weten: bijgeloof en ongeloof. *Bijgeloof* is de verdraaiing der woorden Gods, b. v. de leer van het vagevuur, van de vereering der heiligen en van den aflat, die geenen grond in de Schriften hebben. *Ongeloof* is de ondermijning der woorden Gods. Ongeloof ontstaat gewoonlijk door ijdelheid en booze begeerten. Uit ijdelheid vleit de mensch zichzelf, houdt, zich voor wijs en verlicht, terwijl hij alles ontkent, wat hij met zijn denkvermogen niet vat, totdat hij het grondig heeft leeren kennen en alles naarstiglijk heeft onderzocht. Kwade begeerlijkheden zijn ook eene bron van ongeloof; wie zich in slecht gezelschap begeeft, leert het geloof verachten, om het beschuldigend geweten tot zwijgen te brengen. De Heilige Schrift zegt: „Die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden“, – maar het geloof leidt tot zaligheid. (Mark. 16:16.)

Daar de Christelijke Godsdienst handelt over de betrekking tusschen God en den mensch, en de mensch niet uit zichzelf kan terugkeeren tot de oorspronkelijke betrekking met God, die hij door eigene schuld verloren heeft, maar eenen Middelaar en Verlosser noodig heeft, zoo verdeelt zich de Christelijke Geloofsleer als vanzelf in drie hoofddoelen, welke zijn: I. *De leer van God* of Theologie; II. *De leer van den mensch* of Anthropologie; en III. *De leer van den Middelaar* of Mesitologie.

Eerste deel

De Leer van God (Theologie)

§ 1. Van het Bestaan van God

Het voorwerp van ons geloof is God, ons hoogste Goed, de eenige Bron van alle leven en zaligheid. In God te gelooven is ons hoogste voorrecht, onze hoogste voortreffelijkheid; slechts door het geloof in God zijn wij in waarheid onderscheiden van de dieren. De Naam „God“ beteekent in de verschillende talen eene zekere eigenschap van God, en omvat niet de geheele volheid van Gods Wezen. Het bewustzijn van Gods bestaan is den mensch ingeschapen (*notitia Dei naturalis*), en behoeft hem niet eerst door de opvoeding ingeplant of bijgebracht te worden, zooals Paulus zegt: „Overmits hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is: want God heeft het hun geopenbaard.“ (Rom. 1:19.) Het ingeschapen bewustzijn van Gods Bestaan blijft in den mensch door het geweten wakker, waardoor de natuurlijke godsdiensten ontstaan; maar noch het ingeschapen bewustzijn van Gods Bestaan, noch het geweten brengt ons tot de ware en zaligmakende kennis van God. De ware kennis van God wordt ons alleen in de Openbaring Gods in Christus aangeboden, zooals Johannes in zijn Evangelie zegt (Hoofdst. 1:18): „Niemand heeft ooit God gezien; de eengeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, heeft Hem ons verklaard.“

1. Dat *God*, de Schepper en Opperheer, *het hoogste Goed* des menschen is, geven de menschen daardoor te kennen, dat zij Hem boven zich stellen en Hem de voortreffelijkste namen geven, om daarmede Zijne heerlijkheid aan te duiden (Ps. 73:25,28). Maar de menschenlijke taal is te beperkt en te arm, om in een enkel woord de geheele volheid Gods uit te drukken; ja, de mensch kan zelfs deze volheid nooit omvatten, hoeveel minder haar in woorden weêrgeven? (Ps. 71:15.) Daarom geeft de *Naam van God* in de onderscheidene talen altijd slechts ééne Zijner eigenschappen aan; maar de menschen hebben geen naam voor God, waarin al Zijne heerlijkheid, goedertierenheid, barmhertigheid, wijsheid en almacht wordt uitgedrukt. De Grieksche naam „Θεός“ of de Latijnsche „Deus“ stamt van de „schitterende hemelen“ af; het Hoogduitsche „Gott“ en het Nederduitsche „God“ beteekent Zijne goedheid. Zoo dient in den Bijbel de Naam „Elohim“ slechts om Gods heerlijkheid aan te duiden, die alle vereering waardig is, terwijl de Naam „Jehovah“ ons de trouw en de goedertierenheid des Scheppers in zulke volheid te kennen geeft, zooals wij dit in geene andere taal vinden.

2. Omdat God voor onze zinnen ontoegankelijk en voor ons verstand onbereikbaar is, hield zich het menschenlijk vernuft steeds met de vraag bezig: *Hoe kwamen de menschen aan de voorstelling van God?* Waardoor weten wij eigenlijk, dat God is? Op deze vraag antwoordt ons de Heilige Schrift gansch duidelijk en eenvoudig door de mededeeling van den oorsprong des menschen: „En God schiep den mensch naar Zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem“ (Gen. 1:27), en: „De Heere God had den mensch geformeerd uit het stof der aarde, en in zijne neusgaten geblazen den adem des levens“ (Gen. 2:7). – Naar de ziel is de mensch van Goddelijken oorsprong, en van dezen oorsprong bleef hij zich bewust; dit *bewustzijn* zegt ons, dat God is, en geeft ons eene voorstelling van God. In het geleerde Athene beriep zich Paulus op dit bewustzijn, en haalde het woord van Aratus aan, dat wij van Gods geslacht zijn. (Hand. 17:28.)

Wèl heeft zich de mensch door den val zeer ver van zijnen oorsprong verwijderd, heeft Gods beeld verloren, en is uitgevallen uit den hem door God aangewezen stand. Maar, evenals de verste nakomelingen van een onttroond en verarmd koninklijk geslacht weten van den voormaligen roem hunner voorzaten, zoo kent ook de verste nakomeling van den gevallen Adam, zij het dan ook in een nevel, zijnen goddelijken oorsprong.

3. Het ingeschapen bewustzijn van Gods Bestaan heet de *natuurlijke Godskennis* (notitia Dei naturalis). De natuurlijke Godskennis wordt in de eerste plaats bewezen door het menschelijk vermogen om Gods voetstappen in de natuur waar te nemen, en zoo te erkennen, dat God is. Want, als de Apostel Paulus zegt: „Overmits, hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is, want God heeft het hun geopenbaard, want Zijne onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan uit de schepselen verstaan en doorzien: beide Zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid“ (Rom. 1:19,20.), dan kent hij aan het menschelijk verstand het vermogen toe, uit de geschapene dingen te besluiten tot den Schepper. Of, wanneer David zegt: „De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk“ (Psalm 19:2), dan schrijft hij den mensch de bekwaamheid toe, de taal der natuur, te verstaan. Derhalve zien wij ook, dat alle volken uit de geschapene dingen besloten tot het bestaan van eenen Schepper.

4. De natuurlijke Godskennis *wordt* verder door het menschelijke geweten *gestaafd*. Het *geweten*, deze rechter in ons binnenste, die elke onzer daden voor zijnen rechterstoel daagt, en die prijst of laakt, goedkeurt of straft, heet met volle recht de *inwendige getuige* Gods. Het geweten bevindt zich in den mensch, eer het hem door opvoeding ingeplant wordt; en doordien het gedurig omziet naar een alomtegenwoordigen Rechter, bewijst het, dat het zich Gode nabij gevoelt, van Hem afhangt en Hem verantwoording schuldig is. Men schrijft in de maatschappelijke samenleving aan het geweten eene groote macht toe over de gedachten en handelingen der menschen, en toch is deze geïmagineerde invloed zeer problematisch. De mensch meent, zoolang hij een goed geweten heeft, dat hij recht handelt en niets behoeft te vrezen; gewoonlijk echter houdt hij het slapend geweten voor een goed geweten. Het geweten is geen zelfstandige rechter, maar het richt zich in zijne oordeelen naar de omstandigheden en de opvoeding; het geweten is als was, waarop de verschillendste vormen of figuren kunnen afgedrukt worden. Daarom is het geweten der volken geheel verschillend ontwikkeld, naar gelang hunner godsdienstige meeningen en hunner nationale gewoonten. Het geweten van den menscheneter oordeelt geheel anders over moord, dan het geweten van den beschaafden Europeaan; het geweten van een Heiden is geheel verschillend van het geweten van een Christen; en in de Christenwereld oordeelt het gereformeerd geweten gansch anders, dan dat van eenen Roomsche. En niet slechts de godsdienstige beschouwingen, maar ook de maatschappelijke stand en het beroep oefenen grooten invloed op het geweten; een koopman heeft veelal een ander geweten dan een geleerde. Daaruit kunnen wij opmaken, hoe partijdig en onrechtvaardig een oordeel zijn kan, al is dit naar het beste weten en geweten geveld, – waarop zich de menschen zoo gaarne beroepen; ook het beste geweten zal oordeelen, naarmate de mensch vóór of tegen de zaken ingenomen is. De Heiden, de Jood en de ongeloovige oordeelen over de Christelijke geschiedenis geheel anders, dan de geloovige Christen; de Roomsche geschiedschrijver veroordeelt ook de beste daden der Hervormers en loochent elken zegen van den stroom der Reformatie, en dat overeenkomstig zijn vermeende beste geweten. Handel. 26:9; Joh. 16:2. Ook bij het houden der zedewet heeft het geweten niet zulke macht, als men er gewoonlijk aan toeschrijft, omdat het met zijne wroegingen en bestraffingen gewoonlijk eerst na de begane daad komt, zelden daarentegen voor het booze bewaart en met kracht waarschuwt. Slechts het geweten, gescherpt door Gods Wet en geheiligd door den Heili-

gen Geest en door het geloof aan den Zone Gods, heeft eenen heilzamen invloed op de gedachten en daden der menschen, en kan tegen de zonde waarschuwen. Wij denken aan Jozef in Egypte. Gen. 39:8,9.

5. De natuurlijke Godskennis *wordt* eindelijk *bewezen* door de overeenstemming der volken. Bij alle volken, ook bij de wildste en minst ontwikkelde, vinden wij eenige sporen van godsdienst en eenen zekeren vorm van godsvereering, waardoor de volken betuigen, dat zij bewustheid hebben van het bestaan van een zeker Goddelijk Wezen, dat boven hen staat. Dit historisch verschijnsel heet de *Overeenstemming der Volken* (consensus gentium).

Op deze overeenstemming der Volken doet ons reeds Cicero letten, Tusc: I, Gap. 13, wanneer hij zegt, dat er geen volk bestaat, hoe wild en onmenschelijk ook, zonder eenige ingeschapene kennis van God. Hij voegt daarbij, dat het geloof in God geen ding is, dat ten gevolge van gemeenschappelijk overleg ontstaan is; dat dit gevoel *van nature* bestaat, en niet door *wetten* ontstond, en dat men de overeenstemming der Volken voor eene wet der natuur moet houden. – Wat bewijzen de volken door hunnen godsdienst anders, dan dat zij weten, dat zij hunnen oorsprong uit God namen; dat boven hen eene zekere Godheid bestaat, met wie zij eenigermate samenhangen, hoewel zij in waarheid niet weten, wie deze Godheid is, noch hoe men tot haar komen kan?

6. Deze overeenstemming der Volken in het erkennen van een zeker hoogste Wezen over zich, heet *natuurlijke-godsdienst*. Daarvan zijn onderscheidene soorten onder de volken bekend. De voorname zijn: Het *Polytheïsme* (Veelgodendom) veronderstelt vele goden en vereenzelvigt de verschillende natuurverschijnselen met bijzondere goddelijke wezens. (Heidenen, Grieken, Romeinen.) – Het *Dualisme* stelt eene goede en eene kwade godheid als twee gelijkstaande wezens naast elkander, zoodat het rijk des lichts en het rijk der duisternis op ééne trap staan (Ormuzd en Ahriman der Perzen). – Het *Sabeïsme* of de sterrendienst houdt de hemellichamen in hunne vaste en onveranderlijke orde en in hunnen goeden en kwaden invloed op het ondermaansche voor de eigenlijke Goddelijke macht. – Het *Fetischisme* (van het Portugeesche woord fetisco) is de laagste trap van godsvereering en stelt geheel naar welgevallen, zonder eenigen regel, schepselen of gesneden beelden (steen, dieren) tot goden, waarvoor men zich buigt. (De Negeren in Guinea en a. Heidensche volken.)

7. Al deze natuurlijke godsdiensten zijn slechts *verbasteringen en ontaarde nabootsingen* van den waren geopenbaarden Godsdienst, en derhalve ook Gode een gruwel. De zonde ontroofde den mensch met het beeld Gods ook de ware kennis Gods, zoodat hem slechts eene nevelachtige herinnering van God en van des menschen heerlijken oorsprong bleef. Het verduisterd verstand en het bedorven hart begonnen op grond dezer duistere herinnering zich de voorstelling van God te construeeren en den godsdienst in te richten; daarom is deze godsvereering te armzaliger, hoe meer de volken zich van de Openbaring Gods verwijderden. Alle natuurlijke godsdiensten hebben veeleer eenen verderfelijken, dan eenen veredelenden invloed op het hart en het leven der volken, omdat, bewust of onbewust, in hen het streven schuilt, den wil des vleesches en der gedachten te doen, Efez. 2:3; daarom ontaardt ook de natuurlijke godsdienst gewoonlijk in bevrediging der zinnelijke lusten of wordt tot een dekmantel van ongerechtigheid en onzedelijkheid.

8. Daarin hebben wij ook een *voldoend antwoord* op de *vraag*: of het natuurlijke bewustzijn van Gods bestaan den mensch tot de ware Godskennis brengen kan, en of de mensch zich een werkelijk begrip van God maken kan op grond der aangeborene herinnering aan God. Het resultaat van alle godsdiensten betuigt ons, dat het menschelijk geslacht zich des te meer van de ware Godskennis verwijderd, hoe meer het de oorspronkelijke Openbaring Gods vergat. Uit het reine Monotheïsme

ontwikkelde zich het afschuwelijke Polytheïsme. De allereerste Heidensche stelsels (Boedhisme, Brahmisme) toonen in de oudste tijden kenteekenen van het Monotheïsme, dat is: zij hebben zekere duistere herinneringen aan den éénen waren God, die Zich in het paradijs aan den mensch heeft openbaard. Toch brachten de ontwikkeling, de vooruitgang, de geleerdheid en de beschaving der volken, daar zij niet met de Openbaring Gods verbonden was, deze duistere herinneringen niet tot heldere en ware Godskennis, maar verduisterden en verdonkerden ze steeds meer, totdat eindelijk elk spoor van de ware Godskennis verloren ging. Het Boedhisme en Brahmisme verzonken in den afschuwelijksten afgodendienst, en de godsdienst der geleerde Grieken en Romeinen eindigde in eene vermenging der afgoden van de verschillende volken in één systeem (Synkretisme) en in een volkomen verval der zeden. Terecht zegt de Apostel Paulus van alle natuurlijke godsdiensten: „Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden, en hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mensch, en van gevogelte, en van viervoetige en kruipende gedierten.“ Rom. 1:22,23.

Dat het menschelijk denken, zich losmakende van de Openbaring Gods, de ware Godskennis slechts verduistert, en er zich altijd verder van verwijdert, zien wij tevens in de Israëlietische en in de Christelijke Kerk. Israël ontving de ware kennis van God door de Openbaring; en welke wegen waren daartoe noodig, om deze kennis ook maar bij de minderheid te bewaren; zoodra Israël Gods Wet losliet, liep het henen tot de afgoden; en de Profeten vernieuwden de ware kennis altijd slechts daardoor, dat zij Israël tot de Wet en tot de Getuigenis terugriep. Jes. 8:20; 2 Kon. 22 en 23. – Koning Josia. – De Christelijke Kerk heeft de ware kennis Gods, neergelegd in het Evangelie van Christus, in de Heilige Schrift; de apostolische tijd had de rechte kennis van God, maar in den loop der tijden gebruikte men naast het Woord Gods nog andere hulpmiddelen, en het einde er van was, dat de afgodendienst spoedig weer in de Christelijke Kerk insloep. De Reformatie voerde weer de ware kennis Gods in de Kerk in; maar zelfs Evangelische Kerken hebben aan de prediking des Evangelies niet genoeg, maar zoeken zinnelijke hulpmiddelen ter bevordering der vroomheid, en zijn goed op weg, op het minst genomen, op roomsche zijpaden af te dolen en bij den Paus terecht te komen.

9. Door alle eeuwen heen blijft dit woord waarachtig: „Een iegelijk, die overtreedt, en niet blijft in de leer van Christus, die heeft God niet.“ 2 Joh. 9^a. Zoodra wij ons van de Openbaring Gods, van Zijn Woord, ook in 't kleinste, afwenden, verdwijnt dadelijk de ware en zaligmakende kennis Gods. De mensch kan met zijn verstand veel van God kennen en spreken, maar zonder de Openbaring, zonder Christus, is het slechts een god der verbeelding, geenszins echter de ware God. Noch in den ouden, noch in den nieuwen tijd hebben wij een voorbeeld, dat een Heiden zonder Gods Woord een waar Christen werd, hoewel er genoeg wijze hoofden waren, die daarentegen hun gansche vernuft aan de verdediging der drekgoden besteedden. Daaruit weten wij dus, wat wij te denken hebben van de bewering veler geleerden, als ware Socrates zonder Openbaring Gods door zijn natuurlijk verstand tot de kennis des waren Gods gekomen. De god van Socrates is niet de God en Vader van Jesus Christus, de levende en ware God, maar slechts een afgod der verbeelding, mooi opgesierd door het verstand; zoodanig een is ook de verstandsgod der Christelijke wijsgeeren. Buiten Christus kennen wij den Vader niet; wie den Zoon niet heeft, heeft ook den Vader niet; niemand komt tot den Vader, dan door den Zoon, Joh.14:6. Daarom ook is noch de god der Mohammedanen (Allah), noch die der tegenwoordige Joden de ware God, hoewel hunne stelsels streng monotheïstisch zijn en zij alle afgoderij verafschuwen; toch is hun god slechts een doode afgod der verbeelding. Verstandskennis geeft ons niet de gemeenschap met God; even weinig baat het ons, dat wij

weten, of deze of gene keizer in China heerscht. De ware kennis van God brengt het eeuwige leven met zich mede. Joh. 17:3.

10. De natuurlijke Godskennis heeft slechts in zooverre waarde, dat zij aan den mensch zijnen Goddelijken oorsprong aanwijst, en zijn tegenwoordig verwijderd- en vervreemd-zijn van God; dat zij in hem de behoefte naar Gods gemeenschap onderhoudt, en dat zij van de bekwaamheid (de ontvankelijkheid) des menschen getuigt tot aanneming der Openbaring Gods; desalniettemin kan het natuurlijke bewustzijn van Gods bestaan alléén ons niet tot God brengen. Evenzoo getuigt de honger, dat het menschelijk lichaam behoefte heeft aan spijze, hoewel dit gevoel van honger op zichzelf nooit verzadigt.

§ 2. Bewijzen van Gods Bestaan

Niemand heeft ooit God gezien, Joh. 1:18, vanwaar weten wij dus, dat God is? Wij antwoorden hierop: Dat God is, weten wij daaruit, dat God Zichzelve niet onbetuigd gelaten heeft, Hand. 14:17, want in Hem leven wij, en bewegen wij ons, en zijn wij, Hand. 17:28. God betuigt Zich aan het menschelijk hart en geweten als een levend God; vandaar kent de mensch zijnen God, en hij heeft niet van noode, dat hem Gods bestaan door het verstand bewezen wordt. Het kenteeken der afgoden en der doode goden is dit, dat zij den eenen of anderen verdediger of beschermer noodig hebben, die zich hunner aanneemt en hen tot eere brengt, Richt. 6:31; Ps. 115; Ps. 135; Hand. 19:23-27, maar de levende God openbaart Zelf Zijne heerlijkheid en Zijne macht. Willen wij het bestaan van God door het verstand bewijzen, dan stellen wij den Heere met de afgoden gelijk, of maken Hem afhankelijk van onze erkenning; derhalve zijn ook de zoogenaamde philosophische bewijzen van Gods bestaan van geene bijzondere waarde voor den Christen, en overtuigen ook geen Atheïst, of hardnekkigen godloochenaar.

1. De *voornaamste bewijzen*, waarmede de Heidensche en Christelijke wijsgeeren Gods bestaan bewijzen, zijn deze: I. *Het ontologisch bewijs* (door Anselmus van Canterbury en Cartesius ontwikkeld), dat aldus redeneert: Dat er een denkbeeld van het volmaaktste Wezen bestaat, of dat men zich zulk een meest volmaakt Wezen denken kan, is reeds een bewijs, dat zulk een gedacht Wezen ook als een persoonlijk Wezen leeft. – II. *Het cosmologisch bewijs* (door Plato, Aristoteles en Thomas van Aquino opgebouwd): elk ding komt uit het andere voort, totdat men op den Oorsprong van alles komt, die door Zichzelve voortduurt. – III. *Het teleologisch of physico-teleologisch bewijs* (Anaxagoras, Socrates) is aan het vorige verwant. De orde en harmonie, waarmede alles in de natuur naar een zeker doel of oogmerk streeft, moet den wijssten en besten Schepper of Ontwerper van deze orde bewijzen; – (maar hoevele dingen worden in de natuur tegen deze orde en deze bestemming in gevonden!) – IV. *Het historisch bewijs* of de *consensus gentium*; vooral Cicero beroept zich daarop, dat alle volken eene of andere godheid erkennen. – V. *Het moreel of zedelijk bewijs*, hoofdzakelijk door Kant uitgedacht, kan ook heeten: bewijs des gewetens, wet des harten, Rom. 2:14-15, of, zooals Tertullianus zegt, *testimonium animae* (getuigenis der ziel): De zedelijke wet, de onbepaalde rechter in den mensch, toewijst den Wetgever, Die deze wet inplante.

2. Tegen al deze door het verstand uitgedachte bewijsgronden, vindt het menschelijk vernuft tegenbewijzen in overvloed; de Atheïst (loochenaar der Godheid) laat zich door geen enkel toewijs tot de erkenning van Gods bestaan of tot het geloof in God noodzaken, omdat het geloof niet uit het verstand voortkomt, maar eene gave is des Heiligen Geestes. 2 Thess. 3:2. Het *bewustzijn van Gods bestaan* is den mensch ingeschapen en dus onverliesbaar; de mensch kan wel is waar daaraan weerstand bieden, maar hij kan het niet uitroeien, zoodat de loochenaar zelf het beste toewijs der God-

heid is. Wel poogt de mensch door vroomheid en godsdienstigheid zich de kennis Gods te verwerven, maar de natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn, 1 Cor. 2:14. God openbaart Zich door de Openbaring Zijns Woords, en doet Zich als het Hoogste en Volmaaktste Wezen kennen, Wien alleen alle eere toekomt; door Zijne Wet en Zijn Evangelie stelt Hij Zich tot den mensch in eene persoonlijke betrekking en geeft hem in Jesus Christus de volle goedertierenheid van Zijn Wezen te smaken.

§ 3. Van het Wezen Gods

God is één: Hoor, Israë! de Heere, onze God, is een enig Heere! Deuter. 6:4. Hij alleen is God en Heer van alle dingen, des menschen éénige, hoogste en eeuwige Goed. Als de persoonlijke God zegt Hij van Zichzelven: Ik, Ik ben de Heere, en er is geen Heiland behalve Mij, Jes. 43:11; slechts de persoonlijke God is de Bron van ons heil en alleen tot den persoonlijke God kunnen wij vol vertrouwen naderen. God is een Geest; als een Geest kan Hij slechts door Jesus Christus in geest en waarheid in Zijne Gemeente aangebeden en geëerd worden.

1. *De eenigheid of eenheid* van het Goddelijk Wezen is niet eene of andere eigenschap naast Zijne overige eigenschappen, maar de eenheid is de grondslag van het Wezen Gods. In het Scheppings- en in het Verlossingswerk openbaarde Zich God als de éénige God, zonder eenigen medehelper, Rom. 11:35,36. Daarom heet ook Hij alleen: Heer des hemels en der aarde, en Heerscher over alles. De mensch is Zijn maaksel, zoowel wat de eerste als wat de tweede schepping aangaat: „Want wij zijn Zijn maaksel, geschapen in Christus Jesus tot goede werken“ Ef. 2:10. De Profeet Jesaja vraagt Hoofdst. 40:18: „Bij wien dan zult gij God vergelijken?“ Bij de eenheid Gods vergeleken zijn al de goden der Heidenen slechts ijdelheid. Het Wezen van God vervult ons door Zijne verhevenheid met vreezen en beven, door Zijne genade en goedertierenheid niet dankbare verwondering. „Als ik Uwen hemel aanzie, het werk Uwer vingeren, de maan en de sterren, die Gij bereid hebt,“ dan zeg ik: „Wat is de mensch, dat Gij zijner gedenkt? en de zoon des menschen, dat Gij hem bezoekt?“ Psalm 8:4,5. Ook de Heidenen spraken van de grootheid hunner goden, en gaven hun namen, als Baäl (Heer), Moloch (Koning), Adonis (Heer), Jupiter (Zeus: de Heer des daags), waarmede zij hunne hooge waardigheid wilden kenmerken. Maar al deze namen zijn aan de Goddelijke Openbaring ontleend, zonder dat daarbij de ware kennis van God bewaard bleef; daarom zijn deze namen slechts holle klanken, en het regeeren dier Heidensche goden is zelfzuchtige heerschappij en tirannie, geenszins een vaderlijk regeeren. De Olympische Jupiter verlustigt zich in zijnen welstand, en bekommert zich niet om den nood en jammer op aarde; maar onze God bewijst Zijne verhevenheid in het Zich liefderijk nederbuigen tot de armen en nederigen, gelijk Mij Zelf zegt: „Want alzoo zegt de Hooge en Verhevene, Die in de eeuwigheid woont, en Wiens Naam heilig is: Ik woon in de hoogte en in het heilige, en bij dien, die van eenen verbrijzelden en nederigen geest is, opdat Ik levend make den geest der nederigen, en opdat Ik levend make het hart der verbrijzelden. Jes. 57:15. Hij is Opperheer en Heerscher tot heil en zaligheid van Zijn volk, daarom wil Hij ook van ons, dat wij Hem zoeken, en verzekert ons, dat wij Hem niet te vergeefs zullen zoeken. Ps. 27:8; Jes. 55:6; Hebr. 11:6. De grootste vreugde des geloovigen bestaat daarin, dat de Heere regeert. Ps. 97:1; Ps. 99:1. Wie in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen. Ps. 91:1,2.

2. Onze God is een *persoonlijk* God, dat is: Hij handelt en spreekt uit eigene machtvolkomenheid; Hij is Zich Zijner persoonlijkheid bewust, en staat tegenover alle redelijke en redeloze schep-

selen. In dit opzicht zegt Hij: „Ik ben de Heere, dat is Mijn Naam; en Mijne eer zal Ik geenen anderen geven, noch Mijnen lof den gesnedenen beelden.“ Jes. 42:8. „Ziet, de volken zijn geacht als een druppel van eenen emmer, en als een stofje van de weegschaal; ziet, Hij werpt de eilanden henen als dun stof!“ Jesaja 40:15.

De persoonlijkheid van God moeten wij *handhaven*, niet slechts tegenover de stomme afgoden der Heidenen of den kalen god der Mohammedanen, maar ook tegenover de wijsbegeerte, hetzij deze God met de natuur vereenzelvigd (Panteïsme) of zoo zij Hem voor een bloot begrip of eene idee van het goede houdt (Plato). Zulk een god is slechts een afgod van het verstand, dien de menschelijke geest naar welgevallen dan eens met meerdere, dan weêr met mindere eere of heerlijkheid versiert, deszelfs macht vermeerderd of beperkt. De persoonlijke God is Zich de onmetelijke klove bewust, die er bestaat tusschen den Schepper en het geschapene; van Hem hangt al het schepsel af; Hij Zelf echter is van niets afhankelijk. Als persoonlijk God heeft Hij geene schepselen noodig; Hij is volzalig in Zichzelve, en onze goede of booze daden kunnen Zijne gelukzaligheid niet vermeerderen of verminderen: „De God, die de wereld gemaakt heeft en alles wat daarin is, Deze, zijnde een Heere des Hemels en der aarde, woont niet in tempelen met handen gemaakt; en wordt ook van menschenhanden niet gediend, als iets behoevende.“ Hand. 17:24,25. Hoewel Hij de schepselen niet noodig heeft, bewijst God juist daardoor Zijne persoonlijkheid, dat Hij ons tot Zijne gemeenschap roept, met de verzekering, dat slechts bij Hem en in Hem onze gelukzaligheid te vinden is. De Heere bewijst Zijne persoonlijkheid, zoo dikwijls Hij zegt: „Gij zult weten, dat Ik de Heere ben“ Ezech. 11:12; 37:28; of wanneer gezegd wordt, dat het den Heere berouwde, dat Hij den mensch op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan Zijn hart. Gen. 6:6. Dit *berouw* sproot gewis niet uit de erkenning voort, dat God met de schepping des menschen een misslag begaan had, maar uit de geënte waarwording, dat de mensch Gods goede bedoeling en zijn geluk niet verstaan wilde; want het kan God, den genadigen God, niet onverschillig zijn, als de mensch zichzelve in het verderf stort. Alleen van den persoonlijke God, die door Zijn heil Zijne schepselen zalig maakt, kan de geloovige zeggen: „Maar mij aangaande, het is mij goed nabij God te wezen.“ Ps. 73:28.

3. Bij de *betrachting van Gods Wezen* moeten wij bedenken, dat God een *Geest* is, opdat wij van Gods hemelsche majesteit geene aardsche of vleeschelijke gedachten koesteren. De Heere Jesus zeide eens bij eene bijzondere gelegenheid: „God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en waarheid.“ Joh. 4:24. Opdat Hij namelijk aan deze Samaritaansche vrouw deed gevoelen, dat zij, ondanks haren schijnbaren godsdienstigen ijver den waren en lebenden God niet kende. 2 Cor. 3:17,18. Wat Gods Woord bedeeft, als het ons leert, dat God een Geest is, erkennen wij gedeeltelijk uit het tweede gebod: „Gij zult U geen gesneden beeld, noch eenige gelijkenis maken“, of uit het Woord des Heeren: „De Geest is het, die levend maakt; het vleesch is niet nut.“ Joh. 6:63. De mensch kan, als vleeschelijk en zinnelijk schepsel, zich niet boven de zinnelijkheid verheffen en de dingen des Heiligen Geestes begrijpen, daarom tracht hij steeds het Wezen Gods in het bereik zijner zinnen te brengen, om zich daarvan een begrip te maken. Daardoor, dat de mensch Gods geestelijk Wezen niet begrijpt, ontstond bij de Heidenen de afgodendienst, bij de Christenen de beeldendienst met kruisen en kruisteekenen; vandaar ook, dat velen bij de Sacramenten, vooral bij het heilig Avondmaal, zóó hardnekkig op de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus aandringen.

De juiste uitlegging van het tweede gebod verklaart ons den waren zin van het woord: „God is een Geest“; dat wil zeggen: wij doorgronden met onze vleeschelijke zinnen nimmer Gods Wezen, het is ons ontoegankelijk. Dat God een Geest is, dat erkent onder alle Christelijke belijdenissen al-

léén de Gereformeerde Kerk naar den vollen zin, want zij neemt het tweede gebod in zijne volle beteekenis aan, als zij zegt, dat de Heere God op geenerlei wijze kan en mag afgebeeld worden; daarom duldt zij geenerlei afbeelding. Alle overige kerken hebben ten opzichte van het tweede gebod een slecht geweten, en trachten het te ontduiken. Alhoewel men in het Christendom de grondstelling erkent, dat God een Geest is, maakt men zich toch in werkelijkheid van God vleeschelijke gedachten.

§ 4. Van de Heilige Drieëenheid

God is één; maar deze éénige God heeft Zich in drie Personen geopenbaard: als Vader, Zoon en Heilige Geest. Deze drie Personen hebben gemeenschappelijk Gods Wezen en Gods eigenschappen; daarom is de Vader God, de Zoon God en de Heilige Geest God; de Vader is eeuwig, de Zoon eeuwig, en de Heilige Geest eeuwig; het zijn echter niet drie Goden, die eeuwig zijn, maar het is één God. Behalve het éénige Wezen, dat aan alle drie Personen gemeenschappelijk is, heeft elk Persoon zijne eigene hoedanigheden, waar door Hij Zich van den ander onderscheidt, zonder dat er daarom drie Goden worden. Het onderscheid der drie Personen in de Heilige Drieëenheid bestaat daarin, dat de Vader den Zoon van eeuwigheid af gegeneerd heeft, en dat de Heilige Geest van den Vader en den Zoon uitgaat. De leer van de Heilige Drieëenheid blijft voor ons steeds een hoog geheim, dat voor het verstand ontoegankelijk is, maar ons openbaart, dat wij eenen God hebben, Die de liefde is, Die van eeuwigheid den Zoon heeft liefgehad, en Die samen met den Zoon ook den Heiligen Geest in liefde omvat.

1. De *eenheid* Gods verstaan wij ten eerste in dien zin, dat wij nevens den éénen God geenen anderen hebben, dus tegenover de Heidensche veelgoderij; dan echter ook in dien zin, dat God éénig is, Die noch in de hemelen, noch op aarde Zijns gelijken heeft. Deze eenheid, in Deuter. 6:4 uitgedrukt, sluit echter niet de Drieëenheid uit, integendeel, deze ligt er in opgesloten, omdat God Zich in de Heilige Schrift steeds in eene *drievoudige verhouding* tot den mensch openbaart.

In het Oude Testament wordt deze drievoudige verhouding uitgedrukt door de woorden: *God, Woord en Geest Gods*, Gen. 1:1-3; Ps. 33:6; Jes. 48:16, Hagg. 2:6, in het Nieuwe Testament door de uitdrukkingen: *Vader, Zoon en Heilige Geest*, Matth. 28:19; Joh. 14:16; 15:26; 2 Cor. 13:13; 1 Joh. 5:7, en deze drievoudige verhouding, waarin God Zich aan den mensch openbaart, noemen wij de Drieëenheid Gods.

Wel is waar erkennen wij de Drieëenheid het eerst uit de Openbaring, maar omdat God Zich niet anders openbaren kan, dan zooals Hij in waarheid naar Zijn Wezen is, zoo maken wij daaruit terecht op, dat de Drieëenheid in ditzelfde Wezen Gods haren grondslag heeft; dat God van eeuwigheid drieëenig is, en dat Hij niet eerst met de schepping der wereld aanving een Drieëenig God te zijn.

2. Indien aldus in het Wezen Gods *drie onderscheidene Personen* zijn, dan moet men kunnen *bewijzen*, dat God van den eersten beginne aan, zoodra Hij in betrekking tot den mensch treedt, dadelijk Zich in drie Personen openbaart; anders, indien één dezer Personen Zich later openbaarde, ware het Wezen Gods verdeeld, en wij zouden aan dezen zich later geopenbaard hebbenden Persoon het eeuwig bestaan niet mogen toekennen. Dit *bewijs* is duidelijk gegeven; God openbaart Zich in Zijne drie Personen zoowel bij het werk der schepping, als bij het verlossingswerk (zie Gen. 1:26; Luk. 1:35); daarom kent zoowel het Oude als het Nieuwe Testament de Drieëenheid Gods. De voor naamste bewijsplaatsen voor de Heilige Drieëenheid in het Oude Testament zijn: Gen. 1:26; Num. 6:24-27; Ps. 33:6; Jes. 6:8 vergeleken met Joh. 12:41 en met Hand. 28:25; Jes. 48:16; Hagg. 2:6. De

voornaamste bewijsplaatsen in het Nieuwe Testament zijn: Matth. 3:16,17; 28:19; Joh. 15:26; 2 Cor. 13:13; 1 Joh. 5:7. Derhalve is het eene valsche meening, als men beweert, dat de leer der Drieëenheid eerst in de apostolische eeuw ontstond; de Joodsche Rabbijnen kenden de Drieëenheid reeds vóór Christus (Memra, Schechina, – Woord, Geest).

3. Dat in God drie onderscheidene Personen zijn, bewijst ons ook de bijzonderheid, *dat*, ondanks het gestrengte verbod, om eenig gesneden beeld of eenige gelijkenis van God te maken, omdat God onzichtbaar is en op geenerlei wijze kan afgebeeld worden, *nochtans God Zich op verschillende plaatsen in menschelijke gedaante openbaart*, en de geloovigen buigen zich voor Hem en aanbidden, zonder hiermede afgoderij te bedrijven; zie Gen. 18:1,2; 32:24 vv.; Ex. 3:2; Ex. 33 en 34; Richt. 6:22; 13:20,22. Daar wordt overal gezegd, dat de geloovigen God gezien hebben, alhoewel God onzichtbaar is. Deze schijnbare tegenspraak verklaart ons de Zoon Gods, terwijl Hij het is, die Zich van den beginne af aan de geloovigen geopenbaard heeft, en van Zichzelve zegt: Die Mij gezien heeft, die heeft den Vader gezien. Joh. 14:9.

4. Deze drie Personen hebben *één Wezen*, dat wil zeggen: *zij zijn één God*, – of, zooals de oude Kerk het uitdrukte: *De Zoon en de Heilige Geest zijn van hetzelfde Wezen met den Vader* (ὁμοούσιος) – (Geloofsbelijdenis van Nicea). De Heere Jesus zegt: Ik en de Vader zijn één, Joh. 10:30. Dat de *Vader* God is, is eene grondwaarheid (axioma), die niet behoeft bewezen te worden. Dat de *Zoon* God is, bewijzen ons de *plaatsen*: Joh. 1:1; 8:58; 20:28; Rom. 9:5; 1 Tim. 3:16; Tit. 2:13; Hebr. 1; 1 Joh. 5:20. De Godheid des Zoons wordt verder door *Zijne namen* bewezen, dat Hij namelijk „God“ heet, „Heere“ en „Zoon Gods“: 2 Sam. 7:14; Ps. 2:7; 45:7,8; 110:1; Jes. 7:14; 9:6; Jer. 33:16; Micha 5:1; Mal. 3:1. De Godheid des Zoons blijkt ook uit *Zijne eigenschappen*, dat Hij eeuwig is, almachtig, alomtegenwoordig, enz.; Matth. 11:27; 18:20; 28:18-20; Joh. 2:25; 3:35; 16:30; 21:17. De Godheid des Zoons blijkt ook uit *Zijne werken*, dat Hij den Heiligen Geest gezonden heeft, de Kerk regeert, levend maakt, de zonden vergeeft en voor ons bidt: Matth. 9:2,6; Joh. 5:21; Joh. 15:24,25; 16:7; 1 Cor. 15:25; Ef. 1:19-23; Hebr. 7:25. De Godheid des Zoons blijkt uit de *Goddelijke eer*, die *Hem* wordt bewezen: Matth. 28:19; Joh. 5:23; Joh. 9:38; Openb. 5:12,13. De Godheid *van den Heiligen Geest* wordt aldus bewezen: 1) Uit de *namen*, die aan den Heiligen Geest gegeven worden, want Hij heet „Geest Gods“, en dat dit geene bloote Goddelijke kracht, maar een zelfstandig Persoon beteekent, weten wij uit Hand. 10:19,20; 13:2. Aan den Heiligen Geest wordt *verstand* en *wil* toegekend: Jes. 40:13; 1 Cor. 2:10,11; 12:11, evenals een persoonlijk handelen; de Heilige Geest *zendt uit*: Jes. 48:16; Hand. 13:2; 15:28; Hij *leidt in al de waarheid*: Joh. 16:13; de Heilige Geest *vernieuwt*: Tit. 3:5. – 2) Uit *Zijne Goddelijke eigenschappen*: Hij is alomtegenwoordig: Ps. 139:7; almachtig: 1 Cor. 12:11; alwetend: 1 Cor. 2:11. – 3) Uit *Zijne Goddelijke werken*; want Hij geeft genade en vrede: Openb. 1:4; Hij draagt zorg voor de Gemeente: Hand. 15:28; 20:28. – 4) Uit de *Goddelijke eer*, Hem toegebracht: 2 Cor. 13:13. De zonde tegen den Heiligen Geest kan niet vergeven worden: Matth. 12:31,32. Met het oog op den Heiligen Geest zegt de Apostel Petrus tot Ananias: Gij hebt den menschen niet gelogen, maar Gode. Hand. 5:4. –

5. *Deze drie Personen* in het *ééne Goddelijk Wezen* zijn *van elkander duidelijk onderscheiden*, daar Elk Hunner uit eigene machtvolkomenheid handelt. Dat de *Vader* uit eigene machtvolkomenheid handelt, weten wij uit Ex. 23:20; Matth. 3:17. De Vader heeft al het oordeel den Zoon gegeven, Joh. 5:22; de Vader wil, dat allen den Zoon eeren.

Dat de *Zoon* een zelfstandig Persoon is, die uit eigene machtvolkomenheid Goddelijke bevelen uitvaardigt en als God handelt, Veten wij uit Joh. 8:58; 10:30; 15:26; Hand. 9:5; Openb. 22:16. Dat de *Heilige Geest* een zelfstandig Persoon is, Wiens woorden en bevelen wij als Gods wil moeten ge-

hoorzamen, weten wij uit Hand. 10:19,20; 13:2; Hebr. 3:7. Het zelfstandig handelen dezer drie onderscheidene Personen in het ééne Goddelijke Wezen wordt het duidelijkst aldus gekenmerkt: God, de Vader, heeft ons geschapen; God, de Zoon, heeft ons verlost; en God, de Heilige Geest, heiligt ons of eigent ons de verlossing toe. (Heidelb. Catech. Vr. 24.)

7. Als wij vragen, *waardoor* Zich deze drie Personen in het Goddelijk Wezen *onderscheiden*, dan antwoordt ons de Heilige Schrift: 1) dat de Vader den Zoon van eeuwigheid af *gegenereerd* heeft; – 2) dat die Zoon van den Vader *gegenereerd en gezond* is als de Middelaar Gods en der menschen. Ps. 2,7: Ik zal van het besluit verhalen: de Heere heeft tot Mij gezegd: „Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegeneerd.“ Dit „heden“ beteekent de eeuwigheid, omdat bij God geen gisteren noch morgen bestaat, namelijk geene wisseling des tijds, maar het steeds bij den Heere „heden“ heet, Joh. 1:18; 3:17; 1 Tim. 2:5. 3) dat de Heilige Geest *van den Vader en van den Zoon* uitgaat, volgens Joh. 15:26: Maar wanneer de Trooster zal gekomen zijn, Dien Ik u zenden zal van den Vader, namelijk de Geest der waarheid, Die van den Vader uitgaat, Die zal van Mij getuigen. Joh. 16:7; 20:22: Het onderscheid der Personen in de Heilige Drieëenheid mogen wij niet zoeken in meerdere of mindere waardigheid en macht, alsof de eene Persoon uitnemender ware dan de andere, of de eene aan den andere ondergeschikt ware. Alle drie Personen hebben een even groot aandeel aan onze Schepping, Verlossing en Heiliging, en alle drie Personen zijn gelijke eere en heerlijkheid waardig. Als de Heere Jesus zegt: Mijn Vader is meerder dan allen, Joh. 10:29, of wanneer wij plaatsen vinden in de Heilige Schrift, waaruit het schijnt, dat de Vader hooger is dan de Zoon, boven den Zoon staat, zoo wordt daarin Christus als Middelaar naar Zijne menschelijke natuur bedoeld, niet naar Zijne Godheid; want wij hebben daarentegen vele plaatsen, waarin ons gezegd wordt, dat de Vader en de Zoon één zijn. Joh. 10:30; Rom. 9:5. En wat op ééne plaats God den Vader wordt toegeschreven, wordt op eene andere den Zoon en den Heiligen Geest toegekend: Jes. 6; Joh. 12:41 en Hand. 28:25,26. Ps. 97 en 102 vergeleken met Hebr. 1.

8. *De leer van de Heilige Drieëenheid*, dat er één God is in drie Personen, en dat deze drie Personen één zijn, *blijft voor ons verstand eene ondoorgrondelijke verborgenheid*, en zoo dikwijls de menschelijke filosofie zich waagde aan de oplossing van dit geheim, geraakte zij steeds op dwaalwegen; want het is ons niet geopenbaard, opdat wij ons met onze gedachten in de diepte der Godheid zouden begeven, en ons afvragen, hoe het mogelijk is, dat drie één zijn, maar opdat wij God recht zouden erkennen, zooals Hij onze God is, als Schepper, Verlosser en Heiligmaker, de Drieëenige God: De verborgenheid van de Heilige Drieëenheid, hoewel voor ons ondoorgrondelijk, blijft steeds een hoofdartikel van ons geloof, zonder hetwelk wij allen troost en alle vertrouwen op God verliezen zouden. De ware erkenning der Heilige Drieëenheid blijft steeds alleen die, welke ons leert, den Drieëenigen God te erkennen als den God en Zaligmaker des zondaars, en leidt ons daartoe, dat wij weten en gelooven, dat de eenige en ware God voor ons leeft, heerscht en regeert; daarom belijden wij van harte met de Oude Christelijke Kerk: Unus Deus in Trinitate et Trinitas in Unitate. (Een eenig God in de Drieëenheid en de Drieëenheid in de Eenheid.)

§ 5. Van Gods Eigenschappen

God Zelf openbaart ons, dat Hij is, Wie Hij is, en hoedanig Hij is; en deze openbaring van het Goddelijk leven met betrekking tot de wereld en tot den mensch noemen wij Gods eigenschappen. Wij komen namelijk slechts daardoor tot de kennis Gods, dat God Zich in Zijn Woord naar Zijn innerlijk Wezen openbaart, of doordat Hij Zijne eigenschappen doet blijken. Gods eigenschappen verdeelen zich in twee klassen; de eerste omvat de eigenschappen, die

Gods macht omschrijven, zooals: almacht, alomtegenwoordigheid, alwetendheid, wijsheid en eeuwigheid; de andere bevat de eigenschappen, die ons God aanwijzen als de Bron van alle liefde en van alle goed, zooals: liefde, rechtvaardigheid, heiligheid en onveranderlijkheid. Als wij van Gods eigenschappen spreken, doen wij het derhalve niet, opdat wellicht ons beperkt verstand zich een begrip make of eene voorstelling vorme van Gods bovenzinnelijk en ondoorgrondelijk Wezen, maar opdat wij den levenden God leeren kennen als de éénige Bron van alle heil en van alle gelukzaligheid, Wiens Goddelijke macht ons alles schenkt, wat tot het leven en de godzaligheid behoort, 2 Petr. 1:3, en buiten Wiens gemeenschap wij de ellendigsten aller creaturen zouden wezen.

1. Dat God Zich in Zijn Woord in al Zijne *eigenschappen* en *volmaaktheden* openbaart, spruit slechts voort uit Zijne oneindige goedheid en liefde tot ons, Zijne schepselen; uit Gods eigenschappen erkennen wij, dat God leeft en voor Zijn volk zorgt. De eigenschap der gemaakte en uitgedachte goden is, dat zij eenen mond hebben, maar spreken niet; zij hebben oogen, maar zien niet. Ps. 115:4-7; 135:15-17. Welke ware de nuttigheid onzer kennis van Gods bestaan, indien wij niet wisten, hoe God is, en in welke betrekking Hij tot ons staat? En juist dit leeren ons de geopenbaarde eigenschappen Gods. De *kennis* van God richt zich naar Zijne geopenbaarde eigenschappen; indien men Gode iets onbehoorlijks toeschrijft, zooals de Heidenen doen, dan is ook de kennis Gods verkeerdt; of wanneer men Gods eigenschappen door het menselijk verstand beperkt, dan is ook de kennis van God beperkt. Derhalve is er ook een groot onderscheid tusschen de Christelijke erkentenis en de verstandelijke of wijsgeerige kennis. De wijsgeer kent God met zijn verstand, evenals hij elke andere dorre wetenschap kent; maar hij staat in geene nadere betrekking tot Hem. De Christen kent den levenden God als zijnen God, Wiens eigenschappen en volkomenheden den mensch ten goede dienen, in Wien hij leeft, en uit Wiens volheid hij ook genade voor genade ontvangt. Joh. 1:16.

2. De *eerste klasse* der Goddelijke eigenschappen wijst ons aan, hoe God alleen alle eere, vreeze en eerbied waardig is; de *tweede klasse* van Gods eigenschappen wekt in ons een volkomen vertrouwen tot God, Die de liefde is.

3. God is *almachtig*: Hij kan van Zichzelven alles doen, wat Hij wil. – Onze God is toch in den hemel, Hij doet al wat Hem behaagt, Ps. 115:3. Bij God zijn alle dingen mogelijk. Ps. 33:9; Matth. 19:26; Matth. 28:18; Luk. 1:37; Hebr. 1:2.

4. God is *alwetend*: in één oogwenk Weet God alleen uit Zichzelven alles op het nauwkeurigst. – Heere! Gij doorgrondt en kent mij. Gij weet mijn zitten en mijn opstaan; Gij verstaat van verre mijne gedachten. Gij omringt mijn gaan en mijn liggen; en Gij zijt al mijne wegen gewend. Als er nog geen woord op mijne tong is, zie, Heere! Gij weet het alles. Ps. 139:1-4. En er is geen schepsel onzichtbaar voor Hem; maar alle dingen zijn naakt en geopend voor de oogen Desgenen, met Welken wij te doen hebben, Hebr. 4:13; Joh. 1:49; 2:24; 21:17; 1 Cor. 2:10.

5. God is *alomtegenwoordig*: Hij is namelijk bij al Zijne schepselen tegenwoordig. – Waar zou ik heengaan voor Uwen Geest? en waar zoude ik heenvlieden voor Uw aangezicht? Zoo ik opvoer ten hemel, Gij zijt daar; of bedde ik mij in de hel, zie, Gij zijt daar. Nam ik vleugelen des dageraads, woonde ik aan het uiterste der zee; ook dáár zou Uwe hand mij geleiden, en Uwe Rechterhand zou mij houden. Ps. 139:7-10.

6. God is *wijs* of de alleen Wijze: Hij alleen kent de bedoeling Zijner schepselen, en Hij heeft de middelen en wegen gegeven, waardoor Zijn Raad heerlijk wordt uitgevoerd. – Hoe groot zijn Uwe

werken, o Heere! Gij hebt ze allen met wijsheid gemaakt; het aardrijk is vol van Uwe goederen. Ps. 104:24. O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordeelen, en onnaspeurlijk Zijne wegen! Rom, 11:33; 1 Tim. 1:17; Ps. 136:5; Spr. 3:19; Jes. 11:2; 48:17; Jer. 10:12; Openb. 5:12.

7. God is *eeuwig*: Hij blijft Dezelfde, zonder begin, zonder einde en zonder voortgang der tijden. – Hij alleen heeft onsterfelijkheid. 1 Tim. 6:16; Ps. 90:4; Joh. 8:35; 1 Petr. 1:20; Jes. 48:16; Mich. 5:1; Hebr. 9:14. Met de eeuwigheid hangt ook Gods *onmetelijkheid* samen, waardoor God hemel en aarde vervult, zoodat Hem de hemelen, ja de hemel der hemelen niet begrijpen kunnen. Jer. 23:24; Jes. 66:1,2; 1 Kon. 8:27. Met de eeuwigheid hangt ook de *éénheid van Wezen* samen, volgens welke niets in God is, wat niet God is. (Nihil est in Deo, quod non sit Deus.)

8. God is *liefde*. – En wij hebben gekend en geloofd de liefde, die God tot ons heeft. God is liefde; en die in de liefde blijft, blijft in God, en God in hem. 1 Joh. 4:16. De liefde Gods ligt in Zijne *goedertierenheid*: Looft den Heere, want Hij is goed, want Zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid. Ps. 136:1; Ps. 25:8; Jak. 1:17; Joh. 3:16,17; Matth. 11:28,29; Ps. 143:10. Goedertierenheid en liefde behooren zoo zeer tot Gods Wezen, dat de Heere het niet nalaten kan, naar Zijne goedheid te handelen, zoodat al Zijne werken goed zijn. Ook wie zich tegen deze goedertierenheid verhardt, moet toch bekennen, dat God goed is: Of veracht gij den rijkdom Zijner goedertierenheid, en verdraagzaamheid, en lankmoedigheid, niet wetende, dat de goedertierenheid Gods u tot bekeering leidt? Rom. 2:4. Zijn toorn is slechts een ijveren van Zijne goedertierenheid en liefde: dáárom, omdat wij Gods bedoeling niet verstaan, terwijl Hij ons zaligmaken wil, en wij ons geluk bij de afgoden, bij de wereld en bij onszelven zoeken, in plaats van bij Hem. – In de meeste gevallen komt Gods goedertierenheid als barmhartigheid en ontferming voor; de goedertierene God kent de behoeften Zijner schepselen en ontfermt Zich over hen, gelijk zich een vader ontfermt over zijne kinderen. Ps. 103:13; Ps. 136 (alwaar het 26 maal wordt herhaald, dat Zijne goedertierenheid in der eeuwigheid is); Ps. 141:9; Klaagl. 3:22,23. – Uit te goedertierenheid Gods vloeit Zijne *genade* voort. God is genadig, dat is: Hij doet Zijnen schepselen wel, hoewel zij het niet waard zijn, en vergeeft ongerechtigheid, overtreding en zonde. Opdat Hij zou betoonen in de toekomstige eeuwen den uitnemenden rijkdom Zijner genade, door de goedertierenheid over ons in Christus Jesus. Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme. Want wij zijn Zijn maaksel, geschapen in Christus Jesus tot goede werken, welke God voorbereid heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen. Ef. 2:7-10. – Uit Gods goedertierenheid vloeit Zijne *trouw* en *waarheid* voort, want God vervult al Zijne goede woorden en beloften. Indien wij ontrouw zijn, Hij blijft getrouw; Hij kan Zichzelf niet verloochenen. 2 Tim. 2:13. Ps. 117; Num. 23:19.

9. God is *rechtvaardig*: Hij laat en geeft ieder het zijne; eischt niet, wat Hij niet gegeven heeft; geeft, waar niets is; beloont het goede en bestraft het booze. – Want de Heere is rechtvaardig, Hij heeft gerechtigheden lief; Zijn aangezicht aanschouwt den oprechte, Ps. 11:7. Welke eenen iegelijk vergelden zal naar zijne werken, Rom. 2:6. 2 Thess. 1:6,7; Joh. 17:25; Rom. 3:5; Hebr. 12:23; Joh. 8:16; 1 Joh. 1:9; 1 Joh. 2:1; Joh. 16:8. Daartoe is Gods Zoon in het vleesch geopenbaard, opdat Gods rechtvaardigheid bewezen worde, en haar genoegdoening geschiede; in het lijden van Christus openbaard zich de hoogste rechtvaardigheid, zoowel in de straf der zonde als in de vergeving der zonden; God straffe liever de zonde aan Zijnen lieven Zoon door den bitteren en smadelijken dood des kruises, dan dat Hij zijne rechtvaardigheid zou verloochenen en de zonde ongestraft laten; en omdat door Christus de schuld betaald en de straf geleden is, is God rechtvaardig, als Hij de zonde

vergeeft en van de geloovigen niet opnieuw betaling verlangt. God is rechtvaardig in Zijne Wet, in al Zijne instellingen en oordeelen, die Hij in Zijn Woord heeft verkondigd. Deut. 32:4; Ezra 9:15. God is rechtvaardig in al hetgeen Hij van den mensch getuigt, en blijft rechtvaardig in al Zijn spreken, Ps. 51:6; Rom. 3:4; Hij is daarin rechtvaardig, dat Hij van den mensch niet verlangt, wat Hij hem niet heeft gegeven: en dat Hij alles geeft, waar niets is. Rom. 1:17,18. God is daarin rechtvaardig, dat Hij den verdrukke recht doet, het onschuldige bloed wreekt en den arme en nooddruftige bevrijdt uit de hand des goddeloozen, Ps. 72:12-14; Ps. 146:7-9. Ook daarin, dat Hij oprechtheid, recht, en gerechtigheid liefheeft, daarentegen dengene haat en al datgene bestraft, wat onrechtvaardig, verdraaid en dubbelzinnig is: bij God is geene aanneming des persoons (of woordelijk: in het gericht neemt Hij geen persoon aan) Deut. 10:17; Hand. 10:34; Gal. 2:6. Wat de (vermeende) menselijke gerechtigheid betreft, zoo kent God geene andere gerechtigheid, dan die geheel met Zijne Wet overeenstemt. Deut. 27:26; Matth. 5:20; 19:16-26.

10. God is *heilig*: gelijk Hij Zelf licht en leven is in reinen, ontaanbaren glans, zoo kan Hij niet anders dan reinheid, licht en leven beminnen. – Maar gelijk Hij, Die u geroepen heeft, heilig is, zoo wordt ook gij zelven heilig in al uwen wandel; daarom, dat er geschreven is: Zijt heilig, want Ik ben heilig. 1 Petr. 1:15,16; Ps. 5:5-7; Mark. 1:24; Luk. 1:35; Joh. 17:11; Hand. 3:14; Hebr. 7:28; 1 Petr. 4:14; Openb. 3:7. Gods Geest heet heilig, omdat Hij alle gemeenschap met de doode en onvruchtbare werken der duisternis haat. De mensch wil niet inzien, dat God juist daarom heilig is, omdat Hij goed is, en slechts daarom vertoornd is en ons kastijdt, omdat Hij liefheeft. De heiligheid Gods is zonder den Middelaar verschrikkelijk voor den mensch; God is in Zijne heiligheid voor den zondaar een verterend vuur; Hebr. 12:29; Jes. 33:14.

11. God is *onveranderlijk*: Hij blijft in eeuwigheid Dezelfde. – Uwe jaren zijn van geslacht tot geslacht. Gij hebt voormaals de aarde gegrond den de hemelen zijn het werk Uwer handen; die zullen vergaan, maar Gij zult staande blijven, en zij allen zullen als een kleed verouden; Gij zult ze veranderen als een gewaad, en zij zullen veranderd zijn. Maar Gij zijt Dezelfde, en Uwe jaren zullen niet geëindigd worden, Ps. 102:24-28. Jak. 1:17; Hebr. 13:8; 9:14.

12. De *wijsbegeerte* beschouwt Gods eigenschappen meestal slechts als begrippen, die aan het verstand behulpzaam zijn, om zich eene voorstelling van God te maken; zij zegt: dewijl wij ons God in Zijne bovenzinnelijkheid niet kunnen voorstellen, beschrijven wij Hem naar Zijne eigenschappen; en de mensch verdeelt in begrippen, wat in God vereenigd is. Maar wij beweren, dat zulk een God een afgod des verstands is. De *Christen* erkent uit de eigenschappen, in de Heilige Schrift geopenbaard, zijnen algenoegzamen God, die alles, wat Hij heeft, en wat Hij is, Zijnen geloovigen ten goede is; daarom scheppen ook de geloovigen rijke vertroosting en sterkte uit Gods erkende eigenschappen in alle omstandigheden des levens.

13. Ten opzichte van *Gods eigenschappen* moeten wij bedenken, dat zij *niet met elkander in strijd zijn*, en de eene de andere niet in den weg staat. In de beperkte menselijke natuur zouden al deze eigenschappen natuurlijk niet te gelijk kunnen bestaan; de eene zou de andere moeten opheffen, zoodra zij zich eenzijdig deden gelden. Daarom meenen ook de menschen in hunne eigenliefde, dat God liefde bewijst in strijd met Zijne gerechtigheid, óf dat Hij niet zou kunnen genadig zijn, als Hij in alles rechtvaardig en heilig wil zijn. Deze verkeerde opvatting vloeit daaruit voort, dat Gods eigenschappen menschelijkerwijze worden beoordeeld; maar Gods eigenschappen zijn Zijne hoogste volmaaktheid, en in deze volmaaktheid zijn zij onder elkander niet tegenstrijdig. Bij den mensch is het vaak waar: „*summum jus, summa saepe injuria*“ d. w. z. het grootste recht is dikwijls het grootste onrecht; maar de Goddelijke gerechtigheid is vol liefde, en Zijne liefde is rechtvaardig.

God vertoort Zich over onze zonden, omdat Zijne liefde heilig is; en God vergeeft zonden, omdat Hij niet slechts genadig, maar ook rechtvaardig is. Deze verborgenheid wordt ons wel is waar niet door het verstand verklaard, maar alleen door het Evangelie van Jesus Christus opgehelderd.

§ 6. Van de Schepping

Het geheime voornemen, dat God in den eeuwigen raad besloten had, heeft de Heere allereerst in de Schepping en daarna in de Verlossing ten uitvoer gebracht. De Schepping zoowel als de Verlossing hebben het doel, op zichtbare wijze de anders onzichtbare heerlijkheid van Zijn gansche Wezen te openbaren. De Schepping is eene vrije daad der liefde en der macht van den Drieëenigen God. God heeft de wereld goed en volkomen uit niets geschapen door Zijn almachtig Woord. Hij heeft Zijnen troon in de hemelen opgericht, opdat alle heerschappij van boven kome; de aarde heeft Hij echter den menschenkinderen gegeven en zoodanig ingericht, dat de menschen dezelve bewonen en overal Zijne goedheid genieten kunnen. God heeft in zes dagen al Zijne werken volbracht en rustte ten zevenden dage, opdat Hij orde bringe in de geheele Schepping en ons eenen voorsmaak geve van de eeuwige rust in God. God, als Schepper, hangt van niets af; de geheele Schepping echter is van Hem afhankelijk.

1. Evenals de Heilige Schrift, zoo begint ook de Apostolische Geloofsbelijdenis met *de Schepping*, omdat God door de Schepping begon met de uitvoering van Zijn verborgen en eeuwig voornemen. De Heilige Schrift spreekt dikwijls van een voornemen of raadsbesluit Gods, dat voor de grondlegging der wereld besloten werd. Ef. 1:4,9; 2 Thess. 2:13; 2 Tim. 1:9, en neemt daarin zoowel de Schepping als de Verlossing op, omdat beide Gods verheerlijking bedoelen. God heeft van eeuwigheid bij Zichzelf besloten, de wereld te scheppen, en daardoor al Zijne deugden en volkomenheden te verheerlijken. Bij de Schepping stelde God Zich niet ten doel, Zijne liefde aan Zijne schepselen te openbaren, alsof Hij door liefde tot de Schepping gedrongen ware geweest; zoo meenen de zelfzuchtige Mystieken, dat God zonder hen niet zoude kunnen bestaan; maar het doel der Schepping is God alleen, en niet de mensch: De Heere heeft alles gewrocht om Zijns Zelfs wil, ja ook den goddelooze tot den dag des kwaads. Spr. 16:4.

2. Bij de Schepping denken wij gewoonlijk aan God, den Vader, als ware Hij alléén de *Schepper*; in engeren zin genomen, is wel is waar de Vader in een bijzonderen zin de Schepper, omdat Hij onze Schepping bij Zichzelf besloten heeft, en dit voornemen in Christus heeft ten uitvoer gebracht. Maar in ruimeren zin is de Zoon, evenals de Heilige Geest, evenzeer Schepper als de Vader; wilde men den Zoon en den Geest van het scheppingswerk uitsluiten, zoo zou men Hun de Godheid ontzeggen. De Schrift zegt ons ook zeer duidelijk, dat alle drie Personen een gelijk aandeel hebben aan de Schepping. Dadelijk bij het eerste scheppingsbericht zien wij alle drie Personen evenzeer handelend optreden; God de Vader scheidt door het Woord, d. i. door den Zoon; en de Heilige Geest zweeft over de wateren, d. i. Hij onderhoudt, wat de Vader door den Zoon heeft geschapen. Gen. 1:1-3. Dit gemeenschappelijk werken der Heilige Drieëenheid bij de Schepping verklaart ons het uitnemendst Joh. 1:1 vv.: In den beginne was het Woord, enz. Evenzoo zegt Ps. 33:6: Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den Geest Zijns monds al hun heir. En, toen er sprake was van de schepping des menschen, sprak God tot den Zoon en tot den Geest: Laat Ons menschen maken naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis. Gen. 1:26.

3. De wereld is in alle hare deelen *goed* en *volkomen* uit Gods hand voortgekomen, zooals God Zelf getuigt: En God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet, het was zeer goed. Gen. 1:31. Geen wan-klank noch verwarring stoorde de door God ingevoerde orde. Hoewel wij tot op heden met verba-

zing staren op de wijsheid en volmaaktheid Gods, die in de wereld is nedergelegd: „Hoe groot zijn Uwe werken, o Heere! Gij hebt ze allen met wijsheid gemaakt“ – Ps. 104:24, – zoo is het desniettemin onmogelijk, deze harmonie nauwkeurig aan het geheel der verschijningen of gebeurtenissen in de wereld te bewijzen (Theodicee). Niet slechts doen zich vele doellooze verschijnselen voor, maar vele schijnen tegen het Goddelijk doel te strijden; het eene staat het andere in den weg; een schepsel leeft door de vernietiging van een ander schepsel. De hoofdoorzaak van de wanorde, die op de aarde heerscht, is de zonde; door de zonde heeft de mensch vele dingen zóó gemaakt, dat zij het tegendeel bewerken hunner oorspronkelijke bestemming, of heeft hunne oorspronkelijk goede bestemming vernietigd; Gen. 3:16,17, „Het aardrijk zij om uwentwille vervloekt...“

Buitendien dient menige zaak een hooger oogmerk Gods, terwijl zij ons doelloos toeschijnt. Wij mogen het doel der geschapene dingen niet afmeten naar het ons aangebracht nut, of naar ons door de zonde bedorven inzicht. Welk een schoon oogmerk openbaart zich reeds daardoor, dat het menschelijk lichaam, hoewel door de zonde ondermijnd, zich naar alle luchtstreken en landen der aarde schikken kan, zoodat de mensch in elk klimaat leven en Gods goedheid aanschouwen en genieten kan.

4. Van den eersten beginne af aan hielden de wijsgeeren zich met de vraag bezig: *vanwaar kwam deze wereld, waaruit is zij ontstaan?* En daar de mensch niet ophoudt, God naar zijne zwakke krachten te meten, zoo denkt men steeds aan eene of andere grondstof waaruit God de wereld zou bereid hebben. Evenwel door de veronderstelling van eene of andere grondstof ware God niet meer Schepper, maar slechts een Vormer. Wij zouden daarbij nog verder moeten vragen: Vanwaar kwam deze grondstof? In God kon zij niet zijn, omdat God een Geest is; en indien zij zich nevens God bevond, dan zou zij eeuwig moeten zijn evenals God, en dus een god nevens God.

Op de vraag, waaruit de wereld ontstond, antwoordt de Heilige Schrift heel eenvoudig, dat God haar door Zijn Woord uit niets heeft voortgebracht, – en daarmee valt al het ijdele hoofdbreken der wijzen weg. God roept de dingen, die niet zijn, alsof zij waren. Rom. 4:17. Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het Woord Gods is toebereid, alzoo, dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die gezien worden. Hebr. 11:3. Als wij ons met dit antwoord niet tevreden stellen, vervallen wij in louter valsche gevolgtrekkingen, en moeten Gods almacht ontkennen.

5. God schiep de wereld in *zes dagen*; het werk van elken dag is door den avond en den morgen stipt van elkander gescheiden. Wij vragen hierbij, waarom God aan de Schepping zes dagen heeft besteed? Hij, Die alle dingen door het Woord alleen, uit niets heeft voortgebracht, kon evengoed alles in één oogwenk scheppen, als in zes dagen. De nieuwere geologie (aardkunde), Gods oogmerk niet verstaande, houdt deze zes dagen voor zes perioden, die de aarde zou noodig gehad hebben tot hare ontwikkeling en tegenwoordige gedaante. Evenwel, daar alles, wat uit Gods hand voortkwam, zeer goed was, vervalt alle zelfstandige ontwikkeling der aarde. God heeft van den eersten beginne Zijne schepping zoo ingericht, dat zich in haar de orde (Ordo rerum anima: orde is de ziel aller dingen) openbaart; in den gang der geschapene dingen heeft God eene bepaalde orde ingesteld, waaraan zich alles in de natuur, evenals in het rijk der genade, onderwerpt. En een beteren gang van zaken dan de orde, bij de Schepping waargenomen, heeft de wetenschap tot nu toe niet gevonden. De verheerlijking van Gods Naam in Christus Jesus is het éénige doel der Schepping; God schiep evenwel alles voor den mensch, opdat Hij door dezen verheerlijkt worde. De aarde was echter niet des menschen blijvende woonplaats. Nadat hij Gods Raad door gehoorzaamheid en het blijven in den hem door God bestemden kring gediend had, zou de mensch in de eeuwige en heerlijke rust Gods

overgaan; en daartoe strekte hem ook de rustdag of Sabbat ten waarborg, die door God bij de Schepping der wereld was ingesteld.

Met geen gedeelte der Heilige Schrift hield zich de oude en nieuwe wijsbegeerte zoo dikwijls bezig, als met de eerste Hoofdstukken van Genesis; de filosofie en de natuurwetenschap neemt noode het woordelijke bericht van Mozes over de wereldschepping aan, en tracht steeds opnieuw eene andere wijze van het ontstaan der wereld te bedenken. Maar het is nog niemand gelukt, eene betere en wijzere geogonie (ontstaan der aarde) samen te stellen, dan die, welke in Gods Woord vermeld staat.

6. Door God als Schepper te *erkennen* en te *belijden*, onderscheiden wij ons van de Heidenen, die beweerden, dat de wereld door blinde natuurkrachten ontstaan is, die zij tot personen maakten; op deze wijze ontstonden hunne menigerlei goden. Evenals de oude Heidenen zich voor hunne afgoden bogen, zoo heeft onze eeuw een hedendaagsch Heidendom, namelijk: de wereldvergoding of het *Pantheïsme*, waarbij God met de wereld vereenzelvigd wordt. Lijnrecht tegenover het Pantheïsme staat het *Deïsme*, hetwelk God van de wereld scheidt met de bewering, dat God wel is waar de wereld heeft geschapen, maar Zich daarna van haar verwijderd heeft, zoodat nú slechts natuurkrachten in de wereld werken. Op zulke dwaalwegen geraakt het menschelijk verstand, als het niet het getuigenis van Gods Woord aanneemt. God Schepper is de Oorsprong van alles; alles heeft zijnen aanvang; God alléén is eeuwig. Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen, Rom. 11:36; Hij draagt alle dingen door het Woord Zijner kracht, Hebr. 1:3; Hij vervult hemel en aarde, gelijk de ziel het geheele lichaam vervult; alzoo is God aanwezig in de geheele wereld, en toch begripen Hem hemel en aarde niet.

§ 7. De Onderhouding aller dingen en het Godsbestuur

Nadat God de wereld geschapen had, heeft Hij ze niet aan haar eigen lot overgelaten, maar evenals Hij al Zijne werken met wijsheid gemaakt heeft, nam Hij ze goedertieren in Zijne bewaring; na Gods scheppende werkzaamheid volgde Zijne alles besturende en onderhoudende werkzaamheid. Onder de Goddelijke onderhouding verstaan wij de almachtige en alomtegenwoordige werkzaamheid, waardoor God de wereld en alle dingen onderhoudt, en aldus regeert, dat zij aan het hun door God gestelde doel beantwoorden. Aan de Goddelijke regeering is alles onderworpen, zoowel groote als kleine dingen, evenzeer alles, wat naar Gods wil of tegen Zijnen wil geschiedt; derhalve laat ook Gods Woord geen toeval toe of een blind noodlot. Tot de Goddelijke regeering behooren ook de teekenen en wonderen, waardoor God Zijne macht onmiddellijk openbaart. Eene eenzijdige beoordeeling der wereldgebeurtenissen leidt steeds tot eene verkeerde opvatting van het Godsbestuur. Gods Vaderlijke regeering van alle dingen behoort tot de meest troostrijke Artikelen van het Christelijk geloof.

1. Met de *scheppingsleer* hangt de leer van *Gods Regeering* samen, die niets anders is dan eene bestendige *instandhouding* der Schepping. Want evenals geen ding zou bestaan, indien God het niet had geschapen, zoo zou ook niets een enkel oogenblik kunnen in het aanzijn blijven, indien God het niet bewaarde en onderhield. De geschapene dingen duren slechts daarom voort, omdat God bij alle Zijne schepselen aanwezig is. De Heilige Schrift onderricht ons van den eersten beginne aan over de Goddelijke Regeering, want na zes scheppingsdagen rustte God op den zevenden dag; dat is: de Schepping van nieuwe dingen hield op, en de onderhouding der geschapene dingen begon. Het begin der onderhouding Gods wordt ook te kennen gegeven in de woorden: En God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet, het was zeer goed. Gen. 1:31. Indien God de wereld na hare voleinding verlaten

had, zou Hij Zijn raadsbesluit uit het oog verloren hebben, hetwelk Hij door de Schepping begon uit te voeren. De voornaamste, belangrijkste Schriftuurplaatsen, die ons over Gods onderhouding onderrichten, zijn: Ps. 36:7. Heere! Gij behoudt menschen en beesten. De geheele 104de Psalm; Ps. 147:4,8,9; Matth. 10:29,30; Handel. 17:25,28; Spr. 16:4,33; Jes. 45:6,7; Ef. 1:11.

2. Onder de Goddelijke onderhouding *in wijderen zin* verstaan wij voornamelijk Zijne almacht, waardoor God de wereld en alle dingen in de hun aangewezen loopbaan werkzaam houdt, zoodat zon, maan en sterren hunnen geregelden loop volbrengen, Gen. 1:16-18, dat zaaiing en oogst, en koude en hitte, en zomer en winter, en dag en nacht niet ophouden; Gen. 8:22, of waardoor Hij geheele natiën, enkele lieden of onredelijke schepselen zoo leidt, dat zij Zijnen raad moeten dienen, zooals wij zien: aan Faraö in Egypte, en aan het Joodsche volk bij de kruisiging des Heeren; Hand. 4:28, aan Cyrus, toen hij de Joden uit de Babylonische gevangenschap ontsloeg, Jes. 45, aan keizer Augustus, toen van hem een gebod uitging, dat de geheele wereld beschreven zou worden; Luk. 2, aan het klieven der Roode Zee; Exod. 14, aan het stilstaan der zon te Gibeon; Joz. 10. Onder de Goddelijke onderhouding *in engeren zin* verstaan wij voornamelijk Gods Vaderlijke zorg, waardoor Hij zoowel Zijne geheele Kerk in het algemeen, als enkele geloovigen in het bijzonder bewaart en voor hen zorgt, zooals wij zien aan de kinderen Israëls in de woestijn, aan Elia bij de beek Krith, 1 Kon. 17, aan Daniël in den leeuwenkuil, Dan. 6, en zoo meer.

Wij mogen niets van Gods Regeering uitzonderen, omdat bij God niets groot noch klein is, niets belangrijk noch gering; één haar van ons hoofd weegt bij God even zwaar als het groote Babel. Zijne hand leidt evenzeer hen, die in Zijne wegen wandelen, als hen, die Hem wederstaan; Zijne Regeering onttrekt zich niet aan booze bedrijven, zooals Augustinus zegt: *Non fit praeter Dei voluntatem, quod fit contra eius voluntatem* (Het geschiedt niet buiten Gods wil om, wat tegen Zijnen wil geschiedt). Evenwel is God geene oorzaak der zonde, noch heeft Hij deel aan het booze, als Hij met Zijne hand de zondaars leidt; bij de zonde verleent God aan den zondaar slechts leven en kracht ter volvoering van zijn boos voornemen, zooals Hij het als Schepper ook voor de onredelijke schepselen doet. God wil ook niet door geweld de vrije beslissing des menschen onderdrukken; van God komt niet de booze ingeving, maar God gebruikt het boos besluit van den mensch om Zijn doel te bereiken; en Gods medewerken in de zonde des menschen brengt uit het booze goeds voort, zooals ons de Schrift bewijst bij de verkoop van Jozef: „Gijlieden wél, gij hebt kwaad tegen mij gedacht; doch God heeft dat ten goede gedacht“ Gen. 20.

Eindelijk heeft God Zijne hand in het booze, om de zonde door de zonde te bestraffen, b. v. toen Hij het goddelooze Jerusalem door den goddeloozen Nebukadnézar bestrafte.

3. Bij geen ding is God een *werkeloos toeschouwer*, daarom ook vindt het toeval of het noodlot in Gods Regeering geene plaats, en het betaamt eenen Christen geenszins van een noodlot of toeval te spreken.

Toeval noemen de menschen zulke gebeurtenissen, waarvan zij geene oorzaak weten; *noodlot* noemen zij de omstandigheden, waaraan zij zich niet kunnen onttrekken. God kent ook de geheimste oorzaken der dingen; de zondaar wordt door zijn oordeel achtervolgd, omdat hij Gods wil wederstaat, maar de geloovige neemt het goede en het kwade uit de Vaderlijke hand Gods, daar hij weet, „dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede.“ Rom. 8:28. Het duidelijkst bewijs, dat niets door toeval of noodlot geschiedt, is de geboorte van den Heere Jesus in Bethlehem; door zijn bevel dwong de Heiden Augustus Jozef en Maria tot het gaan naar Bethlehem, waar Christus, volgens de belofte, zou geboren worden; voorzeker heeft Augustus bij het uitvaardigen van het bevel het allerminst aan Gods belofte gedacht.

4. Tot de Regeering Gods behooren ook *teekenen* en *wonderen*; een wonder is eene gebeurtenis, die zich niet door den gewonen loop van zaken of door dien der natuur laat verklaren. Wonderen heeten ook teekenen, Ps. 135:9, door welke God Zijne macht doet kennen. Wonderen dienen in de eerste plaats niet tot het opwekken van het geloof, maar slechts tot bekrachtiging van hetzelfde; dikwijls ook tot verharding der ongeloovigen om hun elke uitvlucht te ontnemen, Matth. 11:20-24; 12:38-42. Het geloof wordt alleen door den Heiligen Geest in het hart gewerkt door het Woord Gods, en wanneer de menschen door verzonnen wonderen het geloof in het menschelijk hart willen verwekken, bewijzen zij daardoor slechts hun bijgeloof en hunne onkunde aangaande de macht des Geestes en van Gods Woord. God zendt steeds eerst Zijn Woord om het geloof te wekken, Ps. 107:20; dan eerst versterkt Hij het verwekte geloof door het volbrengen van een wonder, Joh. 9: de blindgeborene; Naäman, de melaatsche: 2 Kon. 5. Als wij Gods Woord hebben, behoeven wij geene wonderen om te gelooven; wij moeten bij het Evangelie blijven. Daarentegen mogen wij ook niet de wonderen van Christus en die van de mannen Gods, die in de Heilige Schrift zijn opgeteekend en door den Heiligen Geest werden volbracht, op ééne lijn stellen met den leugengeest der arglistigen, die het bijgeloovige volk hebben bedrogen, door zich de kracht van wonderen aan te matigen (b. v. Mohammed, de Spiritisten, en de wonderen der zoogenaamde heiligen). Daarom, al loochenen wij alle menschelijke macht om wonderen te doen, wij mogen de wonderen Gods nooit loochenen. Daar looze lieden de wonderkracht gebruikten, om door leugenachtige wonderen van de menschelijke dwaasheid voordeel te trekken, zoo ontstond daardoor wantrouwen tegen wonderen in het algemeen; en onze verlichte eeuw loochende de mogelijkheid der wonderen, en vereenzelvigde de wonderen Gods met de leugenachtige menschelijke wonderteekenen. Hierop zeggen wij, dat de menschelijke wonderteekenen steeds slechts daarop uit zijn, anderen te bedriegen; terwijl Gods wonderen slechts het geluk en het behoud der menschen bedoelen.

De tegenwerping, dat God nu niet meer zulke wonderen doet, als van ouds, en dat de natuurwetten geene wonderen toelaten, is geheel ongegrond; want de natuurwetten zijn niet eene door zichzelf werkende kracht, maar zij zijn de regelen, waardoor God de wereld regeert; en reeds daaruit openbaart zich een eindeloos tal van wonderen, dat God volgens zulke regelen steeds nieuwe wonderen schept. En evenals in onze dagen de ongeloovige wereld Gods wonderen niet ziet, zoo zagen de ongeloovigen ze oudtijds ook niet, zelfs dan niet, als God voor hunne oogen een wonder deed, Joh. 12:28-30. De geloovige belijdt tot heden, dat God alléén groote wonderen doet. Ps. 136:4.

5. Indien wij enkele in de wereld voorkomende gebeurtenissen eenzijdig van ons eigen standpunt beoordeelen, dan vervallen wij in verscheidene dwalingen aangaande Gods Regeering. De verkeerde opvatting van het *Godsbestuur* komt gewoonlijk voort uit de zelfzuchtige veronderstelling des menschen, als moest de wereld volgens de meeningen en wenschen van den enkelen mensch geregeerd worden; en geschiedt dit niet, dan is de mensch dadelijk geneigd, Gods Regeering in verdenking te brengen. Als de mensch niet alles met zijn verstand rijmen kan, en als niet alles naar zijn wensch gaat, dan zoekt hij de schuld bij Gods Regeering, in plaats van bij zichzelf. Zoo dwaalden de Epicurëers, die elke regeering der ondermaansche dingen in het algemeen ontkenden. De Stoïcijnen hebben in de plaats van het Godsbestuur de volstreckte noodzakelijkheid van alle dingen bedacht, en aan deze noodzakelijkheid zijn niet slechts alle dingen, maar is ook God Zelf onderworpen; en dit noemden zij *Fatum* of *noodlot*. De Peripatetici beweerden, dat God wél alle dingen kent en doorzoekt, maar ze niet alle regeert en regelt, maar dat Hij slechts de hemelsche bewegingen verwekt, en door dezelve aan de aardsche dingen kracht geeft iets te volbrengen, evenals in eene machine een klein rad de andere in beweging zet. Al deze dwalingen der Heidensche wijsgeeren kwa-

men in verschillende vormen in de filosofie en in de Christelijke richtingen terug; maar zij blijven zelfs in een Christelijk gewaad niet dan dwalingen.

6. Indien wij het Godsbestuur tot onze onderwijzing en vertroosting recht verstaan willen, dan moeten wij het van alle kanten van Gods standpunt uit beschouwen, en bedenken, dat God bij Zijne Regeering zoowel op den enkelen mensch als op alle menschen let. Dat wat voor den éénen schadelijk schijnt, is den anderen nuttig; wat wij heden niet verstaan, is ons wellicht morgen duidelijk; wat den enkelen niet dient, dient het geheel, en omgekeerd. Ook de beste koning of bekwaamste veldheer kan zijne daden niet alzóó regelen, dat hij bij enkele onderdanen niet op tegenstand en valsche beoordeeling stuit; evenzóó gedragen zich de menschen ten opzichte van het Godsbestuur. Het Godsbestuur, in het licht der Heilige Schrift bezien, toont ons, dat God alle dingen met wijsheid en goedertierenheid onderhoudt, opdat zij tot Zijne verheerlijking en tot heil der geloovigen dienen; dat er aan het Godsbestuur niets door het verstand of de meeningen der menschen te verbeteren valt, en dat wij slechts dan volkomen veilig zijn, als wij ons aan de genade van onzen trouwen God en goedertieren Vader overgeven.

§ 8. Over de Engelen

Engelen of boden zijn geestelijke wezens, die God mitsgaders den hemel op den eersten dag schiep en niet uitnemende krachten begiftigde tot het volbrengen Zijner bevelen en tot den dienst der Godvreezenden. Er zijn tweeërlei Engelen: goede en booze. De goede Engelen zijn de geesten, die in hun vorstendom (hunne waardigheid) en in de roeping, hun door God aangewezen, gebleven zijn; daarom heeten zulke Engelen heilig. De booze Engelen zijn geesten, die hun vorstendom niet bewaard, maar hunne eigene woonstede verlaten hebben, tegen God opstonden en zóó ten val kwamen. De goede Engelen heeten in de Heilige Schrift heirscharen, troonen, overheden, machten, Cherubim, Serafim en dienstbare geesten of Engelen Gods; hun getal is onmetelijk, en hun werken geheim. De booze Engelen worden in de Heilige Schrift onder den algemeenen naam van Beëlzebub, duivel en Satan aangehaald. Met aardsche oogen kan men de Engelen niet zien. Hoewel de Engelen zulke heerlijke en uitnemende geesten zijn, dat zij door hunne waardigheid en macht boven alle aardsche schepselen verheven zijn, zoo zijn zij evenwel slechts schepselen, aan wie geen Goddelijk eerbetoon toekomt, en die wij niet mogen aanbidden. De Engel des Heeren, Die Zich aan de geloovigen van het Oude Verbond dikwijls openbaarde, is geen geschapen Engel, maar het Hoofd aller Engelen en de Vorst van het heir des Heeren, Ex. 3; Joz. 5:14; Hebr. 1:6, dat is: de Zone Gods Zelf, waarom Hem ook Goddelijke eer wordt bewezen.

1. Hoewel de Heilige Schrift dikwijls de *Engelen* vermeldt, toch geeft zij nergens eene *stelselmatige leer* der Engelen, maar bij gelegenheid van hun verschijnen en werken onderricht zij ons over hun wezens en hunne roeping. Dat de Engelen bestaan, wordt in de Schrift algemeen aangenomen, maar nergens wordt ons duidelijk gezegd, wanneer zij in het aanzijn zijn geroepen. Van hunne schepping in het algemeen door Christus wordt gezegd: Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij troonen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten (d. i. Engelen), Coloss. 1:16. Eveneens zegt Gen. 2:1: Alzoo zijn volbracht de hemel en de aarde, en al hun heir, – dit heir beteekent zoowel de sterren als de Engelen. Bij Job 38:7 lezen wij, dat de Engelen als kinderen Gods bij de schepping der aarde tegenwoordig waren en juichten, waaruit wij besluiten, dat God de Engelen op den eersten dag schiep voor het begin der aarde.

2. Over het *wezen* en de *roeping* der Engelen openbaart ons de Heilige Schrift de navolgende dingen: De Engelen zijn geesten en daardoor onderscheiden zij zich van alle aardsche, belichaamde wezens. Matth. 22:30; Ps. 104:4. Als geesten vormen zij het heil of de heirscharen des hemels, daarom noemt God Zich zoo dikwijls: Heere der heirscharen. Hun getal is onmetelijk: Duizendmaal duizenden dienden Hem, en tienduizendmaal tienduizenden stonden vóór Hem, Dan. 7:10; hunne heerlijkheid, kracht en kennis is groot, Ps. 103:20,21; Matth. 24:36; 26:53; 2 Thess. 1:7. Hunne roeping bestaat daarin, dat zij boden Gods zijn, om Zijnen raad te dienen, Zijne bevelen en oordeelen te volbrengen en den geloovigen ter hulp te komen. Zijn zij niet allen gediensstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden, om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen? Hebr. 1:14. Een éénige Engel, van God gezonden, is voldoende, om het machtigste leger te verslaan, 2 Kon. 19:35, en om uit den diepsten kerker te verlossen, Hand. 12:7-10,23, niets kan de Engelen verhinderen, Gods bevelen uit te voeren. Als dienaren Gods zijn de Engelen bij de vergaderingen der geloovigen aanwezig, 1 Cor. 11:10; 1 Tim. 5:21; Ef. 3:10; 1 Petr. 1:12; er is blijdschap voor de Engelen Gods over eenen zondaar, die zich bekeert, Luk. 15:10; de Engelen dragende zielen der geloovigen in Abrahams schoot, Luk. 16:22, en beschermen inzonderheid de kleinen. Matth. 18:10.

3. Wij *ontmoeten* de Engelen in de geheele Heilige Schrift, – reeds dadelijk in het paradijs, als ons gezegd wordt, dat Cherubim met een vlamig lemmer eens zwaards den weg van den boom des levens bewaarden, Gen. 3:24, – tot in de Openbaring van Johannes, Hoofdst. 22:8,9. Bij elke belangrijke openbaring van Gods raadsbesluit tot ons heil ontmoeten wij tevens Engelen; in het Nieuwe Testament aanschouwen wij de Engelen in hunne roeping hoofdzakelijk bij Zacharias, bij Maria, bij de herders op het veld, bij Jozef in den droom; bij Cornelius, en bij Petrus in de gevangenis; bij den Heere Jesus bij Zijne geboorte, in de woestijn, in Gethsémane, bij Zijne opstanding en hemelvaart; zij zullen ook bij Zijne wederkomst tegenwoordig zijn.

4. De geloovigen mogen God aanroepen en Hem bidden, hun hulp te zenden, ook *door eenen Engel*; nooit echter mogen wij rechtstreeks ons tot de Engelen wenden in het gebed, hen om hulp vragen, hen aanbidden of bij hunnen naam zweren; zulke eer komt aan God alléén toe. Ook zijn de Engelen noch alwetend, noch alomtegenwoordig, zoodat zij ons zouden kunnen hooren; zij wijzen zelfs zulke eer van de hand, gelijk wij lezen, dat, toen de Apostel Johannes nederviel om aan te bidden voor de voeten des Engels, die hem verschenen was, deze tot hem zeide: Zie, dat gij het niet doet, want ik ben uw mededienstknecht en uwer broederen, der Profeten, en dergenen, die de woorden dezes boeks bewaren: aanbid God; Openb. 19:10; 22:9. Daarom is het vereeren van Beschermengelen eene afgoderij, die tegen God strijdt. De namen der Engelen, die ons in de Heilige Schrift genoemd worden, zijn: *Michaël*, dat is: Wie is zóó machtig als Gij, sterke God? en *Gabriël*, dat beteekent: God is mijne kracht.

5. De Heilige Schrift spreekt bovendien, behalve van *goede*, ook van *booze Engelen*. Deze zijn door opstand en ongehoorzaamheid tot booze Engelen geworden. God Zelf, God alléén is onveranderlijk goed, maar de goedheid Zijner Engelen, evenals die van den mensch, dus die Zijner schepselen, is veranderlijk. De booze Engelen kwamen in opstand tegen Gods gebod, naardien zij de menschen, als de zwakkere schepselen, niet dienen wilden, en liever hunne eigene heerlijkheid er aan gaven. Daarom kon God hen niet langer bij Zich dulden, en, wat hen aangaat, zij wilden niet langer bij God blijven; hun hoogmoed bracht hen dus ten val. In den Brief van den Apostel Judas, Vs. 6, lezen wij van hen: En de Engelen, die hun beginsel niet bewaard hebben, maar hunne eigene woonstede verlaten hebben, heeft Hij tot het oordeel des grooten dags met eeuwige banden onder de duisternis bewaard. – Daar God niet bij Zichzelven besloten had, de booze Engelen, zooals de men-

schen, na hunnen val weêr op te richten, maar hen in het oordeel hunner verdoemenis laten wilde, zoo geeft ons de Heilige Schrift geen nader bericht over den val der Engelen, maar geeft ons slechts te kennen, dat zij gezondigd hebben, 2 Petr. 2:4. *De val der Engelen* had plaats vóór den val des menschen, en de gevallen engel heeft den mensch verleid. De *aanvoerder* der booze Engelen is de *duivel*, maar de duivel is, evenals zijne Engelen, aan Gods macht onderworpen. De Heilige Schrift verklaart ons den naam duivel (diabolos) daardoor, dat zij hem den verklager der broederen noemt. Openb. 12:10. Christus noemt hem menschenmoorder, leugenaar en vader der leugen, Joh. 8:44. Zoo leeren wij door den duivel het begin van het booze verstaan; zonder den duivel zouden wij den oorsprong van het booze in God moeten zoeken. De duivel kan slechts derhalve bestaan, omdat God bestaat; evenals het booze slechts daarom bestaat, omdat het goede bestaat, of de schaduw uit oorzak van het licht, zonder licht zoude er immers ook geene schaduw zijn; de duivel werd tot duivel alléén door zijnen tegenstand tegen God, het booze ontstond door tegenstand tegen het goede. Aan den duivel hebben zich vele bijgeloovigheden verbonden, omdat de Heidenen, toen zij het Christendom aannamen, uit hunne goden booze geesten maakten, en daardoor aan den duivel grootere eere en macht toekenden, dan aan den Heere Christus; den duivel af te beelden is geheel onzinnig, omdat niemand hem ooit met vleeschelijke oogen heeft aanschouwd.

6. Voor den duivel en zijne engelen *bestaat er geene hoop, dat hun val ooit hersteld worde*; hun oordeel is onherroepelijk geveld. Daarom dwaalden eenige oude kerkvaders (o. a. Origenes) zéér, die beweerden, dat bij de laatste wederoprichting aller dingen ook de duivel en zijne engelen tot de zaligheid zullen geraken. Deze valsche meening ontstond uit de verkeerde opvatting der woorden van Petrus in Hand. 3:21 en heet: de wederoprichting aller dingen (apokatástasis pantōn). Tegenover deze dwaling zegt de Apostel Paulus: Want waarlijk, Hij neemt de Engelen niet aan, maar Hij neemt het zaad Abrahams aan, Hebr. 2:16.

Tweede deel

De Leer van den mensch (Anthropologie)

§ 9. De Mensch, de kroon der Schepping

Nadat God alle dingen ter Zijner eere en voor den Mensch geschapen had, maakte Hij ook den Mensch zelven, het bewonderenswaardigste en volmaaktste werk Zijner hand. De Mensch bestaat uit lichaam en ziel; het lichaam is van aardsehen oorsprong, de ziel stamt uit God. God begiftigde de menschelijke ziel met verstand om alles te doorgronden, met bekwaamheid tot alles, met eenen onbeperkten wil en met een bewonderenswaardig geheugen. Ook het menschelijk lichaam en elk zijner ledematen op zichzelf beschouwd, is, hoewel uit het stof der aarde gevormd, – de zonde buiten rekening gelaten – een groot wonder Gods; geen werktuig evenaart de volmaaktheid van het menschelijk lichaam. Vanwege de voortreffelijkheden van lichaam en ziel heet de Mensch met volle recht de kroon der schepping; evenwel overtreft de Mensch de overige schepselen niet slechts door de volkomenere en rijkere gaven, waarmede hij boven hen werd toegerust, maar boven alles door het meer verhevene doel, waartoe hij door God werd geschapen; terwijl de overige schepselen gemaakt werden voor den Mensch, werd de Mensch voor God geschapen. Het geheele menschelijke geslacht en alle volken stammen van éénen Mensch af en zijn uit één bloed voortgekomen.

1. Wij moeten *den Mensch erkennen* als een *bijzonder werk Gods*, door de eigene hand des Scheppers geformeerd, aan welken God Zijne heerlijkheid en goedertierenheid in de rijkste mate wilde openbaren. Daarom verkondigt ons ook de Heilige Schrift, welke bijzondere zorg de Heere aan het formeeren van den Mensch heeft besteed; terwijl Hij de overige schepselen en dingen enkel door Zijn Woord uit niets in het aanzijn riep, schiep Hij den Mensch tengevolge van een bijzonder raadsbesluit der Heilige Drieëenheid, gelijk wij lezen: En God zeide: Laat Ons menschen maken, naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis. Gen. 1:26. En dezen op zoo bijzondere wijze geschapenen Mensch stelde God tot heer der gansche aardse schepping. Gen. 1:26,27. Gij doet hem heerschen over de werken Uwer handen; Gij hebt alles onder zijne voeten gezet. Ps. 8:7. Door deze bijzondere zorg, die Hij aan het formeeren van den Mensch besteedde, toonde God, dat Hij wezens scheppen wilde, die een bijzonder rijk op zichzelf uitmaken, staande tusschen God en de overige schepselen, en iets gemeenschappelijks bezittende zoowel met God als met de andere schepselen. Waarlijk, daarin bestaat de voortreffelijkheid des Menschen, dat hij, hoewel zijn lichaam van gelijken oorsprong is als de overige schepselen, evenwel te gelijk van Goddelijk geslacht is. Hand. 17:28,29.

2. Zonder twijfel *overtreft de Mensch de overige schepsel* en ook in de uitnemendste natuurlijke gaven, zooals: verstand, spraakvermogen en andere dingen, maar verder ook door de voortreffelijkste lichamelijke eigenschappen; zoo verdraagt b. v. het menschelijk lichaam meer dan het lichaam van het sterkste dier, hoewel het veel broozer schijnt te zijn, wat echter alleen door de zonde komt; in het menschelijk lichaam kunnen alle van nature aan de dieren verleende bekwaamheden ontwikkeld worden, zoodat de Mensch het dier overtreft, ook in die eigenschappen, die het voorrecht van het dier schijnen te zijn.

3. Maar deze *natuurlijke voorrechten* zouden aan den Mensch slechts de eerste plaats onder de hem gelijkende schepselen verschaffen, en zouden geen en waarborg opleveren, dat niet eenmaal een ander schepsel door zijne bekwaamheden zich boven den Mensch zoude kunnen verheffen.

Alleenlijk zijne Goddelijke afstamming en het hemelsch doel, waartoe hij geschapen is, verstreken den Mensch tot waarborgen zijner buitengewone meerderheid en bewijzen de onoverkomelijke kloof tusschen Mensch en dier, zoodat zelfs de zwakste zuigeling op zoo hoogen trap staat, dat het volkomenste dier het nooit kan evenaren. Daarom is het eene dwaze en tegen alle ervaring indruischende meening van Heidensche en Christelijke geleerden, dat de Mensch door de ontwikkeling der natuur en door de beschaving tot den eersten rang zoude zijn opgeklommen; een aap brengt steeds weder een aap voort.

4. De Mensch bestaat uit *lichaam* en *ziel*; het lichaam is van de aarde genomen, de ziel is van God gegeven: En de Heere God had den mensch geformeerd uit het stof der aarde, en in zijne neusgaten geblazen den adem des levens; alzoo werd de mensch tot eene levende ziel. Gen. 2:7. Evenals aan den eersten mensch, verleent God tot op heden aan elken mensch, die op de wereld komt, eene eigene ziel.

Als onmiddelijk uit God voortgekomen, is de ziel voor de eeuwigheid bestemd, of met andere woorden onsterfelijk. Het lichaam, hoewel uit de aarde genomen, is door God zoo toebereid, dat het met de ziel aan de eeuwige zaligheid kan deelnemen; daarom belijden wij ook eene opstanding des vleesches.

5. Het *wezen* van den Mensch bestaat derhalve uit twee deelen: uit lichaam en ziel, hetwelk men dichotomie noemt (uit twee deelen bestaande, of tweeledigheid). Evenwel spreekt de Schrift op eenige plaatsen zoodanig over den geest en de ziel, alsof deze beide twee onderscheidene deelen van het menschelijk wezen uitmaakten; aldus spreekt de Apostel Paulus: uw geheel oprechte geest, en ziel, en lichaam worde onberispelijk beewaard in de toekomst van onzen Heere Jesus Christus, Thess. 5:23; waaruit eenigen de gevolgtrekking opmaakten, dat het wezen des Menschen in drie deelen kan worden ontleed (trichotomie, of drieledigheid); maar dit is onjuist. Want ziel en geest zijn slechts twee verschillend luidende benamingen voor één en hetzelfde geestelijke deel van den Mensch, hetgeen wij reeds daaruit opmaken, dat sterven dan eens heet: de ziel geven, dan weder: het geven van den geest. 1 Kon. 17:21,22; Hand. 15:26; Psalm 31:6. Geest en ziel beteekenen in de Heilige Schrift hetzelfde, en het ééne wordt voor het andere gebezigd, Luk 1:46,47.

6. Wij moeten het als eene onomstootelijke waarheid beschouwen, dat het *geheele menschelijk geslacht van éénen Mensch stamt*, en dus éénen gemeenschappelijken stamvader heeft. Het gewicht dezer waarheid heeft ons God Zelf getoond, toen Hij de vrouw uit den man formeerde, en geenszins uit bijzonder stof der aarde. Zoo zegt de Apostel Paulus: God heeft uit éénen bloede het gansche geslacht der menschen gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen. Hand. 17:26.

De éénheid van het menschelijk geslacht wordt ook bewezen door de menschelijke solidariteit, die door de ouden werd gekenschetst met de spreuk: homo sum, humani nil a me alienum puto – ik ben een mensch, en niets menselijks is mij vreemd. – De solidariteit, of saâmgehoorigheid, éénheid, zegt ons, dat wij het geheele menschelijk geslacht kennen, indien wij éénen Mensch naar zijne voornaamste kenteekenen kennen; dat alle overigen voelen, wat de enkele voelt; dat alle overigen aanleg hebben tot de bekwaamheden des enkelen; de behoeften en gebreken van den enkele zijn de behoeften en gebreken van het geheel. Op de éénheid van het menschelijk geslacht rust ook het algemeen verderf door de zonde en de algemeene behoefte naar verlossing door eenen Middelaar. Naar de lichamelijke gedaante verdeelt het menschelijk geslacht zich wel is waar in vijf hoofdras-

sen, en deze rassen schijnen dikwijls zóó ver van elkander verwijderd, alsof een gemeenschappelijke oorsprong gansch onmogelijk ware; anderdeels zijn evenwel de overgangen zóó onmerkbaar, dat de verwantschap in het oog valt. Dit wordt niet enkel door de oorspronkelijke gesteldheid des lichaams, maar ook door den natuurlijken aanleg der ziel bevestigd, die aan alle stammen gemeen is. De éénheid van het menschelijk geslacht is ook op grond van natuurkundige onderzoekingen door de uitstekendste natuurkundigen erkend. Zulk een mensch, die niet van Adam afstammen wil, moet allereerst bewijzen, dat hij niet aan de algemeene behoeften en gebreken der menschheid onderworpen is.

§ 10. De Oorspronkelijke Staat des menschen

De mensch, uit Gods hand voortgekomen, was zedelijk volmaakt en onsterfelijk, en daarin bestond zijne ware gelukzaligheid. Deze oorspronkelijke Staat des menschen heet de Staat der rechtheid, want in dezen was de mensch waarlijk zoodanig, als hij zijn moest. Tot deze zedelijke volkomenheid behoort de tot alle goed geneigde wil, de bekwaamheid tot het volbrengen van het goede, het rein-zijn van zonde, de overeenstemming van alle zielsvermogens, alsmede de vrijheid om in dezen Staat te blijven. God stelde den mensch in het paradijs, en gaf hem, onder voorwaarde van gehoorzaamheid, al Zijne goedheid in volle mate te genieten. De boom des levens was voor den mensch het onderpand van bestendige gelukzaligheid. In dezen Staat was zich de mensch zijner gelukzaligheid volkomen bewust.

1. Dat de mensch, toen hij uit de hand des Scheppers voortkwam, *zonder zonde* was, wordt ons dadelijk in het allereerste begin aangewezen: En God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet, het was zeer goed. Gen. 1:31. Dit kon ook niet anders wezen, omdat God niet de oorsprong der zonde kan zijn; uit de heilige hand Gods kon niets onreins voortkomen, wat te meer blijkt als wij het doel bedenken, waartoe de mensch geschapen werd. De mensch zou een werktuig zijn ter verkondiging der heerlijkheid en der goedertierenheid van den volmaakten en heiligen God, en dit werktuig kon niet anders dan volkomen en rein wezen. Wij noemen volkomen, wat geheel aan zijn doel beantwoordt; in zijnen oorspronkelijken Staat beantwoordde de mensch geheel aan het hem door God gestelde doel, daarom was hij zedelijk volmaakt.

2. De *zedelijke volmaaktheid* mogen wij niet enkel als een' aanleg tot het goede beschouwen, of slechts als de mogelijkheid om het goede te doen en het booze te mijden; neen, wij moeten ze voor een werkelijk volbrengen van het goede houden, zoodat de mensch geheel bewust en met opzet het goede wilde en deed, want hij was daartoe van God met de noodige zielsvermogens toegerust. De voornaamste krachten der ziel zijn het verstand en de wil; het verstand erkende duidelijk het goede, want het was nog niet door de zonde verduistert; en wat het verstand als goed had erkend, dat volbracht de wil gaarne en vrijwillig; hierin juist bestond de ware vrijheid des menschen.

Uit de erkentenis van het verstand en de beslissing van den wil ontstaan *de begeerten en neigingen der ziel*; deze allen, uit eene reine bron opwellende, waren rein en onbevlekt, en bedoelden de eere Gods, der ziele gelukzaligheid en des naasten welzijn. Juist het tegendeel ontstond door de zonde; zoodra verstand en wil bedorven waren, moesten de uit hen voortvloeiende begeerten eveneens bedorven, onrein, kwaad worden; derhalve zegt de Schrift: dat de vleeschelijke begeerlijkheden krijg voeren tegen de ziel. 1 Petr. 2:11.

Wij mogen de *vrijheid des menschen* in zijnen oorspronkelijken Staat niet als willekeur of ongebondenheid beschouwen, alsof de mensch aan niets gebonden ware geweest; integendeel: evenals

elke vrijheid zich in het algemeen aan zekere wetten houdt, zoo werd de vrijheid des menschen geregeld door de hem ingeschapene wetten; onder de voorwaarde van gehoorzaamheid had de mensch in zijnen oorspronkelijken Staat volkomene vrijheid van beweging. Gen. 2:16,17. Maar deze voorwaarde van gehoorzaamheid heeft den mensch niet aldus beperkt, dat de mensch aan zijnen oorspronkelijken Staat ware gebonden geweest, – evenals b. v. een boom, in de aarde geplant, wel volle vrijheid heeft zich in de hoogte, breedte en diepte uit te breiden, maar niet van zijne plaats kan wijken, – de mensch daarentegen had volle vrijheid in dezen Staat te volharden of daaruit te treden.

3. *God heeft*, doordien Hij den mensch zoo volkomen geschapen heeft, en hem in zulk eenen heiligen Staat heeft gesteld, voldoende *beewezen, dat Hij hem volkomen gelukkig maken wilde*; bovendien gaf de Heere God hem den boom des levens als zichtbaar bewijs van voortdurende gelukzaligheid. De boom des levens was voor den mensch het onderpand der onsterfelijkheid en der voortdurende gelukzaligheid, bijaldien de mensch bleef in den Staat, waarin hij geschapen was. De ware gelukzaligheid is echter slechts die, welke de mensch met volkomen bewustzijn geniet en weet te waardeeren. Tot eene volkomene gelukzaligheid behoort tevens, dat de mensch zich harer bewust zij; wie de waarde van het goud niet kent, die zou het niet waardeeren, al bezat hij het ook in overvloed. Daarom mogen wij den mensch in zijnen Oorspronkelijken Staat niet bij een zuigeling vergelijken, die zich wel is waar gelukkig gevoelt onder de moederlijke verpleging, maar niet weet, wat hij geniet. De mensch was zich van zijne gelukzaligheid bewust, en daarom was zijne gelukzaligheid volkomen. Dit maken wij ook daaruit op, dat de herinnering aan een oorspronkelijken zaligen Staat in het geheugen der volken bewaard bleef, en een verlangen daarnaar nog steeds in het menschelijk hart woont. (Het gouden tijdperk der dichters: „Aurea prima sata est aetas.“ Ovidius, Hesiodus, Virgilius, Plato).

§ 11. Het Beeld Gods

De oorzaak der zedelijke volkomenheid en der gelukzaligheid van den mensch was het Beeld Gods, in hetwelk de mensch geschapen is. Onder het Beeld Gods verstaan wij de ware gerechtigheid en heiligheid, die den mensch in staat stelde, God recht te kennen en het goede te doen. Gods Beeld was niet de eene of andere buitengewone, bovennatuurlijke, aan den mensch verleende toegift, evenmin een hoofdbestanddeel der menschelijke natuur of een zielsvermogen: neen, het Beeld Gods was een stand, waarin de mensch gesteld werd, opdat hij daarin blijven en zodoende aan Gods oogmerk beantwoorden zou.

Waarin bestond het Beeld Gods? Deze vraag wordt op de verschillendste wijze beantwoord. Reeds de oude Heidensche wijsgeeren kenden de leer van het Beeld Gods. De Heidensche wijsgeeren zagen het Beeld Gods in de rechte gestalte des menschen, in het spraakvermogen en in dergelijke lichamelijke voorrechten, door welke de mensch de overige creaturen overtreft. De Christelijke wijsgeeren verstaan gewoonlijk onder het Beeld Gods de onsterfelijke en met verstand begiftigde ziel, den vrijen wil en de heerschappij over de overige schepselen. Gen. 1:28. Wij doen hiertegen opmerken, dat door deze voorrechten wél het onderscheid tusschen mensch en dier wordt aangewezen, maar dat daardoor nog geenszins de gelijkenis met God te kennen gegeven is; want dan ware de mensch alleen daarin Gode gelijk, waarin hij zich van het dier onderscheidt, dus gedeeltelijk Gode gelijk. God is een Geest, die geene lichamelijke gedaante bezit, waarin de mensch Hem zou kunnen gelijken. Men neemt algemeen aan, dat de mensch door den val het Beeld Gods verloren heeft; maar de onsterfelijke ziel, de rede, den wil, het spraakvermogen, de rechte gestalte enz.

heeft de mensch ook na den val behouden, derhalve kan daarin Gods Beeld niet bestaan. Het moet in iets anders bestaan, en dit zullen wij aanstonds zien.

2. Evenzeer dwaalt de Roomsche Kerk, als zij beweert, dat het Beeld Gods slechts eene *buitengewone*, aan den mensch verleende *toegift* was (donum superadditum); zoodat de mensch door het verlies van het Beeld Gods slechts iets bijkomstigs derft. De Roomsche Kerk heeft zodoende een gemakkelijk in haar bereik vallend geneesmiddel tegen de erfzonde: Volgens de meening der Roomschen neemt reeds de doop de erfzonde met al hare gevolgen weg.

3. Tot het *recht verstand* van het Beeld en van de Gelijkenis Gods moet ons het Woord zelf behulpzaam zijn. God kan Zich in den mensch afspiegelen, en de mensch kan Gode gelijkend worden in die eigenschappen, die aan het Wezen Gods eigen zijn, maar te gelijk aan den mensch kunnen medegedeeld worden. In de almacht en in de alwetendheid kan de mensch Gode niet gelijken, omdat deze eigenschappen niet aan de menschelijke natuur medegedeeld kunnen worden; maar de gerechtigheid en heiligheid zijn mededeelbaar; daarom bestond het Beeld Gods in ware gerechtigheid en heiligheid. Dit leert ons duidelijk de Heilige Schrift; Christus is het Beeld Gods, Coloss. 1:15; Hebr. 1:3, in Hem is ware gerechtigheid en heiligheid; hebben wij den Heere Jesus aangedaan, dan zijn wij naar Gods Beeld vernieuwd. Doet den nieuwen mensch aan, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid, Efeze 4:24; Coloss. 3:10. De mensch moet in Gods Beeld vernieuwd worden, dat is: hij moet opnieuw gesteld worden in de gerechtigheid en heiligheid, waaruit hij geweken is. Slechts dan, wanneer wij het Beeld Gods houden voor den stand, waarin de mensch werd gesteld, kunnen wij tevens beweren, dat de mensch de vrijheid had in dezen stand te blijven of uit denzelven te wijken. Dat het Beeld Gods de volkomene gerechtigheid en heiligheid was, bewijst ons ook de ontwikkeling van het menschelijk geslacht. De stand te het Beeld Gods was de bron van zedelijke volkomenheid en van ware kennis Gods; zoodra deze fontein door de zonde werd gesloten, zonk het menschelijk geslacht steeds dieper in ongerechtigheid, en verdween de kennis Gods altijd meer; daardoor alleen vindt men de uitlegging van het raadsel, waarom de volken bij toeneemende verstandelijke beschaving altijd dieper in het slijk der zonde en in verfoeilijke afgoderij vielen. Overmits wij het Beeld Gods aanzien als iets, waarin de mensch staat, zeggen wij, dat de mensch *in* het Beeld Gods werd geschapen en niet *naar* of *tot* het Beeld Gods.

§ 12. Gods Gebod

God zette den zedelijk volmaakten en met alle Goddelijk goed beweldadigden mensch in het paradijs, en gaf hem het Gebod: Van allen boom dezès hofs zult gij vrijelijk eten; maar van den boom der kennis des goeds en des kwaads, daarvan zult gij niet eten want ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven. Gen. 2:16,17. Dit Gebod van God bedoelde niet de vermeerdering van des menschen gelukzaligheid, maar het bewees Gods souvereiniteit en heerschappij over den mensch, hield dezen in onderdanigheid en gehoorzaamheid jegens God, en wees den mensch den weg, dien hij te gaan had. Door den boom des levens werd hem het voortdurend genot van deze gelukzaligheid gewaarborgd.

1. Waarom gaf God aan de eerste ouders in het paradijs het Gebod? zoo vragen wij dikwijls, als wij den gelukkigen toestand des menschen overwegen; door hetzelfde werd immers hunne vrijheid beperkten de mogelijkheid gegeven, dat zij overtraden; ware het voor den mensch niet beter geweest, indien God hem geene beperking noch Gebod gegeven had? Geenszins, het Gebod in het paradijs is een eisch van Gods souvereiniteit over den mensch en regelt de verhouding des menschen tot God. Hoewel God den mensch zoo volkomen heeft geschapen en hem boven alle overige creatu-

ren heeft verhoogd, zoodat alles voor den mensch werd gemaakt, zoo is de mensch evenwel niet om zijns zelfs wille geschapen; hij was niet zijn eigen heer en meester of een God naast God, den Schepper; neen, hij werd voor God geschapen, opdat hij Zijne goedertierenheid en liefde verheerlijke. God heeft Zich de heerschappij over den mensch voorbehouden, gelijk Hij aan den mensch de heerschappij over de overige schepselen gaf. Voor den mensch hing alles af van zijne verhouding tot God, en deze verhouding werd door het Gebod bepaald, dat hij van alle boomen des hofs vrijelijk mocht eten, behalve van éénen boom, van dien zou hij niet eten. Deze boom bewees aan den mensch op zichtbare wijze Gods recht en heerschappij over alle schepselen; dit eene voorrecht had Zich God voorbehouden, en Hij kon het niet met den mensch deelen, omdat Hij dan niet meer Heere en God gebleven ware, en de mensch dan niet meer in Hem gelukkig zijn kon; want alléén bij God is gelukzaligheid, en vrijheid bestaat slechts in de gehoorzaamheid aan den Allerhoogste.

2. Het gebod was ook een *onvermijdelijke eisch* van des menschen verhouding tot God. De mensch moest niet over zichzelf beschikken, noch zichzelf volmaken, maar het was zijn plicht zoo te blijven, gelijk God hem geschapen had, d. i. te blijven in het woord en in de betrekking tot God, waarin hij door God gesteld was. Opdat hij zijnen stand recht zou erkennen, bepaalde God hem door het Gebod de grenzen, die hij als Gods schepsel niet mocht overschrijden. Door het Gebod werd veroorzaakt, dat de mensch zich niet in lijdelijke vrijheid voortbeweegt, gelijk de ster aan het firmament, die niet uit hare baan *kan* wijken, en zich dus ook niet van hare vrijheid bewust is, of gelijk de visch in de ruime zee, – maar, dat het hem ook vrijstond, van zijnen voorgeschreven weg af te wijken. Terwijl hij Gods Gebod bewaarde, moest de mensch in de gehoorzaamheid en het vertrouwen tot God volharden, hij moest niet haken naar de kennis des goeds en des kwaads, en zich verzekerd houden, dat God niets dan zijn geluk bedoelde. Bij een kind begint de gehoorzaamheid en het vertrouwen te wijken, zoodra het weten wil, of vader het goed of slecht meent; evenzeer verdwijnt bij den mensch het vertrouwen, zoodra bij aan Gods goede bedoeling begint te twijfelen. Derhalve schoot er voor den mensch niets anders over, dan in Gods Woord en gebod te blijven, of eigenwillig tegen Gods uitgesproken wil de hem gezette perken te overschrijden. Het gevolg van zijn blijven in de gehoorzaamheid ware geweest: de eeuwige bevestiging van zijnen gelukzaligen Staat.

3. Hieruit zien wij, dat het Gebod in het paradijs *niet uit willekeur* werd gegeven, of dat God wellicht den mensch ook zonder Gebod en beperking had kunnen laten, maar dat het een gevolg was van de tusschen den Schepper en het schepsel bestaande verhouding.

§ 13. Van den Val

God Zelf is onveranderlijk goed, al Zijne schepselen echter, zoowel de engelen als de mensch, zijn veranderlijk goed geschapen onder de voorwaarde van gehoorzaamheid. Evenals de onveranderlijkheid eene tot het Wezen Gods behorende eigenschap is, zoo is de veranderlijkheid onafscheidelijk van het wezen der schepselen; de veranderlijkheid is op zichzelf gebrek noch voerecht, maar behoort noodwendig tot het wezen der schepselen, omdat het schepsel niet gelijk zijn kan aan den onveranderlijken God. In de veranderlijkheid der schepselen moeten wij den oorsprong van den val, van de zonde en van het verderf des menschen zoeken, waarvan Genesis 3 ons de wording verhaalt. De heilige God en Zijn goed gebod kan niet de oorzaak der zonde zijn; God heeft van Zijnen kant aan den mensch alles verleend, wat hem voor de zonde had kunnen bewaren; en, indien God Adams val niet door Zijne tusschenkomst verhinderd heeft, heeft Hij aldus gehandeld met het oog op eene rijkere openbaring Zijner

heerlijkheid en goedertierenheid in Christus Jesus; ook wilde Hij der vrijheid Zijner redelijke schepselen geen geweld aandoen. Evenmin kan de duivel oorsprong der zonde zijn, hoewel hij de aanleiding der verzoeking was, want de mensch had genoegzame kracht om aan de verzoeking weerstand te bieden. De mensch zelf is de oorsprong der zonde; terwijl hij aan de ééne zijde alle vermogens bezat om in de gehoorzaamheid te volharden en dezelve te betoonen, en aan de andere zijde de vrijheid had om uit den oorspronkelijken staat te wijken, koos hij vrijwillig, verleid door den duivel, de ongehoorzaamheid en de rebellie tegen God. De mensch heeft Gods gebod overtreden, zoo is hij uit Gods beeld uitgetreden; hij heeft de gerechtigheid en heiligheid verloren, d. w. z.: de mogelijkheid om het goede te volbrengen; hij is aan den dood overgegeven en een knecht der zonde geworden. De straf volgde de overtreding op den voet.

1. *Vanwaar kwam* in deze schoone en verrukkelijke harmonie der schepping Gods deze vreeselijke en alles verdervende wanklank: *de zonde*? Deze vraag is voor den Christen van het hoogste gewicht. De Apostel Paulus zegt Rom. 5:12, dat door éénen mensch de zonde ik de wereld is ingekomen, waaruit blijkt, dat vóór den val de zonde geen bestaan had in de wereld, dat God de zonde niet veroorzaakt heeft, en dat dus de Schepper Zelf niet de oorsprong der zonde is. Het zou den schijn kunnen hebben, als had God Zelf door de schepping van den mensch, het uitvaardigen van het gebod en het niet verhinderen van den val de eerste aanleiding tot de zonde gegeven. Evenwel zou God slechts dán de oorsprong der zonde kunnen zijn, indien Hij bij de schepping in den mensch de kiem tot het booze gelegd had; daarmee echter staat Gods Wezen Zelf en de duidelijke leer der Schrift in lijnrechte tegenspraak. In Gods heilig Wezen is geene plaats voor de kleinste kiem der zonde, daarom kan uit Gods hand niets zondigs voortkomen. Wel is waar ontstond door het uitvaardigen van het gebod de mogelijkheid tot overtreding, maar deze mogelijkheid werd niet door God veroorzaakt, maar door de menschenlijke natuur; want door het gebod werd aan den mensch niet alleen de mogelijkheid tot overtreding gegeven, maar evenzeer de mogelijkheid tot volharding in de gehoorzaamheid. Met het oog hierop zegt de Apostel Jakobus 1:13: God kan niet verzocht worden met het kwade, en Hij Zelf verzoekt niemand. Indien God slechts het kleinste aandeel had aan den oorsprong der zonde, dan zoude Hij niet over de zonde kunnen toornen, noch die bestraffen.

2. Daar de Apostel Paulus zegt, dat de zonde door éénen mensch in de wereld is ingekomen, en de Heilige Schrift ons reeds op hare eerste bladen verhaalt, hoe de duivel door de slang het eerste menschenpaar verleidde, moeten wij dan den oorsprong der zonde niet *bij den duivel* zoeken? De val der booze engelen in den hemel geschiedde wel is waar vóór Adams val, en de duivel was voorzeker het werktuig tot verleiding onzer eerste ouders, maar uit den val des duivels volgt nog niet de noodzakelijkheid van des menschen val, en tegenover de verzoeking des duivels in het paradijs stond de mensch niet zóó zwak, zóó weerloos en zóó tot het kwade geneigd als hij nu is, maar was toegerust met alle krachten tot het overwinnen der verzoeking. Indien hij ondanks dit alles naar den verzoeker luisterde, dan handelde hij volgens eigen wil en besluit. Derhalve is de *mensch zelf de oorzaak van zijnen val* en van zijne overtreding. Ware de oorsprong der zonde niet te zoeken bij den mensch, dan zou aan den mensch onrecht gepleegd worden, indien de schuld der zonde op hem geworpen werd. Maar omdat de mensch zelf de oorzaak der zonde is, daarom neemt God de verontschuldiging van de vrouw: de slang heeft mij bedrogen, niet aan, – en de Heilige Schrift werpt met volle recht de schuld der zonde met al hare gevolgen op den mensch alleen. Ps. 51:6,7; Jes. 59:2; Hos. 13:9.

3. De mogelijkheid van den val van den met zulke heerlijke gaven toegerusten mensch ligt in zijne veranderlijkheid, d. w. z.: dat de mensch aan verandering onderworpen was. De mensch was in het beeld Gods zedelijk volmaakt, maar hij was niet onveranderlijk goed, welke eigenschap alleen God behoort. De mensch had de mogelijkheid niet te vallen (poterat non labi, Augustinus), zoodat hij de zonde had kunnen ontvliesen, indien hij gewild had; hij had echter niet de onmogelijkheid om te vallen, zoodat hij niet konde overtreden, ook al had hij het gewild. Deze onmogelijkheid om te vallen zou hij eerst van God hebben verkregen na het bewijzen van gehoorzaamheid, evenals de heilige engelen deze onmogelijkheid om te vallen als loon van God ontvingen, omdat zij hun beginsel bewaard hebben, Judas Vs. 6. De mensch had de mogelijkheid om niet te vallen; hij kon volharderen, indien hij slechts wilde; dit echter heeft hij niet gedaan; hij trok Gods Woord in twijfel, liet in zijn hart wantrouwen tegen God opkomen; door de inblazingen des duivels ontstond in zijn hart de wensch Gode gelijk te worden, en door het eten der vrucht van den verboden boom werd de feitelijke val bewerkstelligd, evenals de rebellie tegen God, die de Bron is des levens en de Fontein aller zaligheid.

4. De beschrijving van den val in Genesis 3 is geene fabelachtige noch allegorische voorstelling van den overgang des menschen uit het tijdperk der kindsheid in het zelfbewuste tijdperk der mondigheid, alsof de mensch eerst door den val zijne onmondigheid zou hebben afgelegd, zoodat de belofte van den duivel aan onze voorouders dan juist woordelijk in vervulling ware gegaan; neen, de beschrijving van den val in Genesis 3 is eene werkelijke gebeurtenis, die ook aan de Heidenen bekend was, en waarop het bewustzijn der zonde en het gevoel van schuld, dat zich van den beginne af aan bij den mensch openbaarde, berust. Elke andere verklaring van den oorsprong der zonde in den mensch en van het booze in de wereld is verkeerd en ongerijmd, zelfs al wordt zij door de voorstanders der hedendaagsche theologie verdedigd. In het eenvoudig verhaal van Mozes zien wij duidelijk den oorsprong der zonde, en de geschiedenis van het menschelijk geslacht bevestigt het. Want de straf volgde de zonde op den voet. Het paradijs ging verloren; de heerschappij van den mensch werd vernietigd; de hof van Eden, als beeld van den gelukstaat des menschen, werd voor den mensch gesloten; de mensch werd uitgedreven om te torschen al de zwaarte van den arbeid, te ervaren de ellende en de ijdelheid van dit aardsche leven; en zoodra de mensch werd kennende het goed en het kwaad, was hem de terugkeer tot God en tot den boom des levens voor altijd ontzegd.

§ 14. De gevolgen van den Val

God Zelf had den mensch bekend gemaakt met de gevolgen die de overtreding van het gebod na zich zou slepen, als Hij zeide: Ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven. Toen Adam het gebod overtrad, is hij uit Gods beeld, waarin hij alleen het leven had, uitgetreden, en hij werd eene prooi des doods; daarom zegt de Apostel Paulus: de bezoldiging der zonde is de dood, Rom. 6:23. De dood waarin de mensch ten gevolge der overtreding viel, is een driedovoudige: de geestelijke, de lichamelijke en de eeuwige dood. Evenals het beeld Gods een toestand was, waarin zich de mensch vóór den val bevond, zoo is ook de dood een toestand, waarin zich de mensch bevindt na den val; daarom is de dood waarlijk het tegendeel van het zijn in het beeld Gods. In den dood is begrepen alle verderf en ellende des menschen na den val; mitsdien zijn wij onbekwaam tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, liggen onder den toorn en den vloek Gods, zijn dienstknechten des duivels, vijanden Gods, vleeschelijk, slaven der zonde. Daar Adam de stamvader is van het menschelijk geslacht, hebben allen zonder onderscheid deel aan de gevolgen van den val, d. w. z.: zij zijn dood door de misdaden en de

zonden, Efeze 2:1. Alleen eene grondige erkentenis van onze zonde en ellende leert ons de verlossing in Christus boven alles waardeeren en van ganscher harte daarnaar verlangen.

1. Wij nemen den val des menschen in den *letterlijken zin* des woords: *hij is uit Gods beeld uitgevallen*. Het woord „val“ leidt ons vanzelf tot de ware beteekenis van het beeld Gods. Ware het beeld Gods een hoofdbestanddeel der menschelijke natuur geweest, dan zou de mensch niet uit hetzelfde hebben kunnen vallen; daar echter Gods beeld een stand was in volkomene gerechtigheid en heiligheid, kon de mensch er uittreden, en alzoo Gods beeld verliezen. Door den val heeft de mensch geen hoofdbestanddeel zijner natuur verloren, zooals menigeen wellicht meent; ook is er niets bijgekomen; lichaam en ziel bleven in hun wezen onveranderd: hun stand alleen werd veranderd. Het beeld Gods was de eenige stand of het eenige element, waarin de mensch volgens Gods wil en bedoeling leven kon; toen hij uit dit beeld was uitgetreden, heeft hij zich van de voorwaarden van het ware leven losgemaakt en moest noodzakelijk in den geestelijken dood vallen. De aan de zon ontrukte bloem derft hare levensvoorwaarden. Derhalve zegt de Schrift: De bezoldiging der zonde is de dood, want de mensch is door het uittreden uit het beeld Gods in den stand des doods getreden.

2. Wij mogen het er echter niet voor houden, dat de bedreiging Gods *niet in vervulling* ging, omdat de mensch niet dadelijk lichamelijk stierf, nadat hij Gods gebod had overtreden. De dood is drievoudig, of liever, hij openbaart zich op drieërlei wijze. De mensch stierf wel is waar niet dadelijk den lichamelijken dood, maar de geestelijke dood volgde de overtreding op den voet. De mensch viel uit het leven Gods, waarin hij zich tot nu toe bewoog; dezelfde Adam, die vóór den val met God leefde en vertrouwelijk met Hem omging, verbergt zich dadelijk na den val, en vlucht voor den Heere God; dezelfde Adam, die volkomen goed wist, dat men voor Gods aangezicht nergens heenvlieden kan, meent na den val, dat de boomen in het paradijs hem voor God verbergen. Hierdoor bewees hij, dat hij in geestelijke blindheid en in den geestelijken dood verkeerde.

3. De *geestelijke dood moest* te zijner tijd *den lichamelijken dood na zich sleepen*; de mensch was van den boom des levens afgesneden, en de gebreken, zwakheden en krankheden, die het lichaam als gevolgen der zonde teisterden, waren slechts voorloopers van den dood, die de eindelijke, volkomene scheiding van lichaam en ziel voorspelden. Derhalve heet het aardsche of tijdelijke leven met alle recht een loop ten doode; het einde ligt naast het begin der loopbaan. En indien God niet door Zijne tusschenkomst aan dezen tweevoudigen dood een einde gemaakt had, dan had daarop nog de eeuwige dood moeten volgen, dat is: de eeuwige en volstrekke verwerping en scheiding van God, de eenige Fontein des levens.

4. Van dezen *dood in drieërlei vorm*, die als gevolg van den val ontstond, spreekt de Heilige Schrift zoo duidelijk mogelijk. De Apostel Paulus zegt, dat door éénen mensch de zonde in de wereld is ingekomen, en door de zonde de dood. Rom. 5:12. Dan is het eene doorgaande leer der Schrift, dat de mensch van nature dood is door de misdaden en de zonden, Efeze 2:1, Coloss. 2:13, dat hij vervreemd is van het leven Gods, Efeze 4:18. Noemt men de bekeering herleving of opstanding, dan wordt hiermede vanzelf gezegd, dat de mensch van nature dood is. De Heilige Schrift meent bovenal en in de eerste plaats den geestelijken dood, namelijk de vervreemding van God, de onwetendheid omtrent God, den tegenstand tegen God en Zijnen wil, de onbekwaamheid tot de Goddelijke dingen en de geneigdheid tot al het booze. De geestelijke dood is het tegenovergestelde van het beeld Gods en sleept onvermijdelijk den eeuwigen dood na zich, tenzij de wedergeboorte uit den Heiligen Geest tusschenbeide komt.

5. Hieruit leeren wij *twee waarheden* van het hoogste gewicht. Ten eerste: Bij Adam ging de overtreding vooraf en volgde de dood; bij ons, als Adams nakomelingen, is de dood reeds voorhanden; doordien wij in den toestand des doods geboren worden, zondigen wij en kunnen niet anders dan zondigen, zoolang wij alleen met Adam in verband staan. Ten tweede bekennen wij, dat de mensch geene zonden nog eerst behoeft te volbrengen, om den eeuwigen dood te verdienen, maar dat hij alreeds van den beginne af in den dood ligt. Daarom zegt de Heere Jesus: Tenzij! dat iemand wederom geboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien. Joh. 3:3. Die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem, dus rust de toorn Gods reeds van den beginne op den mensch en behoeft niet eerst op hem neder te dalen. Joh. 3:36. Desgelijks sterft de mensch den lichamelijken dood zeker niet daarom, omdat zijn lichaam genomen is uit het stof der aarde, en omdat hij een einde hebben moet, daar hij ook een begin heeft gehad, maar hij sterft vanwege de zonde. De bezoldiging der zonde is de dood. Rom. 6:23. De zonde voleindigd zijnde, baart den dood. Jak. 1:15. Het voornaamste gevolg van den val, dat alles in zich sluit, is dus de geestelijke dood.

6. Deze *stand des doods*, waarin wij ons, tengevolge van den val, van nature bevinden, heeft volgens zijne verscheidene werking ook *verscheidene namen*. Vóór den val was Adam een geliefde zoon Gods; tengevolge van den val heeft hij Gods toorn op zich geladen, daarom heeten wij van nature kinderen des toorns, Efez. 2:3, kinderen der duisternis, kinderen des duivels, Joh. 8:44, omdat de mensch zich door den duivel tot de overtreding liet verleiden. Gods Wet is de uitdrukking van Gods eeuwigen en onveranderlijken wil; alleen wat met dien wil overeenstemt, is waar en rechtvaardig; omdat de mensch Gods Wet weerstreeft, heet hij onrechtvaardig, Ps. 143:2; wie zich der Wet Gods niet onderwerpt, is een vijand Gods, Rom, 8:7, vergel. Rom. 4:5.

7. De Heilige Schrift kenschetst onzen toestand op eene bijzondere wijze, doordien zij ons *vleesch* noemt, waardoor onze verwijdering van God, die Geest is, gekenmerkt wordt. Onder vleesch verstaat de Schrift niet ons stoffelijk, zichtbaar lichaam met zijne leden, maar al onze neigingen en daden in den stand der zonde en des doods. Wat nu ook de mensch in dezen toestand doet en denkt, al ware het ook op zichzelf het schoonste en beste, is vleeschelijk en Gode vijandig, omdat het uit eene bittere bron opwelt. Rom. 8:1. Dadelijk na den val getuigde God van onze natuur: Mijn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met den mensch, dewijl hij ook vleesch is. Gen. 6:3. De Heere Jesus zegt: Hetgeen uit het vleesch geboren is, dat is vleesch. Joh. 3:6. Wij zijn vleeschelijk, verkocht onder de zonde. Rom. 7:14. De heerschappij des vleesches geeft ons over aan de macht der zonde. In dezen zin spreekt men van het lichaam der zonde of dezes doods, Rom. 6:6; 7:24, van de werkingen des lichaams, Rom. 8:13, van de leden, die op de aarde zijn, Coloss. 3:5, derhalve begrijpt de natuurlijke mensch niet de dingen, die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan, omdat zij geestelijk onderscheiden worden. 1 Cor. 2:14. De vleeschelijke toestand van den gevallen mensch brengt zedelijke onvrijheid of slavernij mede. Een iegelijk, die de zonde doet, is een dienstknecht der zonde. Joh. 8:34. Rom. 6:16. De mensch is niet meer vrij, maar een slaaf der zonde, des duivels en zijner begeerten. Daarom zegt de Apostel Paulus van de zondaren, dat zij in den strik des duivels zijn, onder welken zij gevangen zijn tot zijnen wil. 2 Tim. 2:26. Van deze slavernij verlost Christus alléén. Indien dan de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zoo zult gij waarlijk vrij zijn. Joh. 8:36.

8. Dit *verderf* of deze *geestelijke ellende* van den mensch in den stand des doods is algemeen, zoodat niemand uitgezonderd is. Want er is geen onderscheid; zij hebben allen gezondigd en derven de heerlijkheid Gods, Rom. 3:23. Doch wij zijn allen als een onreine, en al onze gerechtigheden zijn

als een wegwerpelijk kleet, Jes. 64:6. Dit verderf is in ons niet enkel een zedelijk gebrek, maar voor alle dingen eene schuld, met andere woorden: wij weten niet enkel, dat ons iets ontbreekt, maar wij voelen tevens, dat wij Gode verantwoording schuldig zijn wegens dat gebrek, dat het onze plicht is, dit ons ontbrekende te vergoeden en aan de geschondene gerechtigheid Gods genoeg te doen. De schuld is uit ééne misdaad tot verdoemenis. Rom. 5:16. Wij weten nu, dat al wat de Wet zegt, zij dat spreekt tot degenen, die onder de Wet zijn; opdat alle mond gestopt worde, en de geheele wereld voor God verdoemelijk zij. Rom. 3:19.

9. Daar echter *Adam alléén* Gods gebod overtrad, – vanwaar dan, dat alle menschen in zonde en dood liggen, en *allen voor God schuldig zijn*? Adam is het hoofd van het menschelijk geslacht, onzer aller vader; door de overtreding viel Adam in den dood en werd een schuldenaar voor God, en al zijne nakomelingen zijn in denzelfden toestand gekomen als Adam. Een met schulden beladen vader laat aan zijne kinderen niets achter dan schulden. Adams zonde komt op ons door toerekening (*imputatio*) evenals de gerechtigheid van Christus. Adam is het hoofd der zondaren; Christus het Hoofd der rechtvaardigen; daarom heet Adam het voorbeeld van Christus. Rom. 5:14. Wie deel wil hebben aan de verlossing in Christus Jesus, mag de schuld van Adam als zijne eigene niet van zich afwijzen; zie Rom. 5:12 vv.; 1 Cor. 15:21,22. Ter verduidelijking daarvan, dat ons Adams zonde en schuld door toerekening ten deel valt, deelt ons de Schrift dadelijk na den val mede, dat Adam eenen zoon gewon naar zijne gelijkenis, naar zijn evenbeeld, Gen. 5:3, dus niet naar het beeld Gods, waaruit hij was gevallen, maar naar zijn evenbeeld, naar het beeld, waarin hij zich bevond.

10. Nadat de mensch zich van God had afgekeerd, viel hij in de macht des duivels en der duisternis, in de macht der dwaling en der leugen, zoodat hij *ganschelijk onbekwaam is tot het goede*, verduisterd zijnde in het verstand, met een boozen wil, en het hart vervuld met ijdelheden. Rom. 8:7; 1 Cor. 2:14; Efez. 4:17; Matth. 15:18. De oorzaak van het verderf der menschen ligt niet in enkele zonden en overtredingen, maar in de verkeerde verhouding tot God, waarin de mensch door Adams ongehoorzaamheid en val is gekomen. Omdat de mensch niet daar is, waar hij zijn moet, is zijn denken en doen verkeerd.

11. De velerlei *wijsgeerige verklaringen* (definities) van de zonde en van het booze zijn reeds daarom onjuist, omdat hier de menschen alleen met hun eigen verstand over zichzelf oordeelen, terwijl de Apostel Paulus zegt: Door de Wet is de kennis der zonde. Rom. 3:20. Wanneer de mensch met zijn verstand oordeelt, neemt hij alleen dat voor boos aan, wat hem als zoodanig toeschijnt; hier doet echter onze meening niets af, maar alleen Gods oordeel. Onder de oude Heidensche wijsgeeren beijverden zich Pythagoras en Plato boven allen om den oorsprong van het booze uit te leggen. Zij hielden de ziel voor goed en alleen de onreine begeerten voor boos, en zoo oordeelen tot nog toe alle Heidensche en die Christelijke wijsgeeren, die het booze naar hun eigen verstand beoordeelen en niet naar het licht van Gods Wet. Elke wijsgeerige verklaring van het booze tracht de oorzaak der zonde van zichzelf af te schuiven en op God of op iets anders te werpen, zooals ook Adam aanvankelijk deed, enkel opdat de mensch niet geheel en al een schuldenaar zij. De mensch spreekt wel van zijne gebreken, onvolkomenheden, tekortkomingen, hij bekent gedeeltelijk schuld, en wil gedeeltelijk hulp van God aannemen, maar geheel schuldig, ganschelijk verdorven wil hij niet zijn; evenmin wil hij toelaten, dat God den geheelen roem onzer verlossing zal hebben. Doch daarop laat God niets afdingen, daar Hij den geheelen mensch hebben wil, zoo geheel zondig als hij is, om hem door Zijne genade geheel te verlossen. Door zulk loven en bieden worden enkel de oude dwalingen der Heidenen onder nieuwe leuzen in het Christendom gebracht. Niet half de mensch en half Christus, maar de mensch gansch en al een zondaar, en Christus een volkomen Verlosser, – dat leert de

ware Anthropologie (Leer van den mensch); dit te erkennen maakt ons Christus en Zijn Evangelie dierbaar en doet ons de hoofdwaarheid verstaan, dat de mensch alleen gerechtvaardigd wordt door het geloof, zonder de werken der Wet.

§ 15. Van de Zonde

De zonde is slechts het onvermijdelijk gevolg van den val; toen de mensch uit het beeld Gods was uitgetreden, kwam hij in den staat des doods, waarin hij niet anders kan dan zondigen. Het ééinig richtsnoer van ons denken en handelen is de Wet Gods; wat van dezen regel ook in het minste afwijkt, is zonde, gelijk de Apostel Johannes zegt: Een iegelijk, die de zonde doet, die doet ook de ongerechtigheid; want de zonde is de ongerechtigheid, – woordelijk naar het Grieksch: Een iegelijk, die de zonde doet, die handelt tegen de Wet, want de zonde is de overtreding der Wet – 1 Joh. 3:4; en de Apostel Paulus zegt: door de Wet is de kennis der zonde, Rom. 3:20; 7:7. Naar de leer der Schrift onderscheiden wij aangeborene en werkelijke zonde; de aangeborene zonde (*peccatum originis*) is de zondige staat, waarin wij ter wereld komen, die de neiging tot alle kwaad of de kiem tot alle werkelijke zonde in zich bergt, en ook erfzonde genoemd wordt. De werkelijke zonde is de ontwikkeling der zondige neiging tot eene daad. Elke zonde is voor Gods Wet even strafwaardig, en de aangeborene zonde verdient de eeuwige verdoemenis evenzeer als de werkelijke zonde. De zonden in groote en kleine, vergeeflijke of onvergeeflijke te onderscheiden is eene dwaling, die tegen Gods heiligheid en tegen de waarheid van het Evangelie indruischt, want op zichzelf is elke zonde voor den vleeschelijken of niet wedergeboren mensch eene zonde ten doode.

1. Wat is eigenlijk de zonde? Daar wij allen van nature onze eigene gerechtigheid zoeken op te richten en onszelven voor goed houden, schamen wij ons gemeenlijk het woord *zonde* te bezigen in de veronderstelling, dat wij eerst eene buitengewone misdaad moeten begaan, al eer wij van *onze* zonde kunnen gewagen. In werkelijkheid echter bevinden wij ons in de zonde, al eer wij ons van zonde bewust zijn; de mensch leeft van nature in de zonde, Rom. 6:2, hij heeft dus geen waarachtig leven, maar is dood door de misdaden en de zonden, Efez. 2:1. De Heilige Schrift noemt de zonde afval, afwijking, afdwaling van het doel of richtsnoer, t. w. van de Wet Gods; met het oog daarop zegt de Apostel Paulus: Allen zijn zij afgeweken, te zamen zijn zij onnut geworden; er is niemand, die goed doet, er is ook niet tot één toe. Rom. 3:12. De Schrift spreekt hier van de zonde, niet van de zonden, en noemt den mensch een zondaar, willende daardoor te kennen geven, dat geheel zijn wezen zonde is. Dewijl wij alléén door het geloof, waardoor wij Christus omhelzen, en alzoo in nieuwigheid des levens wandelen, Rom. 6:4, tot het wederstaan der zonde bekwaam worden, kan de Apostel Paulus met volle recht zeggen: Wat uit het geloof niet is, dat is zonde. Rom. 14:23. Daarom bestaat de verlossing niet slechts in het uit den weg ruimen der zonden en misdaden, maar vóór alle dingen uit de wedergeboorte: de oude mensch moet sterven en de nieuwe mensch opstaan.

2. De *zonde* is het *algeheele verderf*, dat de geheele natuur des menschen overheerscht. Door de overtreding van onzen stamvader is het verderf der zonde tot alle menschen doorgegaan. Rom. 5:12. De waarheid, dat het gansche geslacht der menschen uit éénen bloede is gemaakt, Hand. 17:26, bewijst ons, dat alle menschen het beeld van Adam dragen, Gen. 5:3, dat zij in Adam zondaars geworden zijn. Adam kon aan zijne nakomelingen niets anders nalaten, dan hetgeen hij zelf bezat, namelijk: zonde, dood en verdoemenis. Rom. 5:15 vv. Dit algeheele verderf, waarin de mensch door zijne afkomst van Adam in de wereld komt, heet de aangeborene zonde of „*erfzonde*“ (*peccatum originis*). Van de aangeborene zonde is niemand uitgesloten; de Heere Jesus zegt: Hetgeen uit het

vleesch geboren is, dat is vleesch, Joh. 3:6. De algemeenheid der aangeborene zonde betuigt ook David, als hij zegt: Zie, ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijne moeder ontvangen, Ps. 51:7, en Job 14:4 vraagt: Wie zal eenen reine geven uit den onreine? niet één. Derhalve is het onjuist en ongepast, van de onschuld der kinderen te spreken; het verderf der zonde, de geneigdheid tot het booze, de afgunst, de zelfzucht en de leugen openbaren zich eerder in het kind dan alle andere hoedanigheden.

3. Is niemand onder ons vrij van de aangeborene zonde, zooveel te minder kunnen wij *onze werkelijke zonde ontkennen*, want de werkelijke zonde is eigenlijk slechts de vrucht der aangeborene zonde. De Apostel Jakobus zegt Hoofdst. 3:2: Wij struikelen allen in vele. Op de waarheid, dat wij allen werkelijke zonden bedrijven, zijn alle inrichtingen der menschelijke maatschappij gegrond: de wetten, de politie met hare verordeningen, de tuchthuizen, rechtbanken en dergelijke meer. Gewoonlijk houdt men het er voor, dat de werkelijke zonde veel zwaarder is dan de erfzonde. En inderdaad, men moet ter wille van orde en veiligheid de werkelijke zonde voor veel schuldiger houden en ze derhalve streng bestraffen; maar voor Gods rechterstoel zijn alle zonden gelijke straffe waardig; God toornst evenzeer over de werkelijke als over de aangeborene zonde (Heidelb. Catech. Vr. 10), zoodat een kind in zijne prille jeugd, hoewel het nog geene zonden met bewustzijn bedreef, toch verdoemenswaardig is en onder Gods toorn ligt vanwege zijne aangeborene zonde; het is derhalve eene bepaald antichristelijke opvatting, dat het vanzelf spreekt, dat een vroeg gestorven kind zalig moet worden. Hieruit zien wij tevens, dat de mensch, al ware het ook, dat hij geene eigene werkelijke zonde had en deugdzaam leefde, toch, indien hij niet van de schuld der erfzonde vrijgesproken, d. i. wedergeboren is, met al zijne goede werken eeuwig zou verderven. Lijnrecht tegenover Gods Woord staat ook de opvatting, alsof in den heiligen Doop om de verdiensten van Christus de erfzonde uitgedelgd wordt, en de toekomstige werkelijke zonden door een godzalig leven verbeterd kunnen worden.

4. Het *schijnt* wel, alsof zelfs de Heilige Schrift *onderscheid maakt* tusschen *grooten* en *kleinen* zonden. De Heere Jesus spreekt aldus: Het zal den lande van Sodom en Gomorra verdragelijker zijn in den dag des oordeels, dan dezelve stad, die de Apostelen niet ontvangt. Matth. 10:15; 11:24. En die dienstknecht, welke geweten heeft den wil zijns Heeren, en zich niet bereid, noch naar Zijnen wil gedaan heeft, die zal met vele slagen geslagen worden; maar die denzelven niet geweten heeft, en gedaan heeft dingen, die slagen waardig zijn, die zal met weinige slagen geslagen worden. Luk. 12:47,48. Dit heeft echter betrekking op het oordeel Gods, waarbij de omstandigheden, waaronder de zonde werd gepleegd, in de weegschaal vallen, evenals voor de aardsche rechtbank dezelfde zonde, onder verzwarende omstandigheden bedreven, strenger bestraft wordt. Maar de Heere Jesus wil daardoor niet te verstaan geven, dat de mensch voor de eene zonde lichter vergeving verkrijgen kan, dan voor de andere, alsof hij de vergeving der kleinere zonden zelf kan uitwerken, en alléén voor de zwaardere zonden om genade smeeken moet. Immers zegt de Heere Jesus Zelf, dat wij geenszins uit de gevangenis zullen uitkomen, totdat wij den laatsten penning zullen betaald hebben, Matth. 5:26, en de Apostel Jakobus zegt: Wie de geheele Wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen. Jak. 2:10. Op zichzelf beschouwd zijn alle zonden tot den dood, maar God rekent ze ons niet toe als doodzonden om de genoegdoening van Christus. Alléén het bloed van Jesus Christus, de Zone Gods, reinigt ons van alle zonde. 1 Joh. 1:7. Overigens zien wij in het dagelijksch leven, dat slechts lieden, vol van eigengerechtigheid, en die den Heiligen Geest niet hebben, van hunne kleine en grooten zonden spreken; de ware geloovigen, die door den Heiligen Geest vernieuwd zijn, en zich in het licht van Gods Wet aanschouwen, verootmoedigen zich over elke over-

trekking, hebben een mishagen aan zichzelf, bedroeven er zich over, dat zij den Heiligen Geest door hunne zonden beleedigd hebben, en beschuldigen zich inzonderheid, dat zij hunne zonden zoo weinig erkennen en er zoo weinig leed over dragen.

5. Naar den zin der Heilige Schrift mogen wij de zonden *onderscheiden* in zonden tegen de *eerste* en tegen de *tweede tafel* der Wet, of in zonden tegen God en in zonden tegen den mensch (zoo wel tegen zichzelf als tegen den naaste) en deze zonden kunnen zijn: openbare of geheime, bewuste of onbewuste, eigene of vreemde, uitwendige of inwendige zonden, zonden van overtreding of zonden van plichtverzuim. Hierdoor wordt echter niet gezegd, dat de mensch voor de eene zonde lichter vergeving kan verkrijgen, dan voor de andere. Daar alle geboden Gods gelijk zijn, zoo is ook de overtreding van elk gebod voor Gods rechterstoel gelijke straf waardig.

§ 16. Van de Wet Gods

De Heere heeft Zijnen eeuwigen en onveranderlijken wil, d. i. „de Wet Gods“, bij de schepping in het hart des menschen geschreven, en daarenboven hem een bepaald gebod in het paradijs gegeven. Gen. 2:16,17. Daar echter het verdorven menschelijk hart na den val niet op hield Gods Wet, naar Rom. 1:18, ten onder te houden, riep God haar niet enkel door het geweten in het geheugen des menschen terug, maar Hij herhaalde deze Wet ten eerste na den zondvloed aan Noach, als aan den tweeden stamvader van het menschelijk geslacht, door het verbod van het eten van bloed en het verbod des doodslags, Gen. 9:4-6, en daarna door het uitvaardigen der tien Geboden op den berg Sinai. Exod. 20:1-17.

De Wet, geestelijk zijnde, eischt niet slechts eene vervulling naar de letter, maar naar den geest: die de Wet zal gedaan hebben, zal leven; de overtreding, ook van het minste gebod, straft zij met vervloeking. De mensch, die door den val vleeschelijk is geworden, is geheel onbekwaam om de Wet te vervullen; hij kan voor zichzelf door de Wet noch leven, noch zaligheid verwerven, maar moet de straf der Wet verwachten. Hoewel de mensch door de vervulling der Wet zich geenszins de zaligheid kan verwerven, zoo is toch Gods Wet eene groote weldaad voor het menschelijk geslacht: door haar verhindert God, dat de ongerechtigheid alle palen te buiten ga, en in dit leven geeft Gods goedheid eenen rijken zegen ook op de uitwendige vervulling der Wet. Al kan de mensch in geen enkel opzicht de Wet volkomen vervullen, zoo is daarom de Wet toch niet overtollig: God kan ook niet in het minste van Zijne eischen afstand doen, en de mensch kan enkel door de Wet tot de kennis zijner zonde en tot het verlangen naar verlossing geraken. Aldus wordt de Wet, goed verstaan, een tuchtmeester tot Christus, Gal. 3:24.

1. De naam: „Wet Gods“ heeft in de Heilige Schrift *verschillende beteekenis*; in den ruimsten zin des woords verstaat men door „Wet“ de geheele heilsleer, Ps. 1:19; 119; Jes. 8:20; 2 Kon. 22; in den engeren zin worden daarmede dikwijls de vijf Boeken van Mozes bedoeld in tegenoverstelling van de Profeten, omdat de Joden de Heilige Schrift splitsten in Mozes en de Profeten, Matth. 22:40; in den engsten en den meest gebruikelijken zin worden Gods tien Geboden de „Wet Gods“ genoemd. Volgens de Openbaring *verdeelt* men Gods Wet in de wet der ceremoniën en in de wet der zeden. De *wet der ceremoniën* of der plechtigheden, namelijk alle verordeningen van den godsdienst van het Oude Testament, van de priesterschap, de feesten, de reiniging, enz. had slechts ten doel Christus en Zijn verzoeningswerk af te schaduwen; zij ging in Christus in vervulling en is dus voor de Christelijke Kerk niet meer verbindend. Van alle ceremoniën des Ouden Testaments zegt de Apostel Paulus: Dat u dan niemand oordeele in spijs of in drank, of in het stuk des feestdags, of der nieuwe

maan, of der sabbaten; welke zijn eene schaduw der toekomende dingen, maar het lichaam is van Christus, Coloss. 2:16,17. Want de wet (der ceremoniën), hebbende eene schaduw der toekomende goederen, niet het beeld zelf der zaken, kan met dezelfde offeranden, die zij alle jaar geduriglijk offeren, nimmermeer heiligen degenen, die daar toegaan, Hebr. 10:1. De wet der ceremoniën heeft voor ons slechts in zooverre waarde, als zij ons betuigt, dat Jesus Christus de ware door Mozes en de Profeten voorspelde Verlosser is, en dat Hij het geheele werk van onze verlossing volbracht heeft; wilde men echter deze ceremoniën in de Christelijke Kerk invoeren, dan zou men daardoor beweren, dat de Verlosser nog niet gekomen is. Daarom verzetten de Apostelen zich met beslistheid daartegen, Hand. 15; Gal. 3; en derhalve laat de Gereformeerde Kerk geene andere plechtigheden toe, dan die door de Apostelen zijn veroorloofd. In dit opzicht is de wet der ceremoniën opgeheven, maar de zedelijke Wet, de tien Geboden, blijft onveranderlijk tot in eeuwigheid.

2. Het duidelijkst openbaarde God de Wet aan Zijn volk na den uittocht uit Egypte op den berg Sinaï in tien *woorden of geboden* (decalogus) Exod. 20:1-17. Maar de tien Geboden, die van den berg Sinaï verkondigd werden, waren geene nieuwe wet, voormaals aan het menschelijk geslacht onbekend; neen, zij verkondigden slechts den duidelijk uitgedrukten wil van God, die den menschen van aanvang aan bekend was; derhalve zegt de Apostel Paulus, dat de Heidenen betoonen het werk der wet, geschreven in hunne harten, Rom. 2:15. God heeft reeds bij de schepping aan den mensch Zijnen wil ingeprent, opdat deze zich niet met de onbekendheid met Gods wil zou kunnen verontschuldigen. Indien wij letten op de verdeling der Wet in twee tafelen: namelijk in de plichten jegens God en in die jegens den naaste, dan vinden wij de Wet Gods reeds in het paradijs. En toen Adam het gebod, Gen. 2:17, in het paradijs overtrad, is hij een overtreders der gansche Wet geworden. Vollediger heeft God de beteekenis der Wet aan Noach na den zondvloed geopenbaard, doordien de Heere aan het menschelijk geslacht verbood, het vleesch met zijne ziel, dat is zijn bloed, te eten. In dit verbod lagen de vier geboden van de plichten jegens God opgesloten, want het bloed beteekende het bloed der offeranden, en de Heere stelde daardoor den eisch, dat Gods Woord en dienst hoogelijk zouden geëerbiedigd worden. Voorts verbood God aan Noach en zijne nakomelingen het vergieten van des menschen bloed en den doodslag, en dit verbod behelsde de tweede tafel der Wet: van de plachten jegens den naaste. Ware Gods Wet vóór hare verkondiging van den berg Sinaï niet bekend geweest, dan had men de overtreding van enkele geboden niet tot zonde mogen rekenen, terwijl wij in werkelijkheid zien, dat Kaïns doodslag, de ontucht der geloovigen, Gen. 6:1,2, het spotten van Cham, Gen. 9:22, en nog andere dergelijke zonden ook vóór de openlijke verkondiging der Geboden gestraft worden. De waarheid, dat God Zijne Wet in de harten der menschen heeft geschreven, verklaart ons, waarom wij bij alle Heidenen de hoofdtrekken der Wet wedervinden, weshalve ook de Heidenen datgene voor zonde houden, wat God aan het volk Israëel in de tien Geboden verbood, en om welke reden ook de diepstgezonken misdadiger de gewetenswroegingen vanwege de overtreding der Wet niet geheel tot zwijgen brengen kan.

3. Hieruit erkennen wij tevens, hoe *onjuist* veler meening is, dat Christus ons *eene nieuwe Wet* zou gebracht hebben en als een andere Wetgever tegenover Mozes zou opgetreden zijn. De Heere Jesus heeft verklaard, toen Hij begon te leeren: Meent niet, dat Ik gekomen ben, om de Wet of de Profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen, om die te ontbinden, maar te vervullen. Matth. 5:17. In de bergrede heeft de Heere Jesus Gods Wet van de farizeesche bijvoegingen gereinigd; in al Zijne redevoeringen strijdt de Heere tegen de verdraaiing en de minachting der Wet, zooals die bij de Farizeën in zwang was, nooit echter tegen de Wet zelve. Gods Wet, als de eeuwige wil des Scheppers, blijft onveranderlijk en behoudt gelijke kracht evenzeer na de geboorte van Christus als vóór dezel-

ve; en deze Wet wilde de Heere Jesus niet aanvullen, volmaken of vermeederen, maar haar slechts van alle verkeerde uitlegging zuiveren en ons aantoonen, wat God in de tien Geboden heeft neergelegd, en wat volgens deze Wet Gods wil is.

4. In de *indeeling* der Wet stemmen de Christelijke Kerken niet overeen; de Gereformeerde Kerk deelt de Wet, naar het voorbeeld van Origenes, zoodanig in, dat op de eerste tafel vier en op de tweede tafel zes geboden komen; de Roomsche, Grieksche en Luthersche Kerken, die het tweede gebod uitgelaten en het tiende gesplitst hebben, hebben op de eerste tafel slechts drie geboden en brengen de overige zeven op de tweede tafel. De Joodsche traditie, het voorbeeld der eerste Christelijke Kerk, Efez. 6:2, en evenzeer de innerlijke samenhang der Wet bewijzen, dat de gereformeerde indeeling juist en natuurlijk is; elke andere indeeling is gewrongen en willekeurig.

5. In de tien Geboden of woorden *openbaart ons God Zijnen wil*; Hij betuigt ons, hoedanig Hij den mensch hebben wil, en hoe de mensch inwendig en uitwendig in zijne gezindheid en handelwijze zijn moet, wil hij niet in den vloek en in de straf der Wet vervallen. Het *eerste* gebod gebiedt, dat wij van niemand buiten God heil en hulpe verwachten en Hem alleen vertrouwen. Het *tweede* gebod eischt, dat wij noch hulpe noch heil bij gemaakte of ingebeelde goden zoeken, maar enkel bij den éénen levenden God, en dat wij Dien op geenerlei wijze afbeelden. Het *derde* gebod verbiedt elk lichtzinnig noemen van den Naam van God en eischt tevens den hoogsten eerbied en vreeze voor dien heiligen Naam. Het *vierde* gebod veroordeelt elke veronachtzaming van Gods Woord en de geringschatting van Zijn heil. Het *vijfde* gebod veroordeelt alle zelfverheffing boven Gods ordening, die de Heere in de ouders en overheden heeft ingesteld. Het *zesde* gebod verbiedt niet slechts den werkelijken doodslag, maar elken wortel des doodslags als nijd, haat, toorn en wraakgierigheid, en gebiedt tevens eene oprechte liefde tot den naaste. Het *zevende* gebod heiligt den huwelijken staat en verbiedt alle onkuische gedachten, die uit het hart voortkomen. Het *achtste* gebod veroordeelt elk aan ons brengen van eens anders eigendom, hetzij met geweld of schijn van recht. Het *negende* gebod beschuldigt ons van eigenliefde, dat wij onze eigene eere zoeken, daarentegen de eere van onzen naaste geringachten. Het *tiende* gebod veroordeelt elke begeerte of overlegging tegen één der geboden Gods. Overigens eischt elk gebod het tegendeel van hetgeen het verbiedt; en, evenals Gods Wet ook de kleinste zonde veroordeelt, zoo eischt zij tevens eene volkomene inwendige en uitwendige gelijkvormigheid aan de Wet, zooals de Apostel Jakobus zegt Hoofdst. 2:10: Want wie de geheele Wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen.

6. De Apostel Paulus zegt, Rom. 7:14: Want wij weten, dat de Wet *geestelijk* is, d. w. z.: zij oordeelt niet alleen naar de uitwendig volbrachte daad, maar naar de *innerlijke gesteldheid* des harten, of de mensch geheel met de meening des Heiligen Geestes overeenstemt; daarom is volgens Gods Wet dikwijls datgene zonde, wat het verstand, de menschelijke zedeleer en de staatswetten toelaten. De Wet is geestelijk, maar wij zijn vleeschelijk, verkocht onder de zonde, Rom. 7:14. Onze zonde bestaat bovenal ook daarin, dat wij niet willen gelooven, dat wij dood zijn, namelijk: geheel vreemd van God, zoodat wij tot God wedergebracht, wedergeboren, bekeerd en in Christus gevonden moeten worden. Onze voornaamste zonde is echter ons ongeloof, dat wij zulk een steenen hart hebben en geen hart voor Gods goedheid. Verder komt in aanmerking onze eigengerechtigheid en ons welgevallen aan de wereld en hare begeerlijkheden; wij beschouwen Gods geboden altijd, alsof zij niet ons maar slechts den naaste gelden, terwijl wij een welgevallen moesten hebben aan God en Zijn Woord. Maar, hoewel wij zoo verdorven zijn, dat wij niet eens een hart hebben voor Gods Wet, zoo zijn wij toch steeds verplicht in Gods geboden te wandelen, en moeten wij naar hart, verstand, gezindheid en daad overeenkomstig Gods Wet gevonden worden. God kan ook zonder genoegdoe-

ning niet de minste overtreding vergeven, zonder aan Zijne gerechtigheid en heiligheid te kort te doen; Hij zou dan ophouden God te zijn. Op elke overtreding, met hoe weinig opzet ook gepleegd, volgt de eeuwige verdoemenis, gelijk God Zelf zegt: Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgeen geschreven is, in het boek der Wet, om dat te doen. Deut. 27:26; Gal. 3:10.

7. Door de *uitwendige* vervulling der Wet, of door de werken der Wet kunnen wij ons *op geenerlei wijze de zaligheid verdienen*, want God is niet meer verplicht ons de zaligheid voor onze werken te geven, dewijl wij reeds in Adam van Hem afgevallen zijn. De Heere Jesus zegt: Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zoo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij schuldig waren te doen. Luk. 17:10.

Desniettemin zijn wij *verplicht* werken der Wet te doen, of de uitwendige Wet van God te verval-
len, en God *geeft* in Zijne goedheid *rijken zegen* ook op de uitwendige vervulling Zijner Geboden en bestraft streng de veronachtzaming Zijner Wet. Zoo duurt eerlijkheid het langst, onrechtvaardig verkregen goed gedijt niet; vlijt en spaarzaamheid zegent God, luiheid en verkwisting brengt tot den bedelstaf; reinheid van zeden beloont God met gezondheid, wellust en ontucht straft Hij met krankheid aan lichaam en ziel; wie zijne ouders eert en hen verpleegt in hunnen ouderdom, verkrijgt daarvoor eenen bijzonderen zegen van God; wie zijne ouders veracht, zal van zijne eigene kinderen veracht worden. In het algemeen zijn Gods geboden ook voor de Heidenen en ongelooovigen eene groote weldaad.

Alleen de in de harten der menschen geschrevene Wet Gods houdt de maatschappelijke orde in stand; zonder Gods Wet en hare bestraffing in het geweten zou ieder naar willekeur met het leven en eigendom zijns naasten omgaan, en het menschelijk geslacht zou dieper zinken dan de roofdieren.

8. Hoewel wij de Wet Gods nooit volkomen zullen vervullen en zodoende nooit door de werken der Wet kunnen zalig worden, zoo is daarom de Wet *niet overtollig*, integendeel, zij is hoogst noodzakelijk. Zonder de Wet ware er geene kennis der zonde, noch verlangen naar verlossing, Rom. 3:20; 7:7; de mensch zou behagen scheppen in zijne zonde, zou zijne booze begeerte en al zijn doen voor goed houden. De Wet Gods schrijft den rechten weg van Gods wil voor, opent de oogen des menschen, zoodat hij erkent, hoeverre hij van den rechten weg is afgedoold; en hoe oprechter de mensch in den rechten weg der Wet wil wandelen, des te helderder erkent hij, dat hij daartoe in zichzelf onbekwaam is en hoogere hulp noodig heeft. Door de verkondiging der straf op elke overtreding schudt de Wet den mensch wakker uit den slaap der zonde en dwingt hem toe te zien, hoe hij de straf der Wet kan ontvlieden, wat door de verdiensten van Christus alleen mogelijk is; derhalve is in beiderlei opzicht het einde der Wet Christus, Rom. 10:4, of: de Wet is een tuchtmeester tot Christus, want door hare strenge eischen zegt de Wet ons indirect, dat er voor den zondaar nergens anders heil is, dan in Christus.

Derde deel

De Leer van den Middelaar en van Zijn Werk (Mesitologie)

1ste Afdeeling. Leer van Christus (Christologie).

§ 17. Gods eeuwig Besluit ter verlossing

Gode zijn al Zijne werken van eeuwigheid bekend, Hand. 15:18. Deze waarheid betuigt ons, dat Adams val God geenszins verrast noch Zijn voornemen verijdeld heeft. Evenals God dezen val heeft voorzien, zoo heeft Hij dien ook niet door Zijne tusschenkomst verhinderd, het oog hebbende op eene rijkere openbaring Zijner heerlijkheid en goedertierenheid, die in de verlossing uitblonk (door het herstel van dezen val). Zulks alles komt voort uit Zijn eeuwig besluit.

De mensch heeft door zijne zonde zichzelf van alle gelukzaligheid beroofd, weet raad noch hulpe meer, en is dood in zonden en overtredingen. Maar God openbaart hier waarlijk Zijnen heilsraad op de heerlijkste wijze en begint dadelijk met de uitvoering van Zijn eeuwig voornemen. De verlossing des zondaars is eene nieuwe schepping; evenals de eerste schepping eene vrije daad was van de liefde en macht des drieëenigen Gods, zoo is de tweede schepping of verlossing eene vrije daad der genade van den drieëenigen God. In het eeuwig besluit ter verlossing zijn alle drie Personen der Drieëenheid betrokken; in den eeuwigen Vrederaad spreekt de Heilige Drieëenheid evenals bij de eerste schepping: Laat Ons menschen maken naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis, Gen. 1:26. God Vader besloot bij Zichzelf den mensch te verlossen; God Zoon nam het op Zich de verlossing ten uitvoer te brengen, en de Heilige Geest eigent den zondaar de gerechtigheid van Christus toe. En zoo staan de eerste scheppingen de nieuwe schepping in verband met elkaar, gelijk ook Adam een voorbeeld van Christus genoemd wordt. Rom. 5:14; 1 Cor. 15:21,22,45-49.

Het middelpunt van Gods eeuwig besluit is Christus Jesus, als de Middelaar Gods en der menschen, 1 Tim. 2:5; derhalve heet Hij een onbestraffelijk en onbevlekt Lam, voorgekend voor de grondlegging der wereld, 1 Petr. 1:19-20, en alles, wat God ter onzer verlossing besloot, hangt af van dezen Middelaar. Het eeuwige besluit ter verlossing gaat slechts de uitverkorenen aan en geenszins het geheele menschelijke geslacht.

1. *Bestaat Gods eeuwig besluit of bestaat het niet*, daarover behoeven wij ons het hoofd niet te breken, daar de Schrift het helder aantoon. Gode alleen is de eer, dat Adams val Hem niet onvoorbereid vond, anders ware God Zelf gelijk geweest aan dien onvoorzichtigen bouwmeester, die eenen toren begon te bouwen zonder de kosten te berekenen, waarmede hij dien kon ten einde brengen, Luk. 14:28-30. De Heilige Schrift vestigt herhaaldelijk onze aandacht op dit eeuwig besluit, het aanwijzende als de bron onzer verlossing; gelijk God niets heeft daargesteld zonder plan of orde, zoo is ook het verlossingsplan niet bij toeval ontstaan zonder voorafgaand besluit. Uit dit besluit komt voort de uitverkiezing en de vooverordineering, en het heeft plaats gehad voor de grondlegging der wereld, Ef. 1:4-9; Hand. 4:28; Ef. 3:11. Door den bepaalden raad en voorkennis Gods is Christus overgegeven, Hand. 2:23. Dit eeuwig besluit is voortgesproten uit het welbehagen Gods, daarin bestaande, dat Hij Zich over onze ellende ontfermd heeft: geenszins met het oog op een

voorgezien geloof of eenige hoedanigheden en werken der menschen alsof God, geweten hebbende, dat de uitverkorenen gelooven zouden, hen derhalve heeft uitverkoren. Stellig neen – want daardoor zou weder alles op onze verdiensten neêrgekomen zijn, daar het geloof dan een verdienstelijk werk ware. Die ons heeft zalig gemaakt, en geroepen met eene heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar Zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jesus, vóór de tijden der eeuwen, 2 Tim. 1:9. Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme, Ef. 2:8,9.

Het éénige, wat God tot dit eeuwig besluit heeft bewogen, is liefde tot de verlorenen, de onwaardigen, ja zelfs tot de vijanden: Maar God, Die rijk is in barmhartigheid, door Zijne groote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft, ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft ons, levend gemaakt met Christus – uit genade zijt gij zalig geworden – Ef. 2:4,5. Evenwel is Gods liefde, die ter zaligmaking van zondaren strekt, niet in strijd met Zijne gerechtigheid, neen God bewijst Zijne liefde slechts op grond van genoegdoening, en zodoende is deze liefde te gelijk rechtvaardig en heilig, terwijl zij anders slechts zwakheid ware. Derhalve, wordt gezegd, dat Christus overgegeven is door den bepaalden raad Gods, opdat door Zijnen dood aan de gerechtigheid Gods genoeg geschiede, en God Zijne liefde tot zondaren openbaren konde, Handel. 2:23. Hoezeer Gods liefde en genade zich niet buiten Zijne gerechtigheid om aan ons menschen betoonen, wijst Jesaja 53:10 aan: Doch het behaagde den Heere Hem te verbrijzelen; Hij heeft Hem krank gemaakt: als Zijne ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zoo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des Heeren zal door Zijne hand gelukkiglijk voortgaan.

2. Volgens de duidelijke leer der Schrift *betreft* dit eeuwig besluit *alleen den uitverkorenen* en geenszins allen menschen zonder onderscheid, wat met andere woorden beteekent, dat hetzelfde particulier en niet algemeen is. Wel is waar beweren allen, die Gods verborgenheid met hun verstand beoordeelen en niet door den Geest van Christus, dat Gods genade algemeen is, dat zij zich over alle menschen uitstrekt en geene beperking duldt. Daartoe beroepen zij zich op de woorden des Heeren: Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen eengeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe, Joh. 3:16; en: Hij (Christus) is eene verzoening voor onze zonden; en niet alleen voor de onze, maar voor de zonde der geheele wereld, 1 Joh. 2:2; en: Welke (God) wil, dat alle menschen zalig worden, en tot kennis der waarheid komen, 1 Tim. 2:4. Evenwel kan men uit deze teksten slechts dan de algemeene genade bewijzen, als men deze plaatsen uit haar verband rukt. Het woord „wereld“ beteekent in de Schrift niet het geheele menschelijke geslacht, maar hetgeen door de Joden als van God verwijderd en als in de slavernij der zonde liggende werd beschouwd; de „Heidenen“ staan in tegenstelling der „Joden“, en de Heere Jesus wil aan Nicodemus betuigen, dat de Heidenen met de Joden deel hebben aan het heil van Christus, gelijk God aan Abraham beloofd heeft, dat in zijn Zaad gezegend zouden worden alle volken der aarde, Gen. 22:18. Aan den anderen kant wijst de Heere met nadruk op het geloof: Opdat een iegelijk, die *gelooft*, niet verderve; het enkel deel-uitmaken van „de wereld“ geeft ons nog geen recht op de zaligheid, alléén het geloof, en het geloof is eene gave van den Heiligen Geest. Het geloof is niet aller, 2 Thessal. 3:2. Indien het woord „wereld“ de algemeene genade in zich sloot, dan zou de Heere gezegd hebben: Opdat de wereld niet verderve, maar Hij zegt: Opdat een iegelijk, die gelooft, niet verderve. En als de Apostel Paulus zegt: dat alle menschen zalig worden, dan meent hij, *allerlei* menschen uit alle natiën en tongen. God sluit niemand derhalve van de zaligheid uit, omdat hij wellicht tot deze of gene natie behoort: Ik verneem in der waarheid, dat

God geen aannemer des persoons is, maar in allen volke, die Hem vreest en gerechtigheid werkt, is Hem aangenaam, Hand. 10:34,35.

3. Tegenover deze enkele teksten, die slechts *door misverstand* de algemeene genade schijnen te leeren, hebben wij de doorlopende en duidelijke leer der Schrift, dat God in Zijn eeuwig besluit ter zaligheid slechts de uitverkorenen opneemt, en dat Gods genade *particulier* is. De Heere Jesus zegt Zelf: Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij Mij gegeven hebt, Joh. 17:9. Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren. Matth. 20:16. Toen de Apostelen het Woord Gods predikten, heet het: En er geloofden zoovelen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven, Hand. 13:48. Zie verder: Rom. 8:29; Rom. 9; Gal. 4:3; 2 Tim. 2:19; Matth. 7:14; 11:25,26; 13:11-13,47 en 48; Joh. 6:44.

Het hardnekkig vasthouden aan de algemeene genade komt steeds voort uit een hart vol eigen-gerechtigheid, alsof God de werken, het vermeende geloof of de volharding in het geloof, in aanmerking nemen moest, en alsof de mensch toch eenigszins vrij ware, om iets tot zijne zaligheid bij te dragen door niet de genade te wederstaan. God moet niet allen roem wegdragen van onze zaligheid: de mensch wil ook een weinig eer voor zich behouden.

§ 18. De uitvoering van Gods eeuwig Besluit in het Oude Testament

Als een wijze Bouwmeester berekende God in Zijnen eeuwigen Raad alles zóódanig, dat niets Hem in de uitvoering van Zijn voornemen kon doen wankelen; zelfs de val van Adam, die in de geheele schepping zulk eene geweldige storing teweegbracht, was in Gods plan opgenomen; Gods eeuwig besluit had er hulpe tegen beschikt. Zoodra nu de val in werkelijkheid plaats greep, begon God ook met de uitvoering van Zijn eeuwig besluit. Reeds in het paradijs gaf God aan de eerste ouders de belofte van het Zaad der vrouw, dat den kop der slang zou vermorzelen, terwijl de slang het de verzenen vermorzelen zou, Gen. 3:15; bovendien stelde de Heere de offerande in, en maakte voor hen rokken van vellen en toog ze hun aan, waardoor Hij hun te kennen gaf, dat hunne zonden zouden bedekt worden met den mantel der gerechtigheid, verworven door de offerande des Lams. Dus heeft God in deze paradijsbelofte in korte woorden het geheele Evangelie neergelegd: van Christus, Zijn Persoon, Zijn ambt en Zijn werk; tot onderpand van dit Evangelie gaf de Heere hun de offerande, en voegde zodoende de Sacramenten bij de prediking des Woords. Op deze paradijsbelofte, door God Zelf geopenbaard, gronden zich alle latere beloften van Christus b. v. Jes. 61:10; Gal. 4:4. Na den zondvloed maakte God Zijn verbond met Noach, hem de belofte gevend, dat Hij voortaan den aardbodem niet meer vervloeken zou om des Menschen wil, Gen. 8:21, dat is: om Christus wil, 1 Tim. 2:5. Toen echter bij de nakomelingen van Noach de ware kennis Gods en het geloof in den beloofden Verlosser steeds meer verloren ging, en de afgodendienst de overhand nam, riep God Abraham, opdat in zijn geslacht de belofte bewaard bleef, hem belovend, dat in zijn zaad zouden gezegend worden alle volken der aarde, Gen. 22:18; en dat nu dit zaad Christus Zelf is, bewijst de Apostel Paulus, Gal. 3:16. De twaalf zonen van Jakob heeft God na hunnen uittocht uit Egypte tot Zijn eigen volk verkoren, terwijl Hij de Heidenen wandelen liet in hunne eigene wegen, Handel. 14:16. Hij maakte aan het volk Israël Zijne woorden bekend, Zijne inzettingen en Zijne rechten, Ps. 147:19,20. Onder zijne zonen wees Jakob Juda aan als erfgenaam der belofte: Juda! gij zijt het, u zullen uwe broederen loven ... Gen. 49:8-10. Met nieuwe helderheid openbaarde God den inhoud van Zijn eeuwig besluit, toen Hij David uit den stam van Juda verkoos, en hem beloofde, dat Hij hem eenen Zoon zou verwekken,

die Gods Naam een huis zou bouwen, 2 Sam. 7:12,13; op grond dezer belofte heet Christus de Zoon Davids, Matth. 1:1. Gelijk David in zijn persoon en leven Christus afschaduwde, zoo voorspelde hij ook in zijne Psalmen alle gewichtige gebeurtenissen uit het leven van Christus: Zijn lijden en dood aan het kruis, Ps. 22:17, Zijne opstanding uit de dooden, Ps. 16:9,10, Zijne hemelvaart, Ps. 47:6; 68:19, Zijn Zich zetten ter Rechterhand Gods, Ps. 110:1. Dat Hij waarachtig mensch zou zijn, leert ons Ps. 8. Ps. 2:7 vv. leert ons, dat Hij Gods Zoon zijn zou. Op de belofte, aan David gegeven, gronden zich alle latere Profeten, die Christus in den persoon van David voorstellen, Ezech. 34:22-24; Jer. 33:14 vv.; Zach. 13:1,2. Jesaja noemt Hem een rijsje uit den afgehouden tronk van Isai, Jes. 11:1; Micha 5:1 wijst Bethlehem, de stad Davids, aan als de geboorteplaats van Christus, Ruth 4:11-17; Luk. 2:11. Haggai voorspelt Zijnen intocht in den tempel van Jerusalem, Haggai 2:8, terwijl de laatste Profeet Maleachi, Hoofdst. 3:1, Hem noemt: de Engel des Verbonds, de Heere, voor Wiens aangezicht Elias (d. i. Johannes de Dooper) den weg bereiden zou, Hoofdst. 4:5. Door dit alles werden de uitverkorenen vóór Christus tot de zaligheid gebracht door het geloof in Jesus Christus, van Wien geschreven hebben Mozes en de Profeten, Joh. 1:46.

1. Zoodra onze stamouders door hunne zonden in den geestelijken dood gevallen waren, zouden zij ook dadelijk door den eeuwigen dood zijn verslonden, indien zij geen *Plaatsvervanger* gehad hadden, die Zich verplichtte, den dood voor hen te niet te doen, en het leven en de onverderfelijkeheid aan het licht te brengen, 2 Tim. 1:10. Daarom verkondigt ons de Schrift dadelijk na de eerste zonde den *Verlosser* van zonde, van dood en van Gods toorn. De paradijsbelofte in Gen. 3:15 heet sedert langen tijd het *Protevangelië*, d. i.: de eerste blijde boodschap, omdat in haar de kern van het geheele Evangelie van Christus ligt opgesloten. God Zelf heeft haar gegeven, daarom heeft deze belofte haren oorsprong niet uit menschen, maar uit God Zelfen. God noemt den beloofden Verlosser het Zaad der vrouw, waardoor Hij aanwijst, dat Hij geen zoon van Adam zijn zou; maar dat Hij uit de maagd zou geboren worden, dat Hij geen menschen vater zou hebben, maar Gods Zoon zijn zou; dit alles betuigt ons de Apostel Paulus duidelijk, zeggende: Maar wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God Zijnen Zoon uitgezonden, geworden uit eene vrouw, d. i. uit eene maagd. Gal. 4:4 en Jes. 7:14 zegt op grond der paradijsbelofte: Ziet, eene (de) maagd zal zwanger worden, en zij zal eenen Zoon baren, en Zijnen Naam Immanuel heeten, hetwelk is, overgezet zijnde, God met ons. Matth. 1: 23.

Verder maakt God in het Protevangelië bekend, dat het zaad der slang (d. i. des duivels) aan het Zaad der vrouwe (d. i. Christus) de verzenen zal vermorzelen, waardoor al het lijden van Christus wordt bedoeld tot aan den dood des kruises, als voortkomende uit den giftigen beet der slang; evenwel zal het Zaad der vrouwe met den doorboorden voet den kop der slang vermorzelen, hetgeen beduidt: dat Christus door Zijnen dood den duivel met al zijne werken en macht zal verdelgen, Hebr. 2:14. Dat de stamouders deze belofte begrepen hebben, erkennen wij uit de woorden van Eva, toen zij bij de geboorte van haren eerstgeboren zoon uitriep: Ik heb eenen man [van] den Heere verkregen, Gen. 4:1, daardoor te kennen gevende, dat zij wist, dat de beloofde Verlosser te zamen God en mensch wezen zou. Wel is waar heeft Eva zich in den persoon vergist, want haar eerstgeborene was geen Heiland maar een doodslager, – toch deed „zulks haar niet in haar vertrouwen wankelen, waarmede zij den Heiland verwachtte, want zij sprak bij de geboorte van haren derden zoon: God heeft mij een ander zaad gezet voor Habel, want Kaïn heeft hem doodgeslagen, Gen. 4:25, en daar dit zaad de belofte van Christus zou erven, werd Seth nu de erfgenaam der belofte.

2. En God maakte voor Adam en zijne vrouw *rokken van vellen* en toog ze hun aan, Gen. 3:21. Bij het maken van deze rokken van vellen doodde God voor hunne oogen een lam, en leerde hun eene offerande te brengen, tegelijkertijd daardoor hun betuigende, dat het Lam Gods, Christus, ook geslacht zal worden, opdat Hij ons door Zijne offerande de kleederen des heils verwerve. Jes. 61:10; Zach. 3:4. De offeranden des Ouden Testaments hebben haren grond in Gods Raad; zij schaduwen het offer van Christus aan het kruis af; alle offeranden der Heidenen, die in menschenoffers ontaarden, zijn slechts eene verminking der Bijbelsche offerande. In het offer van Christus aan het kruis zijn alle offeranden vervuld en dus overtollig geworden; derhalve is er in het Nieuwe Testament geene plaats voor eenigerlei offerande, zelfs niet voor de herhaling van het zoogenaamde onbloedige offer van Christus in het Heilig Avondmaal. God Zelf toog aan onze stamouders deze rokken van vellen aan, daarmede aanwijzende, dat Hij ons de gerechtigheid en de verdiensten van Christus uit genade geeft, en dat de mensch uit zichzelf geen ding kan aannemen, Joh. 3:27.

3. Hoezeer de aartsvaders *voor den zondvloed* op grond der paradijsbelofte den Verlosser in het geloof verwachtten, zien wij uit de woorden van Lamech bij de geboorte van Noach: Deze zal ons troosten over ons werk en over de smart onzer handen, vanwege het aardrijk, dat de Heere vervloekt heeft, Gen. 5:29 vergel. Matth. 11:28,29. Reeds voor den zondvloed splitste zich het menschelijk geslacht in zonen Gods of geloovigen (nakomelingen van Seth), en in dochteren der menschen of ongeloovigen (nakomelingen van Kaïn), Gen. 6:2. Na den zondvloed werd wel is waar door nieuwe beloften van God de kennis van den verwachten Verlosser steeds helderder, maar deze geheele kennis had haren grond in de paradijsbelofte, namelijk in God Zelfen, Die door deze belofte aanving, Zijn eeuwig besluit ten uitvoer te brengen.

§ 19. De vervulling van Gods Raadsbesluit in Jesus Christus

De beloften, aan Mozes en de Profeten gegeven, heeft God eindelijk vervuld door het zenden van Zijnen Zoon; de beloofde Verlosser openbaarde Zich in de volheid des tijds in den Persoon van Jesus Christus. Op wonderbare wijze bestuurde God den Heidenschen keizer, opdat Christus, volgens de profetie, in Bethlehem geboren werd, Luk. 2. Christus, als de tweede Adam, kon niet op natuurlijke wijze geboren worden, maar Hij moest een nieuw begin hebben en ook in dit opzicht aan Adam gelijkvormig worden; daarom beschikte God Zijne ontvangenis uit den Heiligen Geest en Zijne geboorte uit de maagd Maria, de laatste dochter Davids. Vergel. Gen. 3:15 en Jes. 7:14. Doordien Hij Zich op den achtsten dag liet besnijden, werd Hij onder de Wet gesteld, opdat Hij alle eischen der Wet vervullen en de door de zonde geschonkene Wet weder tot eere brengen zou. Hij onttrok zich aan de vervolging van Herodes door de vlucht naar Egypte, Hosea 11:1, en vandaar teruggekeerd, heeft Hij Zijne jeugd in gehoorzaamheid en onderdanigheid aan Zijne ouders in het kleine Nazareth doorgebracht. Het bewijs Zijner liefde tot Gods Woord en Zijne onderdanigheid aan Zijne ouders vinden wij Luk. 2:42 vv.; Zijne heilige jeugd bedekte voor Gods aangezicht onze zonden tegen onze ouders, onze meerderen en onze onderwijzers. Tot aan Zijn dertigste jaar bleef Hij in Zijn vaderland in het verborgen; toen werd Hij door Johannes den Dooper in de Jordaan gedoopt, Luk. 3:21,23, waarbij Hij onzichtbaar door den Heiligen Geest werd gezalfd en door den Vader openlijk als Gods Zoon verklaard. Hoewel Hij als Zoon Gods den doop niet behoefde, wilde Hij Zich toch als lid van het zondige menschelijke geslacht in de diepten van Gods toorn dompelen, opdat Hij de op Hem geworpene zonde van Zijn volk wegdrage, Jes. 53:4-6; de Heere deed hier juist hetzelfde als hetgeen Hij ten laatste aan het kruis volbracht, en na dezen

doop trad de Heere Jesus in het openbaar op om Gode gehoorzaam te zijn tot in den dood. Indien wij willen erkennen, hoe onze Heiland onze verlossing teweegbracht, dan moeten wij niet slechts op enkele daden in Zijn leven letten, daar het geheele leven des Heeren van de geboorte af tot aan de hemelvaart een onafgebroken volbrengen van onze verlossing is.

1. Uit deze uitvoering van Gods Raadsbesluit erkennen wij in welke *verhouding* het Oude en Nieuwe Testament tot elkander staan; in beide is het Evangelie van Christus hetzelfde, alléén het Oude Testament stelt ons den beloofden Christus en het Nieuwe Testament den gekomenen Christus voor oogen; het fundament der zaligheid, Christus, is in beide hetzelfde, want niemand kan een ander fundament leggen, 1 Cor. 3:11; zoo ook is het geloof, waardoor wij de weldaad van Christus ontvangen, in beide hetzelfde. Vele dwaalleeraars meenden, dat de geloovigen van het Oude Verbond de zaligheid verkregen hebben door de vervulling der Wet, en dat het geloof eerst in het Nieuwe Testament vereischt werd; dit is eene blijkbare leugen. Wel is waar leefden de geloovigen vóór Christus onder het juk der wet, Hand. 15:10, maar deze wet gaf hun geene zaligheid, gelijk zij het ons evenmin geeft. Van Abraham zegt de Schrift, dat hij den Heere geloofde, en Hij het hem rekende tot gerechtigheid, Gen. 15:6; Rom. 4:3. Hoe zoude Abraham de vader der geloovigen kunnen zijn, indien hij door de werken de zaligheid verkreeg? In het 11de Hoofdstuk van den Brief aan de Hebreëen bewijst ons de Apostel, hoe de geloovigen van Abel af tot aan Christus enkel door het geloof de zaligheid verkregen hebben. De meening, alsof de geloovigen vóór Christus tot de zaligheid zouden zijn gekomen door de werken der Wet, ontstond in de sekte der Farizeëen, en, toen zij in de Christelijke Kerk wilde insluipen, wezen de Apostelen haar eenstemmig van de hand, belijdende: Wij gelooven, door de genade van den Heere Jesus Christus, zalig te worden op zulke wijze als ook zij (namelijk de vaderen), Handel. 15:11. Het onderscheid tusschen Oude en Nieuwe Bedeeling is geen ander, dan, dat de uitverkorenen onder de Oude Bedeeling zalig werden door het geloof in den Christus, die nog komen moest, terwijl de uitverkorenen onder de Nieuwe Bedeeling de zaligheid verkrijgen door het geloof in den Christus, die gekomen is. (*Credere in Christum exhibendum et exhibitum.*)

2. Als derhalve Wet en Evangelie lijnrecht tegenover elkander komen te staan; als de Wet dreigt met straf en vervloeking, en het Evangelie vertroost en vergeving brengt, dan is de meening niet, dat de Wet tot de Oude Bedeeling of het Oude Testament behoort en het Evangelie tot de Nieuwe Bedeeling of het Nieuwe Testament. De *Wet* en het *Evangelie bedoelen*, recht verstaan, *hetzelfde*. Het Evangelie roept den mensch tot Christus, en de Wet doet hem de noodzakelijkheid daarvan inzien, om al zijn heil alleen in Christus te zoeken. De Apostel Paulus zegt: Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de Wet, hebbende getuigenis van de Wet en de Profeten, Rom. 3:21. Daarom is het geheel verkeerd in de Schriften van het Oude Verbond alleen de Wet en in de Schriften der Apostelen enkel het Evangelie te zoeken: in het Oude en Nieuwe Testament vindt men te gelijk Wet en Evangelie, die, wel verstaan, onafscheidelijk bij elkander behooren.

§ 20. Van de twee Naturen van Christus

En buiten allen twijfel, de verborgenheid der godzaligheid is groot: God is geopenbaard in het vleesch, 1 Tim. 3:16; deze woorden leeren ons duidelijk de twee naturen van Christus. Met de menschelijke natuur, die de Zone Gods uit het vleesch en bloed der maagd Maria door de werking van den Heiligen Geest aannam, vereenigde Zich het eeuwige Woord in éénen Persoon, en deze Persoon is onze Heer en Heiland Jesus Christus. Daar het in het werk der verlossing evenzeer gaat om de eere Gods als om des menschen behoudenis, zoo moet de Middelaar van

gevallen zondaren der Goddelijke en menschelijke natuur in éénen Persoon deelachtig zijn. De Godheid en de menschheid zijn in den Persoon van Christus onvermengd en toch ongescheiden: de Goddelijke natuur neemt geene eigenschappen der menschelijke natuur in zich op, evenmin de menschelijke natuur eigenschappen der Goddelijke natuur; beide naturen dragen echter in gelijke mate tot de uitvoering der zaligheid bij en zijn niet te scheiden.

1. De ware *kennis van den Persoon des Middelaars* is volstrekt noodzakelijk, opdat ons de verworvene zaligheid dierbaar en begeerlijk worde. De rechtvaardigheid van God vorderde, dat de menschelijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde (Nederl. Geloofsbelijdenis, Art. 20. – Heidelb. Catech. Vraag 16); opdat Christus in onze natuur voor onze zonden zou kunnen betalen, nam Hij deze natuur aan en werd zodoende een waarachtig mensch: Overmits dan de kinderen des vleesches en bloeds deelachtig zijn, zoo is Hij ook desgelijks derzelven deelachtig geworden, opdat Hij door den dood te niet doen zou dengene, die het geweld des doods had, dat is, den duivel, Hebr. 2:14. Van de ware menschheid des Heeren getuigt Zijn geheele leven op aarde; hoewel op wonderbare wijze door de macht des Heiligen Geestes ontvangen, werd Hij toch, gelijk alle menschen, uit eene vrouw geboren; Hij groeide als andere kinderen op, nam toe in wijsheid en in grootte en in genade bij God en de menschen, Luk. 2; Hij was aan alle behoeften der menschelijke natuur onderworpen, had spijze en drank van noode, Matth. 4:2; 21:18; Joh. 19:28; de Heere voelde Zich door arbeid en reizen vermoeid en sliep, Matth. 8:24; Joh. 4:6; Hij werd door vreugde en smart bewogen; meermalen heeft de Heere geweend, Luk. 10:21; 19:41; Matth. 26:38; Joh. 11:35. Eindelijk stierf Hij onder veel lijden, Luk. 23:46; Rom. 6:10. De Heere gaf Zijne ware menschheid te kennen, doordien Hij Zich de Zoon des menschen noemde, Joh. 1:52; 3:13; Matth. 24:30; Luk. 19:10, en de Apostel Paulus zegt: Want er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jesus. 1 Tim. 2:5. Christus is een waarachtig mensch naar lichaam en ziel; daar ziel en lichaam verloren gingen, nam de Heere niet slechts de menschelijke natuur naar het lichaam, maar ook naar de ziel aan, opdat Hij beide verlost. Van Zijne menschelijke ziel zeide de Heere: Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe, Matth. 26:38.

2. Onze Middelaar was niet slechts een waarachtig mensch, opdat Hij voor ons de straf voor de zonde kon ondergaan, maar Hij was tegelijkertijd *Degene, die zonde niet gekend heeft*, maar door God tot zonde werd gemaakt, 2 Cor. 5:21, gelijk ook de engel van Hem getuigt: Daarom ook dat Heilige, dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden, Lukas 1:35. Hoewel de Heere gedurende Zijn geheele leven onze zonde droeg, heeft Hij toch Zelf geene zonde gedaan, 1 Petr. 2:22, zoodat Hij openlijk aan Zijne vijanden kon vragen: Wie uwer overtuigt Mij van zonde? Joh. 8:46. Hij is gehoorzaam geworden tot den dood, ja tot den dood des kruises, Filipp. 2:8. En hoewel de geheele Joodsche raad samenspande om Hem van zonde te overtuigen, zoo konden zij Hem toch niets bewijzen, en Pilatus gaf Hem, volgens zijn openlijk en heerlijk getuigenis, Matth. 27:24, als eenen onschuldige over ten doode. De onschuld en gehoorzaamheid van Christus wordt niet slechts bewezen door Zijn geheele leven, dat Hij doorbracht in de liefde tot God en tot den naaste, maar ook door het openlijk getuigenis Zijner Apostelen. De rechtvaardigheid wordt naar Gods Wet beoordeeld; wat met deze Wet in alles volkomen overeenstemt is rechtvaardig. Christus werd reeds bij Zijne besnijdenis onder de Wet gesteld, waardoor Hij Zich verplichtte, alle gerechtigheid der Wet te vervullen; daarom bekende Hij bij Zijn doop: Want aldus betaamt ons alle gerechtigheid te vervullen, Matth. 3:15. Daarom heet Hij: de Heilige en Rechtvaardige, Hand. 3:14; die geene zonde gedaan heeft, en er is geen bedrog in Zijn mond gevonden, 1 Petr. 2:22; want zoodanig een Hoogepriester betaamde ons, heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren,

Hebr. 7:26. De Heere werd, wel is waar, door den duivel verzocht, opdat Hij dengenen, die verzocht worden, te hulp komen kon; deze verzoeking kwam echter niet uit Zijn binnenste voort, maar naderde tot Hem van buiten af en vond geen weerklink in Zijne ziel; Die in alle dingen, gelijk als wij, verzocht is geweest, doch zonder zonde, Hebr. 4:15. Nochtans leerde Hij uit dit alles – hoewel Hij de Zoon was – de gehoorzaamheid, en is zoo allen, die Hem gehoorzaam zijn, eene oorzaak der eeuwige zaligheid geworden, Hebr. 5:9. De mensch alleen heeft immers geene kracht om den last der zonde en den toorn Gods te dragen. Kan de mensch zich niet zelf verlossen, dan kan hij nog veel minder voor de zonde betalen. Dit deed onze Middelaar, van Wien Wij belijden, dat Hij ware God en ware mensch is. Zijne Goddelijke natuur ondersteunde de menschelijke natuur en verleende haar kracht tot het overwinnen des doods en des duivels, en gaf aan de gehoorzaamheid en verdiensten, door de menschelijke natuur verworven, oneindige waarde en geldigheid. Zonder medewerking der Goddelijke natuur zouden de verdiensten van onzen Verlosser slechts eene beperkte waarde en tijdelijke geldigheid hebben. Van de Goddelijke natuur des Middelaars getuigt de Heilige Schrift even duidelijk als van Zijne menschelijke natuur; want zij noemt Hem niet enkel Gods eengeboren Zoon, daardoor te kennen gevende, dat Hij is van hetzelfde Wezen met den eeuwigen God, maar ook: God boven allen te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9:5; de waarachtige God, en het eeuwige leven, 1 Joh. 5:20. Zijne Godheid bewijst de Middelaar door Zijne eigenschappen en daden, Zijne almacht, alwetendheid, Zijne wonderen en Zijne opstanding uit de dooden Rom. 1:4. (Zie de bewijzen voor de Godheid van Christus in § 4.)

3. De *Goddelijke en menschelijke natuur vereenigde zich* op den door God bestemden tijd in éénen Persoon; God werd mensch in den Persoon van Jesus van Nazareth, geboren uit de maagd Maria in Bethleem, de stad Davids, zooals de Apostel Paulus zegt: Maar wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God Zijnen Zoon uitgezonden, geworden uit eene vrouw, Gal. 4:4. En het Woord is vleesch geworden, en heeft onder ons gewoond, en wij hebben Zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid, Joh. 1:14. Daarom noemen wij onzen Middelaar waarachtig God en waarachtig mensch in éénen Persoon; de Profeten en Apostelen geven de Goddelijke en menschelijke natuur in den Persoon van den Heere Jesus het duidelijkst te kennen, als zij Hem Emmanuel noemen: God met ons, Jes. 7:14; Matth. 1:23. Maar, hoewel God is geopenbaard in het vleesch, en het eeuwige Woord vleesch geworden is, zoo heeft toch niet het Woord Zich in vleesch veranderd, noch werd God tot een mensch, maar de Goddelijke natuur vereenigde zich met de menschelijke natuur; de Zone Gods werd, wat Hij vroeger niet was, namelijk een mensch; maar Hij hield niet op te zijn, wat Hij van eeuwigheid was, namelijk God. Daarom kon de Zoon des menschen, hoewel Hij in de dagen Zijns vleesches op aarde was, van Zichzelf getuigen: dat Hij in den hemel is, Joh. 3:13. Derhalve moeten wij er tevens acht op slaan, dat de menschelijke en Goddelijke natuur in den Persoon van Christus niet gemengd, maar ook niet gescheiden is, want in beide gevallen zoude Gods raad aangaande onze verlossing verijdeld zijn, daar niet God alleen, noch ook een enkel mensch onze zaligheid kan teweegbrengen; – beide naturen zijn even noodig tot het lijden der straf, tot het overwinnen van dood en duivel, en tot het verwerven der gerechtigheid en des eeuwigen levens. De menschelijke natuur werd niet in den Persoon van Christus almachtig en alomtegenwoordig, noch ook de Goddelijke in den mensch Jesus sterfelijk, zwak en beperkt.

4. *Indien wij in den Persoon van Christus twee onvermengde en ongescheidene naturen erkennen* of, zooals de Belijdenis der Synode van Chalcedon in het jaar 451 zegt: Ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαίρετως, ἀχωρίστως, dan verstaan wij vele getuigenissen der Schrift, die wél waar zijn van den

geheelen Christus, die echter niet voor elke Zijner beide naturen van geldigheid zijn, maar voor de eene of voor de andere afzonderlijk. Als er gezegd wordt, dat Jesus toenam in wijsheid en in grootte en in genade bij God en de menschen; Luk. 2:52, dat Hem hongerde en dorstte, dat Hij vermoeid was en treurig, dat Hij niets weet van den jongsten dag, Mark. 13:32, dat het zitten tot Zijne rechter- en tot Zijne linkerhand bij Hem niet staat te geven, Matth. 20:23, dat de Vader meerder is dan allen, Joh. 10:29, en dergelijke uitspraken meer, dan geldt dit slechts van Zijne *menschenlijke* natuur en niet te gelijk van Zijne Goddelijke. Daarentegen, wanneer het aan den anderen kant heet: Ik en de Vader zijn één, Joh. 10:30, eer Abraham was, ben Ik, Joh. 8:58, dat de Heere heerlijkheid had bij den Vader, eer de wereld was, Joh. 17:5, en dergelijke meer, dan geldt dit weder Zijne *Goddelijke* en niet te gelijk Zijne menschenlijke natuur. Het is eene dwaling, aan de menschenlijke natuur van Christus de alomtegenwoordigheid toe te schrijven, opdat men daardoor de lichamenlijke tegenwoordigheid van Christus in het Heilig Avondmaal zoude kunnen bewijzen (ubiquitas). Ten opzichte van den Persoon des Middelaars dwaalden reeds in de oude Christelijke Kerk de *Ebioniten*, die de Godheid van Christus, en de *Doketen*, die Zijne ware menschenheid loochenden; *Nestorius* (428), die de twee naturen scheidde, en *Eutyches* (451), die ze vermengde; dan de *Monophysieten*, die ééne natuur, en de *Monothelieten*, die éénen wil in Christus leerden.

5. Welken *troost* wij uit de ware erkentenis der twee naturen van Christus scheppen mogen, leert ons bijzonder duidelijk de Brief aan de Hebreëen. Onze Middelaar is een waarachtig mensch, in alles den broederen gelijk; Hij kent en ondervond al de ellende van onze natuur, Hij werd voor ons tot zonde gemaakt, en schaamt Zich niet ons, die zondaars zijn, broeders te noemen, Hebr. 2:11. Hij is in alles den broederen gelijk geworden, is een barmhartig en getrouw Hoogepriester in de dingen, die bij God te doen waren, om de zonden des volks te verzoenen; en in hetgeen Hij Zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan Hij dengenen, die verzocht worden, te hulp komen, Hebr. 2:17,18. Hij heeft gehoorzaamheid geleerd uit hetgeen Hij heeft geleden, en geheiligd (voleind) zijnde, is Hij allen, die Hem gehoorzaam zijn, eene oorzaak der eeuwige zaligheid geworden, Hebr. 5:8,9. Want wij hebben geen Hoogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest, zonder zonde, Hebr. 4:15. De mensch Christus Jesus kan als de Middelaar Gods en der menschen ons nú vertegenwoordigen, en door Zijne gehoorzaamheid ons tot rechtvaardigen stellen, Rom. 5:19. Onze Middelaar nam onze natuur aan met al hare, zwakheden; Hij werd begraven, stond op van de dooden en voer met Zijn verheerlijkt lichaam ten hemel, ten bewijze, dat de Heere ook ons vernederd lichaam veranderen zal, opdat hetzelfde gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam, Filipp. 3:21, en Hij hetzelfde in de eeuwige heerlijkheid zal opnemen.

6. Maar onze Middelaar en barmhartige Hoogepriester *wil* ons niet slechts in de verzoeking *te hulp komen*, maar Hij *heeft* ook genoegzame *kracht om ons te helpen*, daar Hij tegelijkertijd waarachtig God is, en opgewekt is om onze rechtvaardigmaking, en altijd leeft, om voor ons te bidden, Hebr. 7:25. Onze Middelaar is de eeuwige en almachtige God, waarom ons ook Zijne Goddelijke kracht alles, wat tot het leven en de godzaligheid behoort, geschonken heeft, 2 Petr. 1:3. Nu kunnen wij op Hem vertrouwen, in leven en sterven ons geheel aan Hem overgeven, en van Hem in alles hulp verwachten, want de hand des Heeren is niet verkort, dat zij niet zou kunnen verlossen, en Zijn oor is niet zwaar geworden, dat het niet zou kunnen hooren, Jes. 59:1. In Hem, als den Zone Gods, zien wij den Vader: Wie Mij ziet, ziet den Vader, Joh. 14:9; Hij alleen is onze zaligheid: Het eeuwige leven is in Zijnen Zoon, die den Zoon heeft, heeft het leven, 1 Joh. 5:11,12; die in de leer van Christus blijft, deze heeft beiden den Vader en den Zoon, 2 Joh. 9. – Zoo is in waarheid de verbor-

genheid der godzaligheid niet alleen groot, maar ook hartverblijvend: God is geopenbaard in het vleesch, en onze Middelaar is God en Mensch in éénen Persoon.

§ 21. Van den tweevoudigen Staat van Christus

Ter volvoering van het verlossingswerk dient de tweevoudige staat van Christus, de staat der vernedering en die der verhooving. Deze tweevoudige staat begon met de vleeschwording des Woords. De mensch is uit den staat der rechtheid in den staat der zonde en der ellende gevallen. Onze Borg moest dus voor ons in den staat der vernedering nederdalen, opdat Hij ons met Zich in den staat der heerlijkheid overzette. Hoewel in des Heeren leven de staat der verhooving op dien der vernedering volgde, zoo openbaarde zich toch Zijne heerlijkheid ook in Zijne vernedering.

1. Den *tweevoudigen staat* van Christus leert ons het duidelijkst de Apostel Paulus, als hij zegt: Want dat gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jesus was; Die in de gestaltenis Gods zijnde, geenen roef geacht heeft Gode even gelijk te zijn; maar heeft Zichzelven vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en is den menschen gelijk geworden; en in gedaante gevonden als een mensch, heeft Hij Zichzelven vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja den dood des kruises. Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd, en heeft Hem eenen Naam gegeven, welke boven allen naam is, Filipp. 2:5-9. Door vernietiging (κένωσις) verstaat de Apostel de ontleding van alle volkomenheden, die onze Middelaar, zijnde de Zone Gods, had kunnen openbaren. Ofschoon in wezen, wil en macht één met den Vader, heeft Hij Zijne Goddelijke heerlijkheid afgelegd, werd zwak, gelijk elk ander mensch, gehoorzaam als een dienstknecht; zoo verrichtte Hij Zijne wonderen niet in eigen naam, maar in den Naam des Vaders; Hij sterkte Zich in het gebed tot God, Hebr. 5:7; begeerde hulp van den Vader bij elk Zijner werken, vergel. Joh. 11:41,42 volhardde in het geloof aan Gods Woord, en overwon enkel door dit vasthouden aan het Woord Zijns Vaders den duivel en de zonde, Matth. 4:1-10. Ja, hoewel de Heere en het Hoofd der engelen, liet Hij Zich door eenen engel versterken, Luk. 22:43; daarom duidt de Apostel Zijne vernedering aan met de woorden: Die een weinig minder dan de engelen geworden was, Hebr. 2:9.

2. Wij zien uit het geheele leven des Heeren, *dat Hij niet met Zijne Goddelijke eere en kracht prijken wilde*, zoodat Hij Zich niet eens de macht aanmatigde, te geven, dat iemand zou zitten ter Zijner rechter- of linkerhand, Matth. 20:23; Hij verborg Zijne waardigheid onder de gestaltenis eens dienstknechts, evenwel niet zóó, dat Hij van die waardigheid beroofd is geweest. Evenals de zon, hoewel bedekt en onzichtbaar door zware wolken, aan den hemel staat, zóó woonde in den Heere de heerlijkheid Gods, hoewel verborgen door het vleesch en de gestaltenis eens dienstknechts. En gelijk de zon door de zwarte wolken heenbreekt, zoo brak deze Zijne heerlijkheid dikwijls door de vernedering des vleesches heen; b. v. op den berg, waar Hij van gedaante veranderd werd, Matth. 17:2; in Gethsemane bij Zijne gevangenneming, Joh. 18:6; en aan het kruis, toen de Heere in Zijne diepste vernedering den moordenaar het paradijs opende, Luk. 23:43. Zoo kon voor de geloovigen ook in den staat Zijner vernedering Zijne Goddelijke macht en heerlijkheid niet verborgen blijven; en hebben zij van Hem, het vleesch-geworden Woord, betuigd: Wij hebben Zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, Joh. 1:14, terwijl terzelfder tijd de vijanden, de Farizeën, niets van Zijne heerlijkheid zagen of Hem bespotteden.

3. De Heere Jesus, als onze Borg, was Zich *volkomen van dezen tweevoudigen staat bewust*, want in Zijn gesprek met Nicodemus, hoewel Hij in waarheid Zich in de nederheid des vleesches en in de aardsche armoede bevond, zegt Hij nochtans van Zichzelven: En niemand is opgevaren in den

hemel, dan Die uit den hemel nedergekomen is, namelijk de Zoon des menschen, Die in den hemel is, Joh. 3:13. Gelijk de staat der vernedering volstrekt noodzakelijk is tot het verwerven en verdienen onzer zaligheid, zoo is de staat der verhooving volstrekt noodzakelijk tot de toeëigening der voor ons verworvene zaligheid. De nuttigheid van beiderlei staat wijst ons de Apostel Paulus duidelijk aan, als hij zegt: Welke overgeleverd is om onze zonden, en opgewekt om onze rechtvaardigmaking, Rom. 4:25; voor onze zonde kon op geene andere wijze genoeg gedaan worden, dan alleen door den dood des Zoons van God; maar wat zoude ons een Heiland baten, die in het graf ligt? Daarom moest de Heere uit de dooden opstaan, niet enkel ter wille van Gods eer en waarheid, maar ook om ons Zijne gerechtigheid toe te eigenen. De staat der verhooving en die der vernedering is voorzeggd in de woorden: Hij zal op den weg uit de beek drinken; daarom zal Hij het hoofd omhoog heffen, Ps. 110:7.

§ 22. De Staat der Vernedering

In den Staat der Vernedering vernietigde de Middelaar Zichzelven, verborg Zijne Goddelijke heerlijkheid en eer onder de gestaltenis eens dienstknechts, en verwierf ons de zaligheid als onze Verlosser. Tot den Staat der Vernedering behoort Zijne ontvangenis, Zijne armoede, Zijn lijden, Zijn dood en Zijne nederdaling ter helle. De Staat der Vernedering begon met Zijne ontvangenis en eindigde met de nederdaling ter helle. In den Staat der Vernedering volbracht Christus voor ons de verlossing.

1. De *Staat der Vernedering begon met het aannemen der menschelijke natuur*; Jes. 42:19-21; Matth. 20:28. Groot was verder Zijne Vernedering bij Zijne armoedige geboorte in den stal, Luk. 2:7; toch was dit slechts het begin der Vernedering, waarin de Heere Zich van nu af aan steeds dieper en dieper begaf. Den achtsten dag werd Hij besneden en, hoewel de Heer der Wet en de Wetgever, onder de wet gedaan, Luk. 2:21; Gal. 4:4 Hierdoor ontstond voor Hem de verplichting, alle eischen der Wet te vervullen en de straf te lijden, die door de overtreding der Wet verdiend was, zooals de Heere bij Zijnen doop getuigde: Het betaamt ons, alle gerechtigheid te vervullen, Matth. 3:15. Toen moest Hij uit Zijn vaderland voor Herodes naar Egypte vluchten, en, uit Egypte teruggekeerd, leefde Hij in nederigheid en armoede in Nazareth, zoodat de Zoon des menschen niet had, waar Hij het hoofd kon nederleggen, Matth. 8:20; Hij verdroeg het tegenspreken der zondaren, bespotting en vijandschap, tot Hem eindelijk de bouwlieden van dat Godshuis als eenen onnutten steen verwierpen, Ps. 118:22, en Hij als een lasteraar veroordeeld en ten doode overgegeven werd. Aan het kruis werd deze vernedering nog grooter, want hier werd deze eenige geliefde Zone Gods van Zijnen Vader verlaten, Matth. 27:46; deze éénig Begenadigde werd tot een' vloek, Gal. 3:13, en Zijne armoede werd zóó groot, dat Hij zelfs van Zijne kleederen beroofd werd, Joh. 19:23, en naakt aan het kruis moest hangen.

2. Het *diepst* was Zijne *Vernedering* in den dood aan het kruis, toen deze Vorst des levens, door den dood overwonnen, den geest gaf; hiermede was Zijne *nederdaling ter helle* verbonden. Deze nederdaling ter helle mogen wij niet houden voor eene plaatselijke nederdaling in de onderwereld (Hades), maar is inderdaad de diepste vernedering des Heeren in de ure, toen de dood zijne macht over Hem bewees. De nederdaling ter helle begon al in den hof Gethsemane, Matth. 26:36-38; Ps. 18:5-7, en duurde tot aan Zijne opstanding, zoolang de Heere Jesus. Zich bevond in de macht des doods. De nederdaling ter helle beteekent de grootste helsche angst, dien de Heere Jesus in Zijne ziel in Gethsemane en aan het kruis leed, en Zijn werkelijke dood en Zijne begrafenis, Ps. 16:10.

3. *Velen dwalen ten opzichte der nederdaling ter helle*, ze verstaande, door eene verkeerde uitlegging van het woord 1 Petr. 3:19,20 en 4:6, als een werkelijk en plaatselijk nederdalen des Heeren in de hel, alsof Hij Zich aan de geesten der verdoemden als Overwinnaar vertoond had; daarom rekenen zij de nederdaling ter helle tot den staat der verhooving. Dit is echter tegen de Heilige Schrift, want men kan ons geen tijdstip aangeven, waarin de Heere in de hel zou zijn nedergedaald. Hij sprak tot den moordenaar aan het kruis: „Heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn“, en stierf aan het kruis, terwijl Hij Zijnen geest beval in de handen Zijns Vaders; dus was de geest van Christus bij den Vader, terwijl het lichaam in het graf lag.

De Profeten wijzen den Staat der Vernedering aan, terwijl zij Christus een „rijsje“ noemen, een „wortel uit eene dorre aarde“ Jes. 11:1; 53:2; „Spruite“ Zach. 6:12. In Jozef, toen hij in de gevangenis was, is deze Staat der Vernedering van den Heere Christus voorafgeschaduwde, Gen. 39; in David, toen bij zoo zwaar vervolgd werd. De Apostel Paulus wijst den troost aan, die ons uit het arme en nederige leven des Heeren toevloeit, zeggende: Want gij weet de genade van onzen Heere Jesus Christus, dat Hij om uwentwil is arm geworden, daar Hij rijk was, opdat gij door Zijne armoede zoudt rijk worden, 2 Cor. 8:9.

§ 23. De Staat der Verhooving

In den Staat der Verhooving ontving onze Middelaar de heerlijkheid terug, die Hij had bij den Vader vóór de grondlegging der wereld, maar die Hij voor eenen tijd had afgelegd, en als onze Heere en Heiland eigent Hij ons de verworvene zaligheid toe. Tot den staat der verhooving behoort Zijne opstanding, Zijne hemelvaart en Zijn zitten ter Rechterhand Gods; in den staat der verhooving ging de Heere van de ééne heerlijkheid in de andere. De staat der verhooving begon met Zijne opstanding en duurt eeuwiglijk, daar Christus de eeuwige Heere is van Zijn volk en het eeuwige Hoofd Zijner Kerk. Evenals de Goddelijke natuur in den Persoon van den Middelaar aandeel had in de vernedering, zoo heeft de menschelijke natuur ook haar aandeel in de verhooving, Christus is met Zijn verhoogd lichaam in de heerlijkheid, evenwel is dit verheerlijkt lichaam een begrensde lichaam.

1. De *verhooving van Christus* is door Jozef voorafgeschaduwde, die van uit de gevangenis op den troon werd verheven, Gen. 41, en David profeteerde van haar: God vaart op met gejuich, de Heere met geklank der bazuin, Ps. 47:6. Gij zijt opgevaren in de hoogte; Gij hebt de gevangenis gevankelijk gevoerd; Gij hebt gaven genomen om uit te deelen onder de menschen, Ps. 68:19. De Heere heeft tot mijnen Heere gesproken: Zit aan Mijne Rechterhand, totdat Ik Uwe vijanden gezet zal hebben tot eene voetbank Uwer voeten, Ps. 110:1. In den dood bereikte de vernedering niet alleen de laagste trap, maar eindigde dáarmede, dat de dood voor Christus de doorgang werd tot de verhooving. Daar Hij den laatsten penning van de voor ons overgenomen schuld betaald had, moest Hij uit de gevangenis uitkomen (verg. Matth. 5:25,26) en was het niet mogelijk, dat Hij van den dood zou gehouden worden, Hand. 2:24. De eerste trap der verhooving is Zijne opstanding: uit de opstanding der dooden is Christus krachtelijk bewezen te zijn de Zoon van God, Rom. 1:4. De heerlijkheid en verhevenheid Zijner Godheid, hoewel tot aan Zijnen dood als door eene wolk omsluierd, openbaarde zich in vollen glans. Zijn lichaam legde in het graf alle gebreken en alle gevolgen der zonde af, die Christus door Zijnen dood vernietigd heeft, en kwam uit het graf als een geestelijk lichaam, boven alle aardse behoeften verheven; Hij had geen voedsel meer van noode, was niet meer aan ziekte, smart en dood onderhevig, en kon ook bij gesloten deuren bij Zijne discipelen

binnentreden, Joh. 20:19. Wetende, dat Christus, opgewekt zijnde uit de dooden, niet meer sterft; de dood heerscht niet meer over Hem, Rom. 6:9.

2. *De opstanding van Christus uit de dooden is het hoofdartikel van ons geloof*, gestaafd zoowel door de woede der vijanden, als door het ongeloof der discipelen, Matth. 28; Mark. 16. Zonder Zijne opstanding uit de dooden ware het werk onzes Heeren verijdeld. En indien Christus niet opgewekt is, zoo is uw geloof te vergeefs, zoo zijt gij nog in uwe zonden, 1 Cor. 15:17. Alleen een opgewekte en levende Heiland kon zondaren uit den geestelijken dood opwekken en hun een nieuw geestelijk leven geven, alleen een uit de dooden opgestane Christus verzekert ons van de heerlijke opwekking van ons lichaam. Na Zijne opstanding bracht de Heere veertig dagen op aarde door, vertoonde Zichzelve levend aan de Apostelen met vele gewisse kenteekenen, troostte hen en sprak van de dingen, die het Koninkrijk Gods aangaan, Hand. 1:3, maar na Zijne opwekking behoorde de Heere reeds niet meer tot de aarde, maar tot den hemel, waaruit Hij nedergedaald was, daarom ook, Zijne discipelen op den veertigsten dag verzameld hebbende, Werd Hij voor hunne oogen op den Olijfberg ten hemel opgenomen, Hand. 1:9.

3. *De hemelvaart is de tweede trap der verhooving*: wij moeten de hemelvaart in den letterlijken zin des woords opvatten, als eene plaatselijke en werkelijke gebeurtenis, als een lichamenlijk verlaten der aarde, zoodat Christus met Zijn lichaam niet meer op aarde is, totdat Hij wederkomt om te oordeelen de levenden en de dooden. Door de hemelvaart nam Christus de heerlijkheid weder, die Hij had bij den Vader voor de grondlegging der wereld, waarvan Hij echter voor eenen tijd werd beroofd, en op welke Hij door Zijne vernedering en Zijn lijden opnieuw recht verkreeg, opdat Hij ze als Middelaar in den naam Zijner uitverkorenen weder aannam. Het op aarde begonnen werk vol-eindde onze Middelaar in de hemelen; Hij ging in Zijne heerlijkheid in niet slechts voor Zich, maar ook om onzentwille en voor ons, Hij ging heen om ons plaats te bereiden, opdat Hij, ons Hoofd, Zijne leden tot Zich neme; en tot bewijs, dat Hij ook in de hemelen met ons verbonden is en onze Broeder blijft, nam Hij ons lichaam mede naar den hemel. Wij hebben eenen Voorspraak bij den Vader, Jesus Christus, den Rechtvaardige, 1 Joh. 2:1. Die volkomenlijk kan zalig maken, degenen, die door Hem tot God gaan, alzoo Hij altijd leeft om voor hen te bidden, Hebr. 7:25.

4. Op de hemelvaart volgde dadelijk *het Zich zetten ter Rechterhand der Goddelijke kracht*, wat de derde en hoogste trap van des Middelaars verhooving is, zooals ons de Evangelist, Mark. 16:19, te kennen geeft: De Heere dan, nadat Hij tot hen gesproken had, is opgenomen in den hemel, en is gezeten aan de Rechterhand Gods. Het zitten ter Rechterhand beteekent Zijne verhooving tot even-gelijke macht, kracht en heerlijkheid als God de Vader; het bewijs hiervan is, dat de Heere spoedig na Zijne verhooving den Heiligen Geest heeft gezonden van den Vader. In deze verhooving deelde bovenal de menschelijke natuur van Christus, want de Godheid had deze heerlijkheid reeds van eeu-wigheid, en openbaarde die slechts nu in vollen glans, maar de menschheid werd daardoor boven de geheele schepping verheven, en Christus is ook naar het lichaam in de heerlijkheid, als zijnde de Heere en Koning van Zijn Rijk en het Hoofd Zijner Kerk. Dezen Jesus zien wij met heerlijkheid en eer gekroond, Die een weinig minder dan de engelen geworden was, Hebr. 2:9. Christus, gezeten ter Rechterhand Gods, Wien gegeven is alle macht in hemel en op aarde, verzekert ons, dat niemand Zijne geloovigen uit Zijne hand kan rukken, en dat ook onze verdere zonden onze zaligheid niet kunnen verijdelen.

5. Het zitten van Christus ter Rechterhand Gods en Zijn verblijf in de hemelen mogen wij niet al-dus opvatten, *alsof de Heere* door den verren afstand der hemelen *van ons gescheiden* en niet bij ons tegenwoordig *ware*. Hoewel Hij naar Zijne menschelijke natuur niet meer op aarde is, zoo wijkt

Hij met Zijne genade en Zijnen Geest nimmermeer van ons, waarom Hij tot ons zegt: Ziet Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld, Matth. 28:20. Anderdeels, hoewel het lichaam van Christus verheerlijkt is en van alle aardsche zwakheden en onvolkomenheden bevrijd, zoo is het toch niet van alle plaatselijke begrensdeheid ontheven, als ware Christus na Zijne hemelvaart ook naar het lichaam op aarde alomtegenwoordig (ubiquitas); daardoor ware niet slechts Zijne hemelvaart een schijn, maar ook Zijne tweede wederkomst als Rechter overtollig geworden. Met het oog hierop zegt de Heere: De armen hebt gij altijd met u, Mij hebt gij niet altijd, Matth. 26:11.

§ 24. Christus – Messias – Gezalfde

Door den Naam Christus wordt het ambt van onzen Zaligmaker uitgedrukt; Christus, naar het Hebreeuwsch Messias of Gezalfde, beteekent iemand, die met geheel bijzondere gaven tot zijn ambt is toegerust. Tijdens de oude bedeeing werden personen gezalfd tot het profetisch, tot het priesterlijk en tot het koninklijk ambt, waardoor voorgebeeld werd, dat Christus als onze Middelaar drieërlei ambt zou bekleeden ter uitvoering onzer verlossing. Als de in den eeuwiggen vrede raad ingestelde Middelaar is Christus van eeuwigheid af aan met den Heiligen Geest gezalfd; openlijk en voor de geheele wereld werd Christus gezalfd en in Zijn ambt ingeleid, toen bij Zijnen doop door Johannes de Heilige Geest op Hem nederdaalde in de gedaante eener duif, en de Vader uit de hemelen van Hem getuigde: Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb, Matth. 3:16,17.

1. De Grieksche Naam *Christus* is slechts de *vertaling* van het Hebreeuwsche Messias, gelijk Andreas tot Simon zegt: Wij hebben gevonden den *Messias*, hetwelk is, overgezet zijnde, de Christus, Joh. 1:42, en met dezen Naam wordt onze Zaligmaker met volle recht genoemd, omdat zij, die in het Oude Testament gezalfd werden, slechts dien éénen waren Gezalfde, Jesus Christus, voorafschaduwden. Zijne zalving vinden wij in Ps. 45:8 voorspeld: Gij hebt gerechtigheid lief, en haat goddeloosheid; daarom heeft U, o God! Uw God gezalfd met vreugdeolie, boven Uwe medegenooten, – dat zijn de profeten, priesters en koningen, die mede deel aan de zalving hadden. Want er zal een Rijsje voortkomen uit den afgehouden tronk van Isaï, en een Scheut uit zijne wortelen zal vrucht voortbrengen. En op Hem zal de Geest des Heeren rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreeze des Heeren, Jes. 11:1,2. De Geest des Heeren *Heeren* is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, Jes. 61:1. En hoe zulke profetiën in Christus vervuld worden, bewijst ons de Apostel Petrus, als hij zegt: Gijlieden weet de zaak, belangende Jesus van Nazareth, hoe Hem God gezalfd heeft met den Heiligen Geest en met kracht, Hand. 10:37,38. Zoo wete dan zekerlijk het gansche huis Israëls, dat God Hem tot eenen Heere en Christus gemaakt heeft, namelijk dezen Jesus, Dien gij gekruist hebt, Handel. 2:36. Want, Dien God gezonden heeft, Die spreekt de woorden Gods; want God geeft Hem den Geest niet met mate, Joh. 3:34; zie Luk. 4:16-21. Deze door de Profeten zoo dikwijls voorspelde en afgebeelde Gezalfde of Messias was een door de geloovigen van het Oude Verbond welbekend Persoon, reikhalzend door hen verwacht, van Wien zij wisten, dat Hij Gods Zoon en naar het vleesch Davids Zoon zoude zijn: Ps. 2; 2 Sam. 7:12; Hand. 2:30; Ps. 132:17; Spreuk. 30:4; Ps. 89:27,28.

2. Christus nam de zalving *niet alléén voor Zich*, maar ook *voor al Zijne geloovigen*; van Hem, als het Hoofd, daalt de kostelijke olie neder op al Zijne leden, Ps. 133:2; als de ware Wijnstok geeft Hij levenskracht aan alle Zijne ranken, Joh. 15:4-6; in Hem hebben wij deel aan den Heiligen Geest en aan al Zijne gaven. – Doch gij hebt de zalving van den Heilige, en gij weet alle dingen. En de zalving, die gijlieden van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van noode, dat iemand u

leere; maar gelijk dezelfde zalving u leert van alle dingen, zoo is zij ook waarachtig, en is geene leugen; en gelijk zij u geleerd heeft, zoo zult gij in Hem blijven, 1 Joh. 2:20,27. Daar wij Zijne zalving deelachtig zijn, zoo zijn wij als Christenen geroepen, om als profeten Zijnen Naam belijden, als heilige priesterschap geestelijke offeranden offeren en onszelven Hem als eene levende offerande stellen, en als koningen met Hem tegen zonde en duivel strijden en overwinnen. En Christus heeft ons gemaakt tot koningen en priesters Gode en Zijnen Vader, Openb. 1:6.

§ 25. Het Profetisch Ambt van Christus

Dadelijk na Zijnen doop begon Christus persoonlijk het Profetisch ambt uit te oefenen, predikende het Evangelie van het Koninkrijk Gods, Mark. 1:14. Christus verrichtte het Profetisch ambt door de uitwendige verkondiging van Gods waarheid en door de innerlijke verlichting des harten door den Heiligen Geest; krachtens dit ambt maakt de Heere ons met den wil Gods en Gods raadsbesluit aangaande onze verlossing bekend, openbaart ons de verborgenheid, die verzwegen is geweest van de grondlegging der wereld, opent het hart tot aanneming van het Evangelie; maakt den wil bereid tot het aannemen der zaligmakende waarheid en bevestigt Zijne leer door wonderwerken. Christus oefende Zijn Profetisch ambt *onmiddelijk* uit in de dagen Zijns vleesches, voorhoudende den weg des heils, en den waren zin van Gods Wet uitleggende; *middelijk* bekleedde Hij dit ambt in het Oude Testament door het verwekken van Patriarchen en Profeten, en Hij bekleedt het in het Nieuwe Testament door de Apostelen en Evangeliepredikers, hun Zijnen Geest zendende. Maar middelijk of onmiddelijk, Christus blijft steeds onze éénige Meester en Leeraar, Wiens Woord is de éénige ware en algenoegzame leer ter zaligheid.

1. Als *Profeet* is Christus voorspeld in Deuteron. 18:15: Eenen Profeet, uit het midden van u, uit uwe broederen, als mij, zal u de Heere, Uw God, verwekken, naar Hem zult gij hooren. Dat deze woorden Christus gelden, betuigt ons de Apostel, Johannes 6:14: Deze is waarlijk de Profeet, die in de wereld komen zou. Verder hebben alle Profeten van het Oude Testament door hunne profetische werkzaamheid Christus voorgebeeld, dezen éénigen Profeet; want de Geest van Christus, die in hen was, beduidde en getuigde te voren het lijden, dat op Christus komen zou, en de heerlijkheid, daarna volgende, 1 Petr. 1:11; daarom heet ook zelfs Abraham een Profeet, Gen. 20:7. Een kort begrip van Zijn Profetisch ambt geeft de Heere Christus Zelf, als Hij van Zichzelfen door Zijne Profeten zegt: De Geest des Heeren *Heeren* is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om eene blijde boodschap te brengen den zachtmoedigen: Hij heeft Mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van harte, om den gevangenen vrijheid uit te roepen, en den gebondenen opening der gevangenis; om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Heeren, en den dag der wraak onzes Gods; om alle treurigen te troosten; om den treurigen Zions te beschikken, dat hun gegeven worde sieraad voor asch, vreugdeolie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor eenen benauwdten geest. Jes. 61:1-3. Uwe gerechtigheid bedek Ik niet in het midden Mijns harten; Uwe waarheid en Uw heil spreek Ik uit; Uwe weldadigheid en Uwe trouw verheel Ik niet in de groote Gemeente, Ps. 40:11. De leer van den Profeet Christus heet Evangelie, dat is: blijde boodschap, omdat zij den naar God bedroefden en vanwege hunne zonden bedrukten blijde tijding brengt van de vergeving hunner zonden en van hunne aanneming in genade. En hoezeer Christus als onze Profeet het verstaat om Gods hart te openen, om den waren zin van den wil Gods, in de Wet neergelegd, aan te wijzen, weten wij uit des Heeren bergrede, Matth. 5-7. Tot het Profetisch ambt behooren ook de wonderen, waardoor de Heere Zich betuigde als de door den Vader Gezondene, Zijne leer als Gods leer bekrachtigde, en het zwakke ge-

loof versterkte, Joh. 9. Hierin, evenals in alles, hebben Hem de Profeten van het Oude Verbond voorafgeschaduwd, die door Zijne kracht wonderen deden. In de leer van Christus ligt verborgen Gods geheele raad en het eeuwig besluit van God aangaande onze verlossing, hetwelk de Apostel Paulus dikwijls noemt: de verborgenheid van Gods wil, Efez. 1:9; de verborgenheid, die van de tijden der eeuwen verzwegen is geweest, Rom. 16:25; de wijsheid Gods, bestaande in verborgenheid, die bedekt was, welke God te voren verordend heeft tot heerlijkheid van ons, eer de wereld was, welke niemand van de oversten dezer wereld gekend heeft, 1 Cor. 2:7,8. De raad Gods aangaande onze verlossing heet eene verborgenheid, omdat geen mensch door eigene wijsheid het middel vinden kan, waardoor aan de gerechtigheid Gods genoeggedaan, en de zondaar weder met God verzoend wordt; evenmin kan iemand den weg vinden, die van den dood naar het eeuwige leven leidt. Alleen Christus openbaarde ons deze verborgenheid en opende ons den weg ten leven, daarom zegt de Apostel, Joh. 1:18: Niemand heeft ooit God gezien, de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, Die heeft Hem ons verklaard. En hoewel deze verborgenheid nu door het Evangelie is openbaar en aan de geheele wereld wordt verkondigd, zoo wordt zij toch door de natuurlijke wijsheid van den vleeschelijken mensch nooit begrepen en blijft hem eene verborgenheid, totdat hem de Heere Jesus door Zijnen Geest verlicht en hem den zin van Christus verleent, 1 Cor. 2:16. Hoe zouden wij het ons anders kunnen verklaren, dat de zaligmakende leer, in het Evangelie geopenbaard, door Heidensche wijsheid en deugd wordt vervangen, en de menschen steeds menschelijke verdichtselen bereidwilliger aannemen dan de wijsheid Gods.

2. Derhalve *blijft Christus Zelf door Zijn Woord en Zijnen Geest, ook in de hemelen, onze eenige Profeet en Leeraar*. Heere, tot wien zullen wij heengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens; en wij hebben geloofd en bekend, dat Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods, Joh. 6:68,69. Eén is uw aller Meester, namelijk Christus, Matth. 23:8. Menschelijke prediking heeft slechts in zooverre waarde, als zij zich houdt aan den Profeet Christus en zich door Zijnen Geest laat leeren en leiden; zoo wij ons aan Hem houden, dwalen wij niet. Hij is de Weg, de Waarheid en het Leven, niemand komt tot den Vader dan door Hem, Joh. 14:6. Als onze éénige Profeet en Leermeester treedt Christus vooral in het Boek der Spreuken op als de Hemelsche Wijsheid, daar wij slechts in Hem en door Hem alléén de wijsheid Gods verkrijgen tot onze zaligheid, 2 Tim. 3:15.

§ 26. Het Priesterlijk Ambt van Christus

Als Hoogepriester behaagde het Christus Zichzelven ten zoenoffer te geven voor onze zonden; Hij is Priester en Offer te gelijk, die door den eeuwigen Geest Zichzelven Gode onstrafelijk opgeofferd heeft, Hebr. 9:14. Het priesterlijk ambt sluit in zich de genoegdoening voor onze zonden, die Christus door Zijne werkdadige en door Zijne lijdende gehoorzaamheid daargesteld heeft, en onze voorspraak voor Gods troon op grond der volbrachte genoegdoening. Als voorspraak eischt Christus, dat aan Zijne uitverkorenen de verdiensten Zijner genoegdoening worden toegerekend. Christus is Priester naar de ordening van Melchizedek en niet naar de ordening van Aäron, dewijl Hij uit den stam van Juda moest voortkomen, Hebr. 7:14.

1. Het *Priesterlijk Ambt* van Christus is voorspeld in Ps. 110:4: De Heere heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizedek. Die zalving van Christus tot onzen Hoogepriester vinden wij voorgebeeld in de zalving van Aäron tot Hoogepriester, Exod. 29. De priesters van het oude verbond schaduwden het Priesterlijk ambt van Christus af, boven allen echter de hoogepriester en zijn doen. De voornaamste bezigheid des pries-

ters was het offeren en de voorbede bij God voor het volk; vooral echter moest de hooge priester éénmaal des jaars met een bloedig offer in het heilige der heiligen ingaan, opdat hij verzoening deed voor zich en voor het volk, Levit. 16, en hierin, namelijk in het offeren en in de voorbede voor het volk ligt ook de geheele Priesterlijke werkzaamheid van Christus opgesloten. Dat het offer van den hooge priester de offerande van Christus beteekende, bewijst ons uitvoerig de Brief aan de Hebreërs, maar tevens ook het ontzaglijke onderscheid tusschen den hooge priester naar de ordening van Aärons met zijn offer en Christus, dien waren Hooge priester, en Zijne eeuwiggeldende offerande. Christus is niet door het bloed der bokken en kalveren, maar door Zijn eigen bloed eenmaal ingegaan in het heiligdom, eene eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende, Hebr. 9:12. De hooge priester, elk jaar opnieuw in het heilige der heiligen gaande, kon met dezelfde offeranden, die zij elk jaar geduriglijk opofferen, nimmermeer heiligen degenen, die daartoe gaan; slechts eene gedachte-nis der zonden ontstaat bij deze jaarlijksche offeranden, dat zij nog niet uitgedelgd zijn, maar Christus heeft met ééne offerande in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden, Hebr. 10:1-3,14. Hieruit zien wij, dat de offeranden van het oude verbond met het oogmerk gegeven werden, dat de van zonden overtuigde geloovigen aan hunne zonden herinnerd zouden worden, de noodzakelijkheid der verzoening der zonden aan hen betuigd, en zodoende het verlangen naar die verzoening in hen opgewekt werd: Hoewel de offeranden zelf niets van hetgeen waarvan zij getuigden, geven konden, zoo versterkten zij toch krachtiglijk het geloof in de offerande van Christus, aanwijzende, dat in Hem alles te vinden is, wat de zondaar ter verzoening behoeft. Christus, als Priester, kon niets anders dan Zichzelven opofferen, en moet zodoende Priester en Slachtoffer in ééne persoon zijn, omdat niets anders voldoende was ter volkomene betaling voor onze zonden; Hij Zelf heeft onze zonden in Zijn lichaam gedragen op het hout, 1 Petr. 2:24, dewijl aan niemand de eere toekwam, den éénigeboren Zoon van God op te offeren.

2. De door de Wet en de rechtvaardigheid Gods geëischte genoegdoening voor onze zonden heeft Christus, onze eenige Hooge priester, allereerst teweeggebracht door Zijne *werkdadige gehoorzaamheid* (obedientia activa). Door deze werkdadige gehoorzaamheid verstaan wij alles, wat de Zone Gods in den staat van vernedering in onze plaats deed; dat Hij het op Zich nam de geheele Wet te vervullen, zonde, dood, duivel te overwinnen en zulke gerechtigheid aan te brengen, die voor Gods gericht bestaan kon. Alle ongerechtigheid en alle ellende van het menschelijk geslacht kwam uit de ongehoorzaamheid voort van den eersten Adam. Christus, onze Borg, de gevolgen van Adams val willende te niet doen, moest in alles gehoorzaamheid bewijzen, waartoe Hij Zijne bereidwilligheid betuigde, daar Hij bij Zijnen doop sprak: Het betaamt ons alle gerechtigheid te vervullen. Matth. 3:15; Hebr. 10:1-10. Door Zijne werkdadige gehoorzaamheid vervulde Christus niet alleen Gods Wet voor ons, maar Hij bracht het ook teweeg, dat wij door de kracht Zijner verdiensten in de vervulde Wet wandelen, dat is: Gods Wet bewaren en Gods stem gehoorzaam zijn zouden.

3. Evenwel elke ongehoorzaamheid en overtreding verdient straf, en de verdiende straf moet geleden worden, aler God genadig zijn en de zonden vergeven kan; daarom, indien Christus de genoegdoening voor onze zonden teweegbrengen zou, moest Hij door te lijden voor onze zonden *lijdelijke gehoorzaamheid* (obedientia passiva) Gode bewijzen. Door lijdelijke gehoorzaamheid verstaan wij alles, wat de Zone Gods in den staat der vernedering in onze plaats leed; deze lijdelijke gehoorzaamheid van Christus begon dadelijk bij Zijne geboorte, duurde gedurende den geheelen tijd Zijns levens op aarde en bereikte den hoogsten trap aan het kruis. Beide, de werkdadige en lijdelijke gehoorzaamheid van Christus, bedoelt de Apostel, als hij zegt: dat Hij gehoorzaam geworden was tot den dood, ja den dood des kruises, Filipp. 2:8. Tot Zijne werkdadige gehoorzaamheid

behoort b. v. dat Hij aan Zijne ouders onderdanig was, Luk. 2:51; tot Zijne lijdelijke gehoorzaamheid Zijne armoede, dat de Heere niets had, waar Hij het hoofd kon nederleggen, Matth. 8:20. Over het geheel mogen wij niet meenen, dat de lijdelijke en werkdadige gehoorzaamheid van Christus van elkander onderscheiden waren, en dat Christus te eener tijd werkdadige en bij eene andere gelegenheid lijdelijke gehoorzaamheid bewees, maar te allen tijde Zijns levens hier op aarde volbracht de Heere Jesus gerechtigheid, en leed te gelijk in gehoorzaamheid.

4. Door den dood van Christus aan het kruis is de *volkomene genoegdoening* voor onze zonden teweeggebracht, want met ééne offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden, Hebr. 10:14; maar Zijn Priesterlijk Ambt is daarmede niet ten einde, want op de genoegdoening volgt de voorbede voor ons bij den Vader, die de Heere voor Gods aangezicht in de hemelen uitoefent, en die voorgebeeld werd door het ingaan des hoogepriesters in het heilige der heiligen, Hebr. 6:20. De voorbede of voorspraak voor ons bestaat daarin, dat Christus als onze Hoogepriester voor Gods aangezicht in de hemelen verschijnt, eischend, dat op grond Zijner genoegdoening de verdiende gerechtigheid aan de geloovigen worde toegerekend, waarom Hij ook volkomenlijk kan zaligmaken degenen, die door Hem tot God gaan, alzoo Hij altijd leeft om voor hen te bidden, Hebr. 7:25. Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben eenen Voorspraak bij den Vader, Jesus Christus, den Rechtvaardige, 1 Joh. 2:1; Rom. 8:34; Joh. 17:24. Gelijk Christus is onze eenige Zaligmaker en Middelaar, zoo is Hij ook onze éénige Voorspraak, benevens Wien wij geene andere voorspraak hebben, noch mogen zoeken; daarom is het Evangelie van Christus lijnrecht tegen het aanroepen van engelen of heiligen; Christus bidt alleen voor Zijne uitverkorenen: Ik bid voor hen, Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij Mij gegeven hebt, want zij zijn Uwe, Joh. 17:9. De Heere Christus volbrengt ook Zijne voorspraak, doordien onze gebeden om Zijner verdiensten wille den Vader welbehagelijk zijn, en God ze verhoort, daarom moeten wij enkel in den Naam van Christus bidden; Hij gaf ons de blijde belofte: al wat gij den Vader zult bidden in Mijnen Naam, dat zal Hij u geven, Joh. 16:23.

5. Doordien de Schrift Christus noemt een Priester naar de ordening van Melchizedek, Ps. 110:4; Hebr. 5 en 7, geeft zij ons te kennen, dat Christus *onmiddelijk door God alleen*, en niet door de Wet, tot Priester is verordineerd, dat Hij een volkomen en eeuwig Priester is, geene opvolgers hebbende; dat in Hem, hetgeen de priesters van het oude verbond slechts figuurlijk afschaduwden, in zijne volle gedaante aanwezig is, en dat Christus in éénen Persoon Priester en Koning is, wat in de oude beëndeling onmogelijk was, omdat de hoogepriester, naar de ordening van Aäron, moest zijn uit den stam van Levi, terwijl de koningen uit den stam van Juda waren. Christus, uit Juda's stam gesproten zijnde, is Priester naar de ordening van Melchizedek, welke Melchizedek was tegelijkertijd een koning en een priester des allerhoogsten Gods, Gen. 14:18. Door de offerande van Christus is het priesterschap van het oude verbond opgeheven, en vindt in de Christelijke Kerk geene plaats meer, derhalve is het ongepast de predikers van het Evangelie en de dienaren van het Woord priesters te noemen.

§ 27. Het Koninklijk Ambt van Christus

Christus is Koning van Zijne geboorte af, ook in Zijne diepste vernedering, Joh. 18:33-37, hoewel Zijne koninklijke heerlijkheid zich eerst na Zijne opstanding en hemelvaart ten volle openbaarde. Als Koning vergadert Christus de Zijnen, regeert en bestuurt Zijne Kerk door Zijn Woord en Zijnen Geest, verwerft Zich steeds nieuwe onderdanen, bewaart hen in Zijne zaligheid en beschermt hen door Zijne macht tegen alle vijanden. Het koninkrijk van Christus

is geestelijk, binnen in de harten, niet gebonden zijnde aan de grenzen van landen en volken; hoewel het in de wereld is, is het niet van deze wereld. Christus heerscht, wel is waar, tot nu toe in het midden Zijner vijanden, Ps. 110:2, zoodat Hij vele tegenstanders heeft; evenwel is Hij reeds nu de éénige Koning van Zijn rijk, daarom hebben wij, bij de wederkomst van Christus, om te oordeelen de levenden en de dooden, geene zichtbare openbaring van een duizendjarig koninkrijk van Christus op aarde te verwachten.

1. Het meest vinden wij Christus als Koning voorspeld. Reeds Jakob wees Christus als Koning aan, zeggende: De scepter zal van Juda niet wijken, totdat Silo komt, Gen. 49:10. Bileam profeteerde van Zijn koninkrijk, zeggende: Er zal een scepter uit Israël opkomen, Num. 24:17. God beloofde aan David eenen Zoon, die tot in eeuwigheid op zijnen troon zitten zoude, 2 Sam. 7:13, Ps. 132:11-12; dat deze aan David toegezegde Zoon Christus is, betuigt het woord des engels, die bij de aankondiging van 's Heeren geboorte sprak: Deze zal groot zijn, en de Zoon des Allerhoogsten genaamd worden; en God de Heere zal Hem den troon van Zijnen vader David geven. En Hij zal over het huis Jakobs Koning zijn in der eeuwigheid, en Zijns koninkrijks zal geen einde zijn, Luk. 1:32-33. Op grond der aan hem gegevene belofte voorspelde David in zijne Psalmen dikwijls het koninkrijk van Christus. Ik toch heb Mijnen Koning gezalfd over Zion, Ps. 2:6. Mijn hart geeft eene goede reden op; ik zegge mijne gedichten uit van eenen Koning, Ps. 45:1, Ps. 72:89, 97, 99, 145 enz. De Profeten, steunende op de belofte, aan David gegeven, noemen den beloofden Heiland kortweg David. En Ik zal eenen éénigen Herder over hen verwekken, en Hij zal hen weiden, namelijk Mijnen knecht David; die zal ze weiden, en die zal hun tot eenen Herder zijn, Ezech. 34:23. Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeeren, en zoeken den Heere, hunnen God, en David, hunnen Koning, Hos. 3:5. Ziet een Koning zal regeeren in gerechtigheid, Jes. 32:1, Jer. 33:15,16; 30:21. Daar de Profeten onder het beeld van Davids roemrijk koningschap zoo troostrijk van het koninkrijk der genade van Christus profeteerden, ontwikkelde zich daaruit bij de Joden de verwachting van eenen aardschen koning Messias.

2. Als eeuwig God, regeert Christus wèl reeds van eeuwigheid met den Vader en den Heiligen Geest over alle schepselen, maar het *koninkrijk* van Christus, als onze Middelaar en Verlosser, is: Zijne macht, roem en heerlijkheid, die Hij ter wille Zijner verdiensten ten goede Zijner uitverkorenen ontving, daarom is de Heere inzonderheid de Koning van Zijn volk en Regeerder Zijner kerk. Voor Zijn volk is Hem gegeven alle macht in hemel en op aarde en eenen Naam, welke boven allen naam is, opdat Hij Zijn volk tegen alle vijanden bescherme en Zijn koninkrijk opbouwe in alle rijken der wereld, daarom is Christus de Koning der koningen en de Heere der Heeren; enkel in deze machtvolkomenheid kon Hij verordineeren: Gaat dan henen, predikt het Evangelie aan alle creaturen en onderwijst al de volken, Matth. 28:19, Mark. 16:15.

3. Het *rijk der genade* van Christus was in het Oude Testament voorspeld op al de profetische plaatsen, die van dit rijk handelen, Hos. 3:5, Amos 9:11 verg. Hand. 15:16. De vervulling er van in het Nieuwe Testament geeft ons de Heere op verschillende wijze te kennen. Hij predikt het Evangelie des Koninkrijks der hemelen, Mark. 1:14, Hij spreekt er van in gelijkenissen, Matth. 20:22. Het is een zuiver geestelijk Koninkrijk, waar noch menselijke voordeelen, noch aardsche schatten of wereldsche eere en roem te zoeken zijn, en dat door vleeschelijke wapenen en macht niet is uit te breiden. Hierop hebben de menschen vaak niet gelet, en hebben de naasten door martelingen, vuur en zwaard tot het geloof gedwongen. Daar het zuiver geestelijk is, moet dit Koninkrijk onder elke aardsche heerschappij in de harten der geloovigen wortelen, en kent geene hinderpaal van taal en luchtstreek. Als onze Middelaar is Christus een geboren Koning, zooals Hij ook voor Pilatus bele-

den heeft, Joh. 18:37, en de Heere openbaarde ook te allen tijde Zijne koninklijke macht en heerlijkheid, en de wijzen uit het Oosten bewezen daarin de ware wijsheid, dat zij zich voor het nieuwgeboren Kindeken als voor hunnen Koning bogen.

4. De verwachting van een *lichamelijk nederdalen* van Christus op aarde vóór den jongsten dag, en van eene zichtbare duizendjarige heerschappij te Jerusalem. (Chiliasme) is eene dwaling, die reeds vroeg in de oud-christelijke Kerk ontstond, en in de nieuwste tijden zich Veelvuldig onder de gedaante van godzaligheid vertoont; daardoor loochent men ten eenemale het Koninkrijk van Christus, omdat men het eerstin de toekomst verwacht. Deze dweeperij steunt, wel is waar, schijnbaar op de woorden van Openb. 20:1-7, maar in waarheid is het slechts de vernieuwing van de Joodsche vleeschelijke verwachting van den Messias en van een wereldsch koning. De volle glorie en macht van Zijn Koninkrijk openbaart Jesus bij Zijne wederkomst, om te oordeelen de levenden en de dooden, wanneer Hij alle uitverkorenen tot Zijn rijk vergadert, hen de eeuwige heerlijkheid binnenleidt en alles in allen wezen zal.

2^e Afdeeling. De Leer van de toeëigening des Heils door den Heiligen Geest (Soteriologie).

§ 28. Van de eeuwige Uitverkiezing

Gods vrederaad beschrijft ons de Apostel Paulus, als hij zegt: Want, die Hij te voren gekend heeft, die heeft Hij ook te voren verordineerd; en die Hij te voren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd, en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt. Rom. 8:29,30. De éénige oorzaak, waardoor de zondaar deel verkrijgt aan het heil, door Christus verworven, is de voorkennis of Uitverkiezing Gods. Evenals God vóór de grondlegging der wereld bij Zichzelfen besloot, zondaren in Christus te behouden, en niet wachtte tot de gevallen mensch naar de zaligheid verlangde, zoo ook heeft Hij Zijn volk uitverkoren: God bestem de personen, die aan de voorbereide zaligheid zouden deelhebben, en liet het niet aan het goeddunken van den mensch over, of hij de aangeboden zaligheid wilde aannemen of afwijzen; daarom zijn de verdiensten van Christus feitelijk slechts ten goede der uitverkorenen. Deze uitverkiezing geschiedde vóór de tijden der eeuwen in Christus en door Christus, enkel uit genade zonder aanmerking van het geloof of van eenig werk des menschen, en is eeuwig en onveranderlijk, want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk. Rom. 11:29.

De leer van Gods Uitverkiezing uit genade, hoewel zoo vaak door de menschelijke wijsheid en eigengerechtigheid ondermijnd en gelaakt, blijft steeds voor de ware geloovigen eene onwankelbare rots der vertroosting, hun verzekerende, dat niets hen scheiden kan van de hun door God bereide zaligheid. Wel is waar is deze Uitverkiezing ter zaligheid een geheim van Gods eeuwig raadsbesluit, dat de mensch niet kan doorgronden, maar de Heilige Geest geeft aan de geloovigen de zekerheid hunner Uitverkiezing.

1. Evenals er bij het *verwerven* der zaligheid slechts Eén is, die alles volbracht heeft, namelijk Gods Zoon, onze Heere Jesus Christus, zoo is er bij de *toeëigening* der verworvene zaligheid aan zondaren ook slechte één God, de Heilige Geest. En gelijk de mensch niets tot de verworvene zaligheid kan bijdragen, zoo kan hij zich ook niet uit eigene macht de verworvene zaligheid toeëigenen of zich dezelve deelachtig maken. Al ware het, dat God de Vader bij Zichzelfen besloten had, zon-

daars te behouden; al ware het, dat God de Zoon tot zóó duren prijs de zaligheid verworven had, – het zou den mensch niet baten, indien het aan hem niet door God den Heiligen Geest werd toegeëigend. De mensch is van nature dood in zonden; het helpt den lichamelijk doode even weinig, dat men hem de kostelijkste spijzen voorzet, als het den geestelijk doode voordeel aanbrengt, als men hem de kostbaarste schatten voor de ziel aanbiedt. De mensch moet eerst geestelijk opgewekt worden, eer hij de verworvene zaligheid kan genieten, en de Geest is het, Die levend maakt, Joh. 6:63; daarom biedt ons de Soteriologie de leer aan van de werking des Heiligen Geestes in de geloovigen. De geloovigen zijn in allen deele een werk Gods: Want wij zijn Zijn maaksel, geschapen in Christus Jesus tot goede werken, welke God voorbereid heeft, opdat wij in dezelve zouden wandelen. Ef. 2:10. Hoe volstrekt noodzakelijk de werking van den Heiligen Geest is, opdat de zondaar deel hebbe aan de verworvene zaligheid, weten wij uit de woorden, dat niemand kan zeggen Jesus den Heere te zijn, dan door den Heiligen Geest, 1 Cor. 12:3, en: maar zoo iemand den Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe. Rom. 8:9. Daarom maakt ook de Heere Jesus Zijne discipelen zoo dikwijls opmerkzaam op het aannemen van den Heiligen Geest, Die hen in alle waarheid leiden, Christus in hen verheerlijken en hun alles leeren zou. Joh. 14:26.

2. Hoewel nu inderdaad het Evangelie in de geheele wereld gepredikt wordt, en de weldaden van Christus om niet verkrijgbaar zijn, zoo zien wij toch in werkelijkheid, dat ook onder de Christenen *weinig ware geloovigen* zijn, en slechts een klein aantal menschen in de Christelijke Kerk wendt zich van harte tot Christus, en neemt Zijne weldaden aan. De meerderheid der Christenen onderscheidt zich, behalve door den naam, weinig van de Heidenen en de ongeloovigen. De reden waarom verklaart ons Lukas reeds tijdens de eerste Christelijke Kerk, als hij zegt: En er geloofden zoo velen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven. Handel. 13,48. Dit zich in alle eeuwen steeds opnieuw herhalend verschijnsel in de Christelijke Kerk leidt ons vanzelf tot de Uitverkiezing Gods: Zoo is het dan niet desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods. Rom. 9:16. Of hoe zouden wij het anders kunnen verklaren, dat hetzelfde Evangelie aan den éénen zijne levendmakende kracht betuigt, terwijl de ander bij dit Evangelie ganschelijk onverschillig blijft.

De Heilige Schrift zegt ons ook zeer duidelijk, dat er eene *eeuwige Uitverkiezing Gods* bestaat, volgens welke God uit het geheele zondige, gevallen menschelijk geslacht een zeker aantal menschen ter verheerlijking Zijner genade om Christus wille eeuwig wil behouden, alle overigen echter, willende Zijne rechtvaardigheid bewijzen, in zonde en eeuwige verlorenheid wil laten. En of God, willende Zijnen toorn bewijzen en Zijne macht bekend maken, met vele lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns, tot het verderf toebereid; en opdat Hij zou bekend maken den rijkdom Zijner heerlijkheid over de vaten der barmhartigheid, die Hij te voren bereid heeft tot heerlijkheid. Rom. 9:22,23. Dat deze Uitverkiezing Gods bestaat, weten wij uit de woorden des Heeren: Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren, Joh. 15:16; Jes. 43:22-25. Evenwel het vaste fundament Gods staat, hebbende dezen zegel: De Heere kent degenen, die Zijne zijn. 2 Tim. 2:19. Deze Uitverkiezing geschiedde van eeuwigheid: Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, vóór de grondlegging der wereld, Die ons te voren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jesus Christus, in Zichzelve, naar het welbehagen van Zijnen wil. Ef. 1:4,5. God heeft de Zijnen uitverkoren, enkel uit genade, niet om eenig werk of voorzien geloof, anders ware zulk geloof weder een verdienstelijk werk, en zou de mensch daarvan de eer hebben. Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave, niet uit de werken, opdat niemand roeme. Ef. 2:8,9. Het eerste oogmerk der Uitverkiezing is de verheerlijking van God, en dan eerst de verlossing des zon-

daars: De Heere heeft alles gewrocht om Zijns Zelfs wil; ja ook den goddelooze tot den dag des kwaads, Spr. 16:4.

Deze Uitverkiezing geschiedde *in Christus* en alleen *om Christus wille*; het uitvoerigst leert ons daaromtrent de Apostel Paulus in Rom. 9; ook de Uitverkiezing van Abrahams zaad tot een eigen volk is reeds daarvan een openlijk bewijs: Hij maakte Jakob Zijne woorden bekend, Israël Zijne in-zettingen en Zijne rechten; alzoo heeft Hij geen volk gedaan, en Zijne rechten, die kennen zij niet. Hallelujah! Ps. 147:19,20. Welke in de verledene tijden al de Heidenen heeft laten wandelen in hunne wegen. Handel. 15:16.

3. Alhoewel geene leer zóó duidelijk in de Heilige Schrift gepredikt wordt, en geene zoozeer met het Evangelie van Christus overeenkomt, als de ware leer van de eeuwige Uitverkiezing uit genade of Praedestinatie, zoo *zijn de menschen steeds geneigd, haar te verwerpen* (en dat nog wel onder den naam van Calvijn!), en zijn er op uit, de Schrift tegen te spreken. Dit is eene in het oog vallende leugen; de leer der Praedestinatie is geene eigendommelijkheid van eenige gereformeerde Godgeleerden, maar eene openbaring Gods, en nog in de 16de eeuw het algemeene eigendom der Christelijke Kerk. Augustinus, Hus en Luther verkondigden vóór Calvijn nog scherper de Praedestinatie. Ook heeft geene leer meer tegenstanders, ook onder de schijnbaar geloovigen, dan de ware leer der Praedestinatie; de Luthersche Kerk verzette zich ten laatste na Luther tegen deze leer, ten einde zich in de geloofsleer nog meer van de gereformeerde Kerk af te scheiden, en in de gereformeerde Kerk verwerpt de meerderheid deze leer evenzeer; dit begrijpen wij evenwel licht, als wij bedenken, dat de mensch zich nooit gaarne als verloren zondaar bekent, maar steeds eenen dunk overhoudt van eigene waarde en gerechtigheid, die God in aanmerking moet nemen. Laat ons liever eenvoudig blijven bij hetgeen de Heilige Schrift ons leert, dan is ons de leer der eeuwige Uitverkiezing een machtige troost, dat onze zaligheid verzekerd is, omdat wij in de kracht Gods bewaard worden, 1 Petrus 1:5, terwijl wij, indien wij zelf onze zaligheid werken moesten, ze steeds verliezen zouden, zoodra wij in zonden vallen.

Evenzeer leidt ons deze leer tot waren ootmoed, opdat wij in alles Gode de eer geven, ons aan Christus vasthouden en niet op onszelven vertrouwen. De tegenwerping tegen de Uitverkiezing, dat de mensch daardoor in zorgeloosheid en zonde valt, als hij weet, dat hij uitverkoren is, of, dat den-gene, die weet, dat hij uitverkoren is, toch alle goede werken niet helpen kunnen, is ganschelijk leu-genachtig, want die waarlijk uitverkoren is, is ook vernieuwd, en Christus leeft in hem. De goede werken komen enkel uit den Heiligen Geest voort; wie niet uitverkoren is, kan niets goeds voor God werken, en onze goede werken verdienen niets. Het aantal der uitverkorenen is alléén Gode bekend. In de christelijke liefde mogen wij het er bij niemand van te voren voor houden, dat hij verloren is, maar wij moeten allereerst van allen, die onder de prediking des Evangelies leven, de hoop koesteren, dat zij uitverkoren zijn. Hoe meer het ons verontrust, of wij uitverkoren zijn, des te eerder is er hoop, dat onze namen opgeschreven zijn in het Boek des levens. Openb. 3:5.

§ 29. Van de Goddelijke Roeping

God brengt aan het menschelijk geslacht de in Christus bereide zaligheid door de Goddelijke Roeping. Deze Roeping geschiedt door Gods Woord en strekt zich uit tot alle volken, gelijk de Heere Christus bevolen heeft: Gaat dan henen, onderwijst alle volken! Matth. 28:19. In het Oude Testament treedt de Roeping van het Israëlitische volk op den voorgrond. In de Roeping, die door het Evangelie geschiedt, noodigt God zondaars tot Zijn Koninkrijk, predikt hun alle verdiensten van Christus om niet verkrijgbaar, namelijk: de vergeving der zonden, de

rechtvaardigmaking en het eeuwige leven, zooals ons de Heere leert in de gelijkenissen van het huren der arbeiders in den wijngaard, Matth. 20, en het noodigen ter bruiloft, Matth. 22; allen, die in de Christelijke Kerk leven, zijn deze Roeping deelachtig. Dewijl echter niet allen, die Gods Woord hooren, deel hebben aan Christus en Zijn heil, zoo onderscheiden wij de uitwendige en de inwendige Roeping. De uitwendige Roeping laat den mensch, ook waar hij den naam draagt van een Christen, dood in zonden en misdaden; op zijn hoogst houdt zij hem van grove uitbarstingen der zonde terug en leidt hem tot de uiterlijke beoefening der godzaligheid. Van Gods zijde dient de uitwendige Roeping tot het wegnemen van elke verontschuldiging voor den zondaar, zoodat hij ten laatste Gods oordeelen als rechtvaardig moet erkennen. In de inwendige Roeping vereenigt Zich de Heilige Geest met het Woord Gods, werkende met het gehoorde Woord krachtig in het hart, openende het hart des zondaars, opdat hij acht geve op de bedreigingen der Wet en de beloften van het Evangelie; hierdoor wordt de mensch wakker geschud uit zijne vleeschelijke zorgeloosheid; hij begint ten volle zijne verdorvenheid en strafwaardigheid te erkennen, en in te zien, dat de bekeering volstrekt noodzakelijk is, opdat hij aan de eeuwige vervloeking ontkome en de eeuwige zaligheid verkrijge. Ofschoon dan allen geroepen worden, slechts de uitverkorenen hebben deel aan de inwendige Roeping, gelijk de Apostel Paulus zegt: En die Hij te voren verordineerd heeft, die heeft Hij ook geroepen, Rom. 8:30.

1. In de Roeping *nadert* God tot den zondaar, *openbaart* hem Zijn eeuwig raadsbesluit aangaande de verlossing en *toont* hem de schatten van Christus in het naar Gods bevel gepredikte Evangelie. Dit Evangelie van Christus heeft geen ander oogmerk, dan zondaren tot de gemeenschap met God te brengen; het roept hen tot de verzoening met God: Zoo zijn wij dan gezanten van Christus wege, alsof God door ons bade: Wij bidden u van Christus wege, laat u met God verzoenen. 2 Cor. 5:20.

Deze uitwendige Roeping *komt tot allen, die ooit het Woord van Christus gehoord hebben of hooren*; daardoor is hun de gelegenheid gegeven, om Christus en in Hem den weg des heils te leeren kennen. Deze Roeping Gods echter, die alle menschen dood in hunne zonden vindt, blijft bij de meesten zonder gevolg; de straf, waarmede de Wet bedreigt, raakt het in vleeschelijke zorgeloosheid verstokte hart niet, en de in Christus verkondigde genade Gods is hem eene onverschillige zaak. Gods Roeping blijft bij de meesten zonder uitwerking; dat ligt evenwel niet aan God, niet aan den ernst Zijner roeping. Zijne roepstem luidt: Wendt u naar Mij toe en wordt behouden, o alle gij einden der aarde, want Ik ben God en niemand meer; maar de mensch is dof en doof voor des Heeren Woord, dewijl hij de zonde liefheeft; van nature luistert hij naar de stem des boozen, en kan slechts den Heiligen Geest wederstaan, Hand. 7:51. De Heere Jesus spreekt tot Jerusalem: Hoe menigmaal heb Ik uwe kinderen willen bijeenvergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens bijeenvergadert onder de vleugelen, en gijlieden hebt niet gewild, Matth. 23:37; Joh. 5:40. Daarom, de uitwendige Roeping is geenszins voldoen de tot de verlossing van den zondaar.

2. Ofschoon nu de uitwendige Roeping de behoudenis des menschen niet bewerkt, *dient zij* echter naar Gods bestel *tot verheerlijking Zijner rechtvaardigheid*, daar zij aantoonst, hoe rechtvaardig, door henzelfen gewild, de verdoemenis is dergenen, die verloren gaan. Indien Ik niet gekomen ware, en tot hen gesproken had, zij hadden geene zonde; maar nu hebben zij geen voorwendsel voor hunne zonde, Joh. 15:22; 9:41; Luk. 12:47. Bovendien geeft de uitwendige Roeping vele voordeelen voor het aardsche leven: zij brengt waarlijk zegen aan allen, die onder het Evangelie leven. Het Woord Gods toch verspreidt veel licht en kennis, houdt van vele grove zonden terug, en bewaart

voor de verderfelijke gevolgen dier zonden; ja wat al tijdelijke voordeelen worden door de leiding van Gods Woord genoten; de burgerlijke samenleving is over het geheel onder Christenen veel meer beschaafd en eerbaar, dan onder de Heidenen, en in de gereformeerde streken, waar Gods Woord gepredikt en gehandhaafd wordt, is veel meer beschaving en welvoegelijkheid op te merken, dan in de roomsch-katholieke landen, waar men Gods gebod verwaarloost en de inzettingen der menschen slechts houdt.

3. Benevens de uitwendige Roeping, die aan allen, die Christenen heeten, te beurt valt, hebben de uitverkorenen deel aan de *inwendige Roeping*, die de Heilige Geest *in het hart* werkt, en die alleen ter zaligheid leidt. De Heilige Geest gebruikt tot de inwendige Roeping geen ander middel dan het Woord Gods, dat ook de verworpenen hooren; maar terwijl dit Woord dengenen, die verloren gaan, slechts een bloote klank is en een reuk des doods ten doode, is het voor de uitverkorenen eene kracht Gods tot zaligheid of een reuk des levens ten leven, 2 Cor. 2:16. De Heilige Geest opent het hart des menschen, gelijk wij van Lydia lezen, hoe de Heere haar het hart heeft geopend, dat zij acht nam op hetgeen van Paulus gesproken werd, Hand. 16:4; daardoor vat het Woord Gods wortel in het hart, zoodat de duivel en de aardsche beslommeringen het niet kunnen wegnemen, Luk. 8:12; dan opent de Heilige Geest de oogen des verstands, verlicht het geestelijk gezicht, zoodat zich de mensch in een geheel ander licht aanschouwt, als hij zich met het natuurlijke verstand beschouwt; hij ziet zich geheel zondig en verdorven, bekent, dat in hem geen goed woont, noch kracht ten goede, Rom. 7:18; erkent het recht der Wet, die hem eenen overtreders noemt van alle geboden Gods, en het door den Heiligen Geest weekgemaakte hart voelt met smart zijn zondenbederf, verschrikt voor de bedreigingen der Wet, en roept in waarheid: Ik ellendig mensch! wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods? Rom. 7:24; – en vraagt: Wat moet ik doen, opdat ik zalig worde? Hand. 2:37; 16:30. Deze inwendige Roeping heet ook geestelijke opwekking uit den slaap der zonde en der vleeschelijke zorgeloosheid: Ontwaakt, gij die slaapt! en staat op uit de dooden; en Christus zal over u lichten. Ef. 5:14; 2:1-3. Zij wordt ook vergeleken met een trekken: Niemand kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader, Die Mij gezonden heeft, hem trekke, Joh. 6:44. Trek mij, wij zullen U naloopen! Hoogl. 1:4. De Heilige Geest werkt met scheppende kracht in de harten der uitverkorenen, Ef. 1:19,20, maakt hen gewillig, Ps. 110:3, en heeft hen overreed, Jer. 20:7, zoodat zij Zijne overreding en Roeping niet kunnen wederstaan.

4. De Heilige Geest roept elken uitverkorene *bij name*, want: de Heere kent degenen, die Zijne zijn, 2 Tim. 2:19, en de Heere Jesus zegt van Zijne schapen: Mijne schapen hooren Mijne stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij, Joh. 10:27. Het tijdstip der Roeping is voor elken uitverkorene verschillend, zooals de Heere ons in die gelijkenis leert, waarin de heer des huizes arbeiders in zijnen wijngaard huurt; den eenen vroeg in den morgenstond, den ander omtrent de derde, de zesde, de negende en tot de elfde ure, zoodat deze laatsten maar één uur gearbeid hadden en toch niet in hun loon, hetwelk een genadeloon is, verkort werden, Matth. 20. Zoo roept God Zijne uitverkorenen tot Zich, eenigen van de baarmoeder aan, zooals Johannes den Dooper, Luk. 1:41, anderen in hunne jeugd, als Samuël, 1 Sam. 3:4, anderen op mannelijken leeftijd, zooals Saulus, Hand. 9, en nog anderen in de laatste ure huns levens, zooals de moordenaar aan het kruis, Luk. 23:43. Wel is waar kunnen de uitverkorenen in hun verderf het trekken Gods lang weerstaan en aan Zijne Roeping weêrstand bieden, zooals wij in Saulus zien, maar, wanneer Gods tijd komt, dan ruimt de Heilige Geest Zelf allen wederstand in hen weg, en maakt hen gewillig om Zijn trekken en Zijne Roeping te volgen: Maar wanneer het Gode behaagd heeft, Die mij van mijner moeders lijf aan afgezonderd heeft, en geroepen door Zijne genade, Zijnen Zoon in mij te openbaren, opdat ik Denzelven door,

het Evangelie onder de Heidenen zou verkondigen, zoo ben ik terstond niet te rade gegaan met vleesch en bloed, Gal. 1:15,16. Het vroeger geroepen-zijn geeft ons geenerlei voorrecht boven de later geroepenen, noch is ook eene late Roeping ten nadeele der volkomene zaligheid. Het loon der genade is voor allen hetzelfde, Matth. 20:8-15. De hoofdzaak is, dat wij der hemelsche Roeping deelachtig zijn, opdat wij niet slechts uitwendig, maar ook inwendig geroepen, dat is: uitverkoren mogen zijn, opdat wij het doel der Roeping Gods verkrijgen, namelijk: de heerlijkheid van onzen Heere Jesus Christus, 2 Thess. 2:14. Want, waar de Heilige Geest krachtig roept, daar werkt Hij ook het geloof in de harten der geroepenen. Het geloof bevat eene ware kennis Gods, dat wij Hem kennen, gelijk Hij is, de God aller zaligheid, en daaruit ontstaat een hartelijk vertrouwen tot God door Christus, een hartelijk omhelzen van God als van den hoogsten schat des zondaars, waarmede onverbreekbaar verbonden is eene vurige liefde tot God. De krachtdadige Roeping is niet noodzakelijk met het ontvangen van den heiligen Doop verbonden – maar kan ook aan den Doop voorafgaan of volgen.

§ 30. Van de Wedergeboorte

Door de krachtige inwendige roeping doet de Heilige Geest den mensch ontwaken, die dood is in zonden en ongerechtigheden, brengt hem uit den dood in het leven (1 Joh. 3:14) en leert hem God in Zijnen Zoon Jesus Christus recht te erkennen. Deze werking van den Heiligen Geest heet Wedergeboorte. De Wedergeboorte is werking van de genadige scheppende macht van den Geest Gods waartoe de mensch even weinig kan bijdragen als tot zijne lichamelijke geboorte. De Wedergeboorte is altijd onverbreekbaar verbonden met het geloof, hetwelk de Heilige Geest steeds in ons vernieuwt en daardoor ware kennis Gods en oprecht berouw over onze zonden werkt; dus eensdeels een hartelijk leedwezen over zijne zonde, anderdeels echter eene hartelijke vreugde in God door Christus en de bereidwilligheid om een leven te leiden naar Zijnen wil. Naar hare onderscheidene werkingen heeft de Wedergeboorte verschillende namen; zij heet: vernieuwing, eene nieuwe schepping, 2 Cor. 5:17, berouw (zinsverandering) of bekeering; besnijding des harten; het afleggen van den ouden en het aandoen van den nieuwen mensch. Hoewel de Heilige Geest in eens den mensch uit den dood in het leven overzet, zoo moet de mensch dagelijks zijn vleesch kruisigen, nadat het ééns gekruist is, Gal. 5:25. Zonder Wedergeboorte of bekeering hebben wij ook niet de minste hoop op de zaligheid: Tenzij, dat iemand wedergeboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien, Joh. 3:5.

1. Hoe *noodzakelijk* de Wedergeboorte uit God is, zien wij het duidelijkst uit de uitspraak van Gods Woord, dat wij moeten wedergeboren worden. Ieder mensch, zonder onderscheid, is, als hij ter wereld komt, geestelijk dood voor God en voor de dingen Gods, vervreemd van het leven Gods, Ef. 4:18; en tot het wegnemen van dezen geestelijken dood zijn geene goede voornemens, geen zedelijke wil voldoende, – bij eenen lichamenlijk dooden brengt het herstel van de enkele organen geen leven terug, – maar is eene nieuwe schepping noodig, Ezech. 37. Derhalve mogen wij de Wedergeboorte niet voor een herstel houden van de zedelijke kracht, die na den val in den mensch zou sluimeren, maar voor eene nieuwe schepping; de Heilige Geest handelt in de Wedergeboorte met den mensch geheel naar Zijne scheppende kracht, gelijk wij bij de eerste schepping lezen: en Hij had in zijne neusgaten geblazen den adem des levens; alzóó werd de mensch tot eene levende ziel, Gen. 2:7. Zoo dan, indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel, het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden, 2 Cor. 5:17. Want in Christus Jesus heeft noch besnijdenis eenige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel, Gal. 6:15. Van onze Wedergeboorte zegt de

Apostel Paulus: Maar God, Die rijk is in barmhartigheid, door Zijne groote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft, ook, toen wij dood waren door de misdaden, heeft ons levend gemaakt met Christus; (uit genade zijt gij zalig geworden) en heeft ons mede opgewekt, Ef. 2:4-6; en de Apostel Petrus zegt: Gij, die wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad, door het levende en eeuwigblijvende Woord van God, 1 Petr. 1:23. Bij de Wedergeboorte zoekt de Heilige Geest niets bij den mensch, wat nog zou kunnen hersteld en verbeterd worden, om Gode welgeval- lig te zijn, maar Hij moet alles nieuw scheppen: Ziet, Ik maak alle dingen nieuw, Openb. 21:5, want: vleesch en bloed (of de mensch, zooals hij van nature is) kunnen het Koninkrijk Gods niet beërven, 1 Cor. 15:50, daarom geeft God de belofte: En Ik zal u een nieuw hart geven, en zal eenen nieuwen geest geven in het binnenste van u, en Ik zal het steenen hart uit uw vleesch wegnemen, en zal u een vleesch hart geven, Ezech. 36:26.

2. In de Wedergeboorte ontvangt de mensch *het ware Goddelijke licht*, en *in dit licht leert hij God kennen*, Zijne gerechtigheid en heiligheid, en zichzelf in zijne zondigheid en verdorvenheid. De onwedergeborene mensch kan niet anders dan de zonde liefhebben, omdat hij haar naar zijn vleeschelijk verstand beoordeelt, anderdeels kan het licht van den Heiligen Geest niet anders dan aan den mensch de zonde in al hare afschuwelijkheid vertoonen, omdat zij in alles Gods heiligheid wederstreeft, daarom is met de Wedergeboorte altijd haat tegen de zonde verbonden; ja, de mensch begint allereerst zichzelf te verafschuwen, omdat hij tot nog toe zich zoo bereidwillig aan de zonde overgaf. Zoodra het hemelsch licht den vervolger Saulus op den weg naar Damaskus omscheen, noemde hij zich den voornaamste der zondaren, 1 Tim. 1:15, en was over zichzelf in de hoogste mate bekommerd, Rom. 7; met de kennis van de afschuwelijkheid der zonde is verbonden het inzicht en de bekentenis van eigene zonde voor God, Ps. 32:5, zoodat het hart geen vrede heeft, zoolang het niet al zijne zonde tot prijs der genade voor God bekend heeft. De onwedergeborene kan niet anders dan liefhebben dat, wat het verstand prijst, en waarnaar de wil uitgaat, en haten, wat verstand en wil wederstreeft; vanwege de zonde nu zijn de dingen Gods strijdig tegen verstand en wil, daarom kan de vleeschelijke mensch niet anders dan God en Zijnen wil haten, evenals Adam, die dadelijk na den val voor God vluchtte en zich voor Zijn aangezicht verborg, en de Apostel Paulus zegt klaarlijk, dat het bedenken des vleesches vijandschap is tegen God, Rom. 8:7. In de Wedergeboorte geeft de Heilige Geest niet enkel de erkenning, dat God alleen aller liefde waardig is, maar ook het hartelijk verlangen, om naar den wil van God te leven; in Christus, Dewelke het Beeld is des onzienlijken Gods, aanschouwt hij alle volheid der Godheid en de fontein van alle zaligheid; daaruit ontstaat eene hartelijke liefde tot God door Jesus Christus, een oprecht verlangen naar Zijne gemeenschap en waarachtige, kinderlijke vreeze, opdat wij dezen goeden God niet opnieuw beledigen en zodoende wederom van Hem, de fontein des levens en der zaligheid afgesneden worden. Het vleeschelijk leven openbaart zich in verlangen naar spijs en drank; desgelijks openbaart zich het geestelijk leven bij de wedergeborenen in verlangen naar God en Zijne genade, gelijk David zegt: Mijne ziel dorst naar God, naar den levenden God, Ps. 42:2,3; 63:2. Daarom spreekt de Heere Christus hen zalig, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, Matth. 5:6. De wijze der Wedergeboorte laat zich wel is waar beschrijven, maar de kracht en de heerlijkheid van haar kunnen wij niet naar waarde schatten, zoolang wij niet door den Heiligen Geest Zelfen wedergeboren zijn.

3. Het veelvuldigst noemt men de Wedergeboorte naar hare werkingen: *bekeering en berouw* (verandering van zin). De bekeering wijst ons onze verkeerde richting aan, waarmede wij ons van nature van God afwenden, gelijk de Profeet Jeremia met nadruk zegt: Zij keeren Mij den nek toe en niet het aangezicht, Jer. 2:27; al onze gedachten en begeerten wenden zich van nature van God af,

daarom noodigt God ons uit: Wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle gij einden der aarde, Jes. 45:22. Door de Wedergeboorte geeft de Heilige Geest aan de ziel des menschen in alles de richting tot God, bij Wien zij veilig is, gelijkewijs het schip eerst dan veilig is, als het den haven heeft bereikt, of gelijk de duif veilig was, toen zij in de arke Noachs was teruggekeerd: Want gij waart als dwalende schapen; maar gij zijt nu bekeerd tot den Herder en Opziener uwer zielen, 1 Petr. 2:25. De waarachtige bekeering is niet eene zedenverbetering, het nalaten van eenige ongerechtigheid en het navolgen van eenige deugden, maar de vernieuwing des harten, zoodat wij in waarheid alle zonde en onszelven beginnen te haten, (terwijl wij beide vroeger liefhadden), en van ganscher harte God in Christus zoeken, in Wien alles is wat wij tot onze zaligheid behoeven. Waarin de waarachtige bekeering bestaat, leert ons de Apostel Paulus, als hij zegt, dat hem de Heere gezonden heeft: om hunne oogen te openen en hen te bekeeren van de duisternis tot het licht, en van de macht des Satans tot God; opdat zij vergeving der zonden ontvangen en een erfdeel onder de geheiligden door het geloof, dat in Christus is, Hand. 26:18. – Evenmin mogen wij het berouw houden voor een boetvaardig ondergaan der straf voor begane zonden, alsof grootere zonde door grooter berouw werd weggenomen, of denken, dat de mensch hier of daar boete kan doen; dat is lijnrecht tegen Gods Woord. Het berouw (μετάνοια) is verandering van zin, een zich afkeeren van de ijdele en vleeschelijke dingen, en een zich keeren tot den levenden God, wat alleen de Heilige Geest in den mensch kan werken, en dat niet uit menschelijke voornemens voortkomt.

4. Waarheid is hetgeen Johannes zegt 1 Joh. 3:9: Een iegelijk, die uit God geboren is; die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren. De Apostel heeft hier echter het oog op de zonden van *het verlaten der leere Christi* en dientengevolge het prijsgeven der gemeenschap dergenen, die belijden Jesus Christus in vleesche gekomen; deze zonde begaat de wedergeborene niet; zij is het zondigen tegen den Heiligen Geest, waarvoor geene vergeving is. Zoo zegt ook de Heere Christus: dat het niet mogelijk is, dat de uitverkorenen verleid worden, Matth. 24:24. Maar overigens staat het vast, dat ook de wedergeborene blijft zondigen. De Apostel zegt: Want het vleesch begeert tegen den Geest, en de Geest tegen het vleesch, Gal. 5:17; Rom. 8:7. Het vleesch onderwerpt zich der Wet Gods niet, en het kan ook niet. – Ook de allerheiligsten, zoolang zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel van de gehoorzaamheid. (Heidelb. Catechismus Vraag 114.) Maar tegenover de heerschappij des vleesches staat de Heilige Geest, en Die laat door het vleesch Zich niet verslaan. Intusschen weet niemand, hoe zwaar en verschrikkelijk de strijd tegen het vleesch en de aangeborene zondigheid is, dan degene, die waarlijk uit Gods Geest geboren is.

§ 31. Van de Rechtvaardigmaking door het Geloof

Wij besluiten dan, dat de mensch door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken der wet, Rom. 3:28, dat is het middelpunt van de leer des Evangelies. Alle openbaring Gods leidt daarheen, dat de mensch de gerechtigheid Gods verkrijge, die ten volle met Gods Wet overeenstemt, en waarin hij alleen voor Gods rechterstoel kan bestaan. Deze gerechtigheid ontvangt de mensch niet door zijne goede voornemens en handelwijze, want alles, wat uit ons voortkomt, is zondig en onvolkomen, maar door Christus, Dien God voor ons tot zonde heeft gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem, 2 Cor. 5:21. Door Zijne werkdadige en lijdelijke gehoorzaamheid aan Gods Wet verwierf Christus den uitverkorenen volkomene gerechtigheid, en gelijkewijs de zondaar Christus en Zijne gerechtigheid niet anders dan alleen door het geloof zich kan toeëigenen, zoo worden wij gerechtvaardigd voor

God, enkel door het geloof, zonder ééning werk van onze zijde, gelijk van Abraham, den vader der geloovigen, gezegd wordt: En hij geloofde in den Heere, en Hij rekende het hem tot gerechtigheid, Gen. 15:6. Het geloof ter Rechtvaardigmaking heeft echter in zichzelf niets verdienstelijks, alsof God ons ter wille van ons geloof rechtvaardigt; (dan ware immers wederom het geloof een verdienstelijk werk), maar het geloof is slechts het middel of de hand, waarmee wij Christus aannemen; de verdienstelijke grond is eenig en alleen de gerechtigheid van Christus, die God den geloovigen schenkt: Gewisselijk in den Heere (Christus) zijn gerechtigheden en sterkte, Jes. 45:24. Daarom wordt gezegd, dat wij om niet gerechtvaardigd worden uit de genade Gods, en dat God de zondaars en de goddeloozen rechtvaardigt; indien het geloof in zichzelf iets verdienstelijks had, dan zou de mensch niet als zondaar, maar als rechtvaardige rechtvaardig verklaard worden, en waren de verdiensten van Christus overtollig. De Rechtvaardigmaking zelf is eene rechterlijke daad, waardoor God den mensch, die niets dan zonde heeft en het doodvonnis verdient, maar die zich aan Christus vastklemt, door de rechtvaardigheid van Christus volmaakt volgens de Wet verklaart, hem zonde; schuld en straf kwijtscheldt, en hem recht geeft op het eeuwige leven, zoodat er dan nu geene verdoemenis is voor degenen, die in Christus Jesus zijn, Rom. 8:1. De Rechtvaardigmaking is geene uitdelling der zondige neigingen in het hart des menschen, maar de rechtvaardigverklaring des zondaars, die zich te midden zijner zonde aan Christus vastklemt. De rechtvaardigheid van Christus wordt niet in den zondaar ingegoten, maar God rekent ze hem toe en schenkt ze hem; derhalve blijft de gerechtvaardigde in zichzelf zondaar en geneigd tot alle kwaad. Als bewijs der rechtvaardigspreking voor Gods rechterstoel geeft God door den Heiligen Geest Zijnen vrede in het hart der geloovigen, gelijk de Apostel Paulus zegt: Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God door onzen Heere Jesus Christus, Rom. 5:1. Alleen het geloof, door den Heiligen Geest in het hart gewerkt, rechtvaardigt en geeft vrede in het hart. De Apostel Jakobus is niet in tegenspraak met den Apostel Paulus.

1. Nadat de mensch wedergeboren is, begint hij zijne verhouding tot God te overwegen: hij ziet zich in alles een overtreders van Gods Wet; vreest de bedreigingen en de straf der Wet; hij voelt zich in alles onbekwaam om de Wet te vervullen, of om voor zijne overtredingen genoeg te doen, en bekent, dat hij de verdoemenis verdient, zoodat in hem de vraag ontstaat: Wat moet ik doen, opdat ik zalig worde? Hand. 16:30. Hoe word ik rechtvaardig voor God? Rom. 3. In dezen *geestelijken nood*, waarin de mensch aan zichzelf en aan de mogelijkheid zichzelf te behouden vertwijfelt, komt het Evangelie als blijde boodschap tot hem en predikt hem de rechtvaardigheid van Christus, die hem voor God bedekt, gelijk de Apostel Paulus zegt: dat de rechtvaardigheid Gods in hetzelfde (het Evangelie) wordt geopenbaard uit geloof tot geloof. Rom. 1:17. En de zondaar, die in zijnen nood de aangeboden rechtvaardigheid aangegrepen heeft, erkent door den Heiligen Geest in zijn hart, dat dit de ware voor God geldige rechtvaardigheid is, want hij voelt zich van den last der zonde en schuld ontheven en ondervindt vrede in het geweten. Nu hij aan zichzelf en aan alle eigene bekwaamheid heeft leeren vertwijfelen en de rechtvaardigheid Gods zonder zijn toedoen en ondanks zijne onmacht en onwaardigheid verkregen heeft, kan hij niet in den waan verkeeren, dat God hem om eenig eigen werk rechtvaardig gesproken heeft. Alleen, wanneer wij op zulke wijze den geestelijken strijd in hart en geweten ervaren, gelijk de Apostel Paulus dezen van zichzelf beschrijft, Rom. 7, erkennen wij, waarom de leer der Rechtvaardigmaking door het geloof zonder werken zoo belangrijk en troostrijk voor de geloovigen is; want daarin alleen hebben zij het onderpand, dat zij zich niet met hunne eigene gerechtigheid bedriegen, en zodoende ondanks hunne vroom-

heid verloren gaan, maar dat zij de rechtvaardigheid Gods verkregen hebben. De voornaamste plaatsen, die ons leeren, dat wij gerechtvaardigd worden door het geloof zonder de werken zijn: de Brieven aan de Romeinen en aan de Galaten; Gen. 15:6; Jes. 45:23,24; Jer. 23:6; Hab. 2:3,4.

2. *De leer van de Rechtvaardigmaking* door het geloof wordt gewoonlijk als *het grootste verschil tusschen de Protestantsche en Roomsche Kerk* aangegeven; maar deze leer is te gelijk het voornaamste onderscheid tusschen de openbaring Gods en den menschelijken godsdienst, hetzij christelijk of heidensch; want terwijl elke andere leer, hetzij geheel of ten deele, het heil bij den mensch zoekt en steeds iets in den mensch vindt, weshalve hem God de zaligheid geven moet, zegt de leer van God duidelijk: Wij worden om niet gerechtvaardigd, uit Zijne genade, door de verlossing, die in Christus Jesus is. Rom. 3:24. De Roomsche Kerk zegt tegen de duidelijke leer der Schrift in, dat het geloof niet voldoende is ter zaligheid, dat daarnevens de liefde en goede werken ter Rechtvaardigmaking noodig zijn; de Hervormers verwierpen eenstemmig alle goed werk in het werk der Rechtvaardigmaking, en beweerden op grond van Gods Woord, dat wij gerechtvaardigd worden alléén uit het geloof zonder onze werken. Maar in de kerken der Hervorming openbaart zich steeds opnieuw de groote geneigdheid om aan de werken verdienstelijkheid toe te kennen; en als zij het niet van de werken beweren, dan houden zij het geloof zelf voor zulk een verdienstelijk werk, zoodat ten slotte de grondslag der Rechtvaardigmaking nochtans alleen bij den mensch berust, en niet alleen in Christus. Het geloof is bij de Rechtvaardigmaking slechts de hand, waarmede wij Christus aannemen, en evenmin als de bedelaar, die met de hand eene gave aanneemt, daardoor iets verdienstelijks verricht, evenmin is ook het geloof bij de Rechtvaardigmaking iets verdienstelijks. Alle verdienstelijkheid der werken en alle waarde van het geloof moeten wij verwerpen, want ook bij den minsten steun in den mensch zouden de verdiensten van Christus ijdel geworden en de genade te niet gedaan zijn, gelijk de Apostel Paulus zegt: Daarom is zij uit het geloof, opdat zij naar genade zij, Rom. 4:16. In werkelijkheid verloochenen Christus tevens allen, die den grond der Rechtvaardigmaking in den mensch zoeken; de Rechtvaardigmaking door het geloof verheerlijkt alleen de genade Gods in Jesus Christus. Door de Rechtvaardigmaking wordt de mensch niet in zichzelf rechtvaardig, als ware hem de rechtvaardigheid van God ingegoten (*iustitia infusa*), dan zoude hij Christus en de genade Gods niet meer van noode hebben; maar hij wordt rechtvaardig verklaard in Christus, evenals een schuldenaar, die, een borg voor zijne schuld gevonden hebbende, niet veroordeeld en gevangengezet wordt.

3. *Tegen de Rechtvaardigmaking door het geloof* worden gewoonlijk de woorden van den Apostel Jakobus aangehaald, Hoofdst. 2:14-26: Wat nuttigheid is het, mijne broeders! indien iemand zegt, dat hij het geloof heeft, en hij heeft de werken niet? Kan dat geloof hem zaligmaken? enz. Dit echter is ganschelijk dwaas, want zelfs een oppervlakkig overwegen der woorden van Jakobus leert ons, dat de Apostel hier *tegen het doode geloof strijdt*, waarmede de menschen zich gewoonlijk tevredenstellen, en tegen het roemen op een geloof, hetwelk het hart niet vernieuwt. Dat is nog geen geloof, als men het Evangelie van Christus voor waar houdt en den christelijken godsdienst belijdt; en wie slechts zulk een geloof heeft, kan dat geloof hem zaligmaken? Met het oog hierop zegt ook de Apostel Paulus: In Christus Jesus heeft noch besnijdenis eenige kracht, noch voorhuid, maar *het geloof, door de liefde werkende*, Gal. 5:6. Door het ware geloof worden wij Christus ingelijfd, Die onze rechtvaardigheid is, en draagt de mensch door den Geest van Christus tevens vruchten der gerechtigheid, namelijk: goede werken. Ten aanzien der tegenwerping, dat de mensch bij alle geloof goddeloos leven kan en toch de zaligheid verwachten, en dat dus toch werken ter zaligheid geëischt worden, moeten wij overwegen, dat de mensch buiten de genade van den Heiligen Geest niets

goeds voor God denken of werken kan, en dat al wat uit het geloof niet is, zonde is, al ware het op zichzelf de schoonste daad voor de menschen, Rom. 14:23. Het aannemen der werken als noodzakelijk ter zaligheid is farizeïsme, dat steeds iets aan God betalen wil. De Rechtvaardigmaking door het geloof zonder de werken der Wet, heeft de Apostel Paulus inderdaad het duidelijkst ontvouwd, omdat hij tegen de laatdunkendheid der Farizeën moest strijden, die de rechtvaardigheid Gods verwierpen, hebbende getuigenis van de Wet en de Profeten, Rom. 3:21, en hunne eigene gerechtigheid zochten op te richten, Rom. 10:3; derhalve mogen wij het er echter niet voor houden, dat de overige Apostelen er minder gewicht aan hechtten, daar zij niet zooveel gelegenheid hadden er in de Gemeente van te spreken. Geheel verkeerd is de meening, als ware de Rechtvaardigmaking door het geloof eerst in het Nieuwe Testament geopenbaard, on dus in het Oude Testament onbekend. De Farizeën weken vóór Christus af van den regel des geloofs, en in het 11de Hoofdstuk van den Brief aan de Hebreëen bewijst ons de Apostel, hoe alle geloovigen van het Oude Verbond door het geloof de Rechtvaardigmaking verkregen hebben. De Rechtvaardigmaaking door het geloof is de kern van het Evangelie, de geheele Schrift kent geen ander middel om met God te onderhandelen, dan het bloote geloof, gelijk ons de Apostelen Paulus en Jakobus aanwijzen, Rom. 4, bij Abraham, den vader der geloovigen, en gelijk ook David getuigt, zeggende: Ik heb geloofd, daarom spreek ik, Ps. 116:10.

§ 32. Van de Heiligmaking

De zondaar, die voor Gods Rechterstoel rechtvaardig is verklaard, wordt ook door den Geest van Christus naar Gods beeld vernieuwd, en dit wordt in de Heilige Schrift genoemd Heiligmaking; deze Heiligmaking is de dagelijksche vernieuwing naar Gods beeld in Christus, een gedurig zich vasthouden aan Christus en aan Zijne genade, het scheppen uit Zijne volheid van alles, wat tot het leven en de godzaligheid behoort, 2 Petr. 1:3, zoodat Christus met Zijne verdiensten de eenige Fontein blijft zoowel van onze rechtvaardigmaking als van onze Heiligmaking, want: Hij is ons geworden wijsheid van God, en rechtvaardigheid, en heiligmaking, en verlossing, 1 Cor. 1:30, en het bloed van Jesus Christus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonde, 1 Joh. 1:7. De Bewerker van onze Heiligmaking is de Heilige Geest, 1 Petr. 1:2, Die ons met het ware geloof begiftigt, Gods Wet op de tafelen van ons hart schrijft, ons door Zijne macht leidt op den weg van Gods geboden, en ons leert bidden in Geest en waarheid, opdat wij Gode voor Zijne weldaden dankbaar zijn. Hieruit zien wij, dat de Heiligmaking niet is: het leiden van een zedelijk leven, het volbrengen van Christelijke deugden, of goede werken, of het zich volmaken in de godzaligheid, maar het zich laten leiden door den Heiligen Geest op den weg, die tot den Vader leidt, welke is Christus. Opdat wij de Heiligmaking niet zoeken in een ordelijk burgerlijk leven of in het volbrengen der Christelijke deugden, geeft ons de Heilige Geest in Zijn Woord het richtsnoer onzer Heiligmaking, dat is: het gebod, naar hetwelk Hij ons leidt in de door Christus vervulde Wet, namelijk: de goede werken. Het gaat met onze Heiligmaking niet dien weg op, dat wij ons steeds heiliger, en tot zonde onbekwamer zien worden; maar als wij steeds meer onze verdorvenheid voelen en in het licht van Gods Geest erkennen, dat tot het overwinnen ook der kleinste zonde en het blijven bij de genade alléén de macht van Christus geldt, zal Christus in ons wassen, en zullen wij in onszelven minder worden, Joh. 3:30.

1. *Heiligmaking, zich heiligen* heet in de Heilige Schrift een *zich van gemeene dingen afzonderen*; derhalve heet het volk Israëls een heilig volk, omdat God hen van de overige natiën heeft afge-

zonderd, gelijk Deuteron. 7:6 geschreven staat: Want gij zijt een heilig volk den Heere, uwen God; u heeft de Heere, uw God, verkoren, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zoudt zijn uit alle volken, die op den aardbodem zijn. De *fontein* van onze Heiligmaking is *het bloed van Jesus Christus*, dat in het Oude Testament werd afgebeeld door het bloed der offeranden, en dat onze zonden afwascht, gelijk de Apostel Paulus zegt: Want indien het bloed der stieren en bokken en de asch der jonge koe, besprengende de onreinen, hen heiligt tot de reinigheid des vleesches: hoeveel te meer zal het bloed van Christus, die door den eeuwigen Geest Zichzelven Gode onstraffelijk opgeofferd heeft, uw geweten reinigen van doode werken, om den levenden God te dienen. Hebr. 9:13,14; Openb. 1:5. Daarom noemt de Apostel de geloovigen „heiligen of geheiligden in Christus en geroepene heiligen“; 1 Cor. 1:2; Rom. 1:7. Door de bevlekking der zonde is de mensch onrein voor God geworden, en daarin is geen onderscheid onder de volken: Wij allen zijn als een onreine, en al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleet. Jes. 64:6. Daar echter alle onreinheid der zonde Gode een gruwel is, en God den zondaar niet bij Zich kan dulden, zoo moet de mensch allereerst gereinigd en geheiligd zijn, om tot den heiligen God te mogen naderen, gelijk de Apostel Paulus zegt: Jaagt de Heiligmaking na, zonder welke niemand den Heere zien zal, Hebr. 12:14; en de Heere Jesus zegt: Zalig zijn de reinen van harte, want zij zullen God zien, Matth. 5:8. Gelijk God ons uit genade heeft zalig gemaakt en ons heeft gerechtvaardigd door het geloof in Christus zonder onze verdiensten, evenzeer heiligt Hij ons ook zonder ons toedoen: Want dit is de wil van God, Uwe Heiligmaking, 1 Thess. 4:3. Christus heeft Zichzelven voor ons geheiligd, opdat ook wij geheiligd mogen worden in waarheid, Joh. 17:19; daarom betuigt de Heere zoo dikwijls aan Zijn volk: Ik ben de Heere, Die u heiligt, Lev. 22:32, op dat wij onze Heiligmaking enkel in Christus zoeken.

2. Wat echter is de *waarachtige Heiligmaking des Geestes*? De Apostel Paulus zegt: Dewijl wij dan deze belofte hebben, Geliefden: laat ons onszelven reinigen van alle besmetting des vleesches en des geestes, voleindigende de heiligmaking in de vreeze Gods, 2 Cor. 7:1. Op grond van deze en dergelijke uitspraken der Schrift houdt men de vroomheid, het volbrengen van Christelijke werken der liefde en de beoefening der deugd voor de Heiligmaking des Geestes. In het werk der rechtvaardigmaking erkent men nog de genade van Christus als iets noodzakelijks, maar in het werk der Heiligmaking meent de mensch, dat het aan hem blijft overgelaten, zijne krachten te beproeven, hoever hij het in de heiligheid kan brengen en hoevele overwinningen hij over de zonde zal behalen; bij de rechtvaardigmaking hebben wij nog Christus van noode, maar de Heiligmaking hangt van onze eigene macht af, zoodat wij trapsgewijze steeds hooger moeten klimmen en onszelven vol maken, tot wij niet meer in staat zijn zoovele en grove zonden te begaan, en Gods Wet niet meer van noode hebben. Dit is echter Heidensche zedeleer onder Christelijken naam. Zulke Heiligmaking doodt niet den ouden mensch (Rom. 6), maar versterkt hem nog meer in zijnen wederstand tegen den Geest en de genade van Christus; het einde van zulke Heiligmaking is geestelijke hoogmoed en farizeesche eigengerechtigheid, dat is het reinigen van het buitenste der drinkbekers en der schotels, Matth. 23:25. Hierbij vergeet men, dat de Heere Jesus juist van onze Heiligmaking zegt: zonder Mij kunt gij niets doen; die in Mij blijft, en Ik in hem, die draagt veel vrucht, Joh. 15:5, en dat God het is, Die in u werkt, beide het willen en het werken naar Zijn welbehagen. Fil. 2:13.

3. De *ware Heiligmaking* brengt *niet de mensch* tot stand door zijne vrome gezindheid of door zijn streven naar reiniging, maar alleen de *Heilige Geest*, Die derhalve in de geloovigen woont. Voor God iets te willen schijnen is slechts zelfbedrog, en de Heilige Geest begint het volbrengen der Heiligmaking in de rechtvaardigverklaarden door hun zulk een zelfbedrog te openbaren en hen daarvan af te brengen. Hij leidt hen daarentegen tot Christus, in Wien wij niet slechts alle gerechtig-

heid bezitten, maar ook de overwinning zelve. De ware Heiligmaking komt slechts door het ware geloof in Christus en geenszins door ons doen tot stand. In Christus' dood zijn wij der zonde gestorven, en slechts zolang wij ons aan Christus houden, dat is: zolang de Heilige Geest door de kracht van Christus in ons werkt, doen wij, wat voor Gods aangezicht goed is. Met het oog hierop zegt de Apostel Paulus: Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft, Fil. 4:10; en: Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars door Hem, Die ons liefgehad heeft, Rom. 8:37. Opdat wij echter in onze Heiligmaking niet wederom in zelfvertrouwen vervallen, werkt de Heilige Geest tegelijkertijd in ons met het levend geloof het ware *gebed*. Het gebed is de polsslagen des geestelijken levens, en de geloovigen bidden des te meer, hoe meer dit bewustzijn in hen leeft, gelijk ook de Apostel vermaant, zeggende: Bidt zonder ophouden, 1 Thess. 5:17. Het gebed behoeft niet uit vele woorden te bestaan, is ook niet een bestendig handenvouwen, maar is een zich in het verborgene vasthouden aan den Heere en Zijne genade, een gedurig uitgaan tot den Heere in al onze zwakheden en nooden, en een prijzen des Heeren voor elke van Hem ontvangene genade. Het voorbeeld van een waarachtig gebed is voor ons het Gebed des Heeren, Matth. 6:9-13, of ook de verzuchting, door den Heiligen Geest gewerkt: Abba, Vader! Gal. 4:6.

4. Opdat wij echter in onze Heiligmaking niet bedoelen eigene eer en niet voor Heiligmaking houden, wat zij niet is voor God, brengt de Heilige Geest ons *Gods heilige Wet* onder het oog, opdat Hij ons Gods wil doe kennen, die *het richtsnoer* is onzer Heiligmaking, 1 Thess. 4:3. De Heilige Geest schrijft Gods Wet niet in het hart der wedergeborenen, opdat zij wederom aan die Wet zouden onderworpen zijn, zoodat zij door de vervulling derzelve iets bij God zouden verdienen, want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade, Rom. 6:14, – maar opdat Hij hen leide tot de ware dankbaarheid aan God voor Zijne weldaden.

Wat de geloovigen, nadat zij gerechtvaardigd zijn, door de kracht des Heiligen Geestes volgens Gods Wet volbrengen, dat doen zij niet, om daardoor Gode te behagen of loon in te oogsten, maar uit dankbaarheid jegens God en uit liefde tot den naaste, omdat de liefde van Christus hen dringt, 2 Cor. 5:14. En dat zijn *goede werken*, die door den goeden Geest van Christus in de geloovigen zijn gewerkt. De goede werken hebben tot richtsnoer: Gods Wet, en tot éénig doel: Gods verheerlijking in Christus; derhalve is in hetgeen de menschen in hunne eigenliefde en schijnbare godzaligheid goede werken noemen, bitter weinig goeds voor Gods heilig aangezicht.

Het voornaamste, ja het eenige goede werk is eigenlijk *het geloof*, dat zich aan Christus vastklemt, in Wien de volheid woont van alle goed, gelijk de Heere Jesus van Maria getuigde, die zich aan Hem vasthield: dat zij het goede had gekozen, dat niet van haar zou genomen worden. Luk. 10:42.

§ 33. Van de Kerk

Christus heeft Zijne Kerk op aarde ingesteld, om de blijde boodschap van de verlossing des zondaars te bewaren, en Hij gaf haar door alle eeuwen heen vele en dierbare beloften. Gods Kerk heeft van den beginne af bestaan en zal bestaan tot aan de voleinding der wereld. De Kerk is de verzameling der geloovigen in Christus, ter verkrijging der zaligheid. Het eenige Hoofd der Kerk is Christus, en, gelijk het hoofd slechts één lichaam heeft, gelijk er is één Heer en één geloof, zóó is er ook slechts ééne Kerk Gods. Naar de instelling Gods is de Kerk niet slechts heilig, gewasschen in het bloed van Christus en geheiligd door den Geest der heiligmaking, Ef. 5:25-27, maar ook katholiek of algemeen, niet gebonden aan volk noch aan land; daar Christus de Koning is van het heelal, een universeel Koning, zoo heeft Hij Zijne

uitverkorenen in alle landen en volken. Deze ééne, heilige, algemeene Kerk is onzichtbaar, omdat de Heere alléén degenen kent, die Zijne zijn, 2 Tim. 2:19, en geen mensch hare leden tellen kan; zij is derhalve een artikel van ons geloof; buiten deze ééne Kerk is er geene zaligheid. De onzichtbare Kerk bestaat uit twee deelen; uit de strijdende Kerk, die alle uitverkorenen hier op aarde in zich sluit, en uit de triumfeerende Kerk, die uit de volmaakt rechtvaardigen in de hemelen bestaat. De onzichtbare Kerk openbaart zich in de zichtbare Kerk, doch zoo, dat de onzichtbare Kerk, en de zichtbare Kerk niet te vereenzelvigen zijn, alsof de zichtbare Kerk de ware Kerk van Christus ware. Hier moeten kenteekenen in acht worden genomen. De kenteekenen der ware, zichtbare Kerk van Christus zijn: de reine prediking van Gods Woord, de bediening der Sacramenten naar de instelling van Christus, en de uitoefening der Christelijke tucht; aan deze Kerk heeft Christus het ambt der sleutels toevertrouwd, om het Koninkrijk der hemelen te openen of te sluiten. Onder de Wet was er eene bediening der ceremoniën en schaduwen en een wereldlijk heiligdom met priester en offeranden. Christus echter beriep Apostelen, om het Koninkrijk Gods te prediken, en stelde door dezen het predikambt in ter verkondiging van het Evangelie, de uitwendige inrichting der Gemeente aan de Apostelen onder de leiding des Heiligen Geestes overlatende; daarom is er in de Kerk van Christus voor priesterheerschappij (hiërarchie) geene plaats.

1. Men meent gewoonlijk, *dat de Kerk van Christus eerst na des Heeren hemelvaart*, na de uitgieting van den Heiligen Geest op den Christelijken Pinksterdag *onstond*; hierin *dwaalt* men echter *zeer*. Het is waar: na de uitstorting van den Heiligen Geest scheidde zich de Kerk van Christus van de Joodsche Kerk af, met welke zij tot nog toe uitwendig verbonden was geweest, waardoor het huis der Joden werd woest gelaten, Matth. 23:38. Jerusalem hield op het middelpunt der Kerk, en de Joden het volk Gods te zijn; maar daardoor nam de Kerk van Christus niet eerst toen haren aanvang: *deze bestaat van den beginne en zal bestaan tot de voleinding der wereld*. Zoodra God in het paradijs de belofte van den Verlosser gaf, ontstond de behoefte, deze blijde boodschap onder het menschelijk geslacht te bewaren; daarom lezen wij na de geboorte van Enos, die na Seth de belofte van Christus moest erven: Toen begon men den Naam des Heeren aan te roepen, Gen. 4:26. En alle wegen, die God, zoowel de Aartsvaders vóór en na den zondvloed, als ook het volk van Israël leidde, strekten tot bewaring der belofte van Christus, en zoodoende tot het behoud der Kerk. In den beginne vond men de Kerk in het huis van Adam, zoodat Kaïn, toen hij uitging van het aangezicht des Heeren, de Kerk van God verliet en de stichter werd der wereldsche kerk. Daarna vond men Gods Kerk in de gezinnen der Patriarchen; zij was met Noach in de arke, met Abraham in Mesopotamië, totdat God haar eene verblijfplaats oprichtte in het volk Israëls. Na de uitgieting van den Heiligen Geest breidde zij zich, wel is waar, over de geheele aarde bij alle volken uit, maar steeds was het de ééne en zelfde Kerk Gods, wier eenige grond en eenig Hoofd Christus is. Deze Kerk bewaarde God ten allen tijde als het zwart Zijns oogappels, Ps. 17:8; Deuter. 32:10; derhalve gaf Hij haar vele en troostrijke beloften, o. a.: Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken, en alle tong, die in het gericht tegen u opstaat, zult gij verdoemen, Jes. 54:17; Ps. 46. De Heere Jesus belooft aan Zijne Gemeente: En Ik zeg u, dat gij zijt Petrus, en op deze petra zal Ik Mijne Gemeente bouwen en de poorten der hel, d. i. alle aanslagen en bemoeiingen der hel, zullen dezelve niet overweldigen, Matth. 16:18; en: Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijnen Naam, daar ben Ik in het midden van hen, Matth. 18:20; en: Ziet, Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld, Matth. 28:20.

2. *De Kerk van Christus*, als verzameling der gerechtvaardigden en geheiligden, waaraan God Zijn bijzonder welbehagen heeft, wordt ons in de Heilige Schrift onder de schoonste beelden voorgesteld en draagt de menigvuldigste *benamingen*. Zij heet: berg Zion, dochter Zions, Jerusalem, de stad Gods en het heiligdom der woningen des Allerhoogsten, Ps. 46, des Konings dochter, de Bruid van Christus, Ps. 45. In het Nieuwe Testament noemt haar Christus: een wijngaard des Heeren, Matth. 21, verg. Jes. 5; Hij vergelijkt haar bij maagden, Matth. 25. De Apostelen noemen haar: lichaam van Christus, Efez. 5, huis Gods, 1 Tim. 3:15, een groot huis, 2 Tim. 2:20, levende steenen en een heilig priesterdom, 1 Petr. 2:5, vrouw des Lams, Openb. 19, enz. Vergeleken bij de menigte der verworpenen heet zij: klein kuddeken, Luk. 12:32, en bij de pracht en heerlijkheid der kerk dezer wereld vergeleken, heet de Kerk van Christus: een arm en ellendig volk, dat op den Naam des Heeren vertrouwt, Zef. 3:12. In tijden van druk en vervolging vergelijkt de Profeet de Kerk van Christus bij eene verlatene en onvruchtbare vrouw, Jes. 54:1,6. Hoewel zij uit zondige menschen bestaat, is zij toch in Christus, Die haar met Zijn bloed gewasschen heeft, gansch schoon en heerlijk, heilig en onberispelijk, hebbende geene vlek of rimpel of iets dergelijks, Efez. 5:27; Hoogl. 4:7. Hoewel in zichzelf arm, zoo is zij toch verrijkt met alle geestelijke zegening in den hemel in Christus, zoodat zij geen gebrek heeft aan enig goed, Efez. 1:3; hoewel zij machteloos is en zwak in zichzelf, in Christus is zij evenwel onverwinnlijk en sterk, Jes. 33:24, zoodat zij onder allen druk en vervolging meer dan overwint, Rom. 8:37; hoewel Gods bijzondere liefde deelachtig en door Hem met alle goed bedeed, is toch hier op aarde druk en vervolging het deel der Kerk van Christus, dewijl zij niet van de wereld is, en omdat de wereld haat en vervolgt, wat niet het hare is, Joh. 15:19. Druk en vervolging schaden echter de Kerk nooit, maar reinigen en louteren haar, zoodat de Kerk gewoonlijk het meest onder het kruis bloeit, terwijl zij in tijden van rust lauw wordt in het geloof. Druk en vervolging om des Woords wille is tevens een der voornaamste kenteekenen der Kerk van Christus. De wereld heeft de kerk lief, die aan haar gelijkvormig is, sluit vriendschap met haar en helpt haar, maar de Kerk van Christus wil zij steeds door list en geweld uit den weg ruimen.

3. *De ware, onzichtbare Kerke Gods* bevindt zich midden in de onderscheidene *zichtbare kerken*; de zichtbare Christelijke Kerk zal nooit zoo volkomen zijn, dat zich in haar geene huichelaars noch goddeloozen zullen bevinden, hetgeen de Heere aanwijst in de gelijkenissen van het onkruid tusschen de tarwe, Matth. 13:24-30, en van het net, geworpen in de zee, dat allerlei soorten van vischen, kwade en goede, samenbrengt, Matth. 13:47-49. Hierbij mogen wij ons echter niet nederleggen, opdat de muren van den wijnstok des Heeren niet worden doorgebroken, zoodat het zwijn uit het woud hem uitwroet, en het wild des velds hem afweidt, Ps. 80:13,14, d. w. z. zoodat de goddeloozen, wereldlingen en openbare zondaars in vrede in de Kerk worden geduld en tot de Sacramenten worden toegelaten, maar dezulken moeten volgens het bevel van Christus door de Christelijke tucht afgesneden worden. Deze verordening gaf ons Christus Zelf, Matth. 18:15-18, en de Apostel Paulus paste ze in de Kerk van Corinthe toe op eenen openbaren zondaar, 1 Cor. 5. Intusschen is de kerkelijke tucht geen heerschen over het geweten der overigen; zij is het ten uitvoer brengen der verordening door vermaning en terechtwijzing in den Geest en de liefde van Christus, om de zielen der dwalenden te behouden; want de Christelijke tucht heeft geene andere bedoeling, dan het terugbrengen der dolenden op den rechten weg. Waar het Evangelie van Christus niet rein verkondigd wordt, en de Sacramenten niet volgens de instelling van Christus worden bediend, daar kan zelfs geene sprake zijn van Christelijke tucht; door den Geest van Christus wordt de ware Christelijke tucht door het Woord in de Kerk geleerd.

4. Het *beheer* van Zijne Kerk heeft Christus aan Zijne *Apostelen* toevertrouwd, en na hen aan de *discipelen*, door de Apostelen over de Gemeente gesteld. In de apostolische Kerk bestonden drie ambten: opzieners, ouderlingen en diakenen (*ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι* en *διάκονοι*); de opzieners en ouderlingen bekleedden in den beginne dezelfde waardigheid, en het Nieuwe Testament stelt de opzieners (bisschoppen) niet boven de ouderlingen. Later noemden zich de opzieners: predikers des Woords, terwijl de ouderlingen genaamd werden helpers der predikers in het bestuur der Kerk; diakenen (dienaars), Hand. 6, waren tot de bediening der armen en zieken geroepen. Het ambt door Christus in de Kerk ingesteld, is geen heerschen over, maar een dienen van de medegeloovigen; daarom kent de Kerk van Christus geene hooge of lage waardigheidsbekleeders, maar alle dienaars des Evangelies zijn onderling gelijk: Eén is uw Meester, namelijk Christus; en gij zijt allen broeders, Matth. 23:8. De leer der roomsche kerk, als ware Petrus de eerste geweest onder de Apostelen en de eerste bisschop van Rome, die aan zijne opvolgers den pauselijke stoel heeft nagelaten, is eene menschelijke uitvinding, door de inrichting der apostolische Kerk en door de Kerkgeschiedenis weêrlegd; evenzeer verzet zich de apostolische inrichting of organisatie tegen een bisschopsambt, waarbij de bisschop (opziener) hoogere waardigheid bekleedt, dan de overige dienaren van het Evangelie; ook moeten wij alle onderscheid tusschen gewone gemeenteleden (leeken) en een geheiligd priesterdom verwerpen; in de Kerk van Christus zijn alle geloovigen een koninklijk priesterdom, 1 Petr. 2:9; Openb. 1:6. *Hiërarchie* (priesterheerschappij) of een priesterdom in het algemeen, waardoor de tot priester gewijden heiliger zijn, dan de overige geloovigen, *is tegen de apostolische orde*; buiten Christus kent het Nieuwe Testament geene priesters. De instelling der oude Wet, volgens welke God Zich voorbeheld de éénige Heere en Koning van het volk Israël te zijn, was slechts eene heenwijzing en een beeld van Christus, dien eenigen Heere en Koning der Kerke Gods, – en zoodra die Heere komt en zichtbaar de regering der Kerk aanvaardt, neemt alle menschelijke heerschappij en macht in de Kerk Gods een einde.

§ 34. Van de Sacramenten

God voegde bij Zijn Woord, waarin Hij ons de door Christus verworvene zaligheid predikt, de Sacramenten; deze zijn onafscheidelijk met Gods Woord verbonden, zoodat er zonder Gods Woord ook geene Sacramenten zijn; door het Woord werkt de Heilige Geest het geloof, door de Sacramenten versterkt Hij het geloof. Gelijk Gods Woord niet is eene menschelijke uitvinding, maar herkomstig van God Zelf, zoo zijn de Sacramenten evenzeer instellingen Gods. Wat Christus niet Zelf heeft ingesteld, kan geen Sacrament zijn. In Gods Kerk bestonden van aanvang af twee Sacramenten; reeds in het paradijs wees God twee Sacramenten aan door den boom der kennis des goeds en des kwaads en den boom des levens; in de oude Bedeeling gaf God aan het volk van Israël de Besnijdenis en het Pascha, en in de nieuwe Bedeeling heeft Christus in plaats daarvan den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal ingesteld. Wij mogen de Sacramenten niet enkel voor beelden of nietsbeduidende teekenen houden, maar wij moeten ze aannemen als dierbare onderpanden, waardoor God ons verzekert, dat Hij, ons de door Christus verworvene zaligheid schenkt. Evenmin mogen wij de Sacramenten te hoog schatten, zoodat wij hun eene tooverkracht toeschrijven, alsof het Sacrament op zichzelf vergeving der zonde geeft; het Sacrament verzekert ons van de ons in het Woord beloofde genade en sterkt het geloof; waar geen geloof is, daar kan ook het Sacrament niet sterken; daarom werken de Sacramenten zonder het geloof niets. Hieruit zien wij, dat de Sacramenten ter zaligheid niet volstrekt noodzakelijk zijn, want het geloof kan ons ook zonder Sacramenten aan Christus en Zijne genade deelachtig maken; wel is waar leidt de verachting der Sacramenten ter verdoe-

menis, maar het ontberen der Sacramenten buiten eigene schuld heft de zaligheid niet op. Volgens de inzetting van Christus moeten bij de Sacramenten gebruikt worden: water, brood en wijn. Deze mogen wij niet willekeurig veranderen of er iets aan toevoegen. Tot de bediening der Sacramenten zijn slechts de daartoe geroepene dienaren des Evangelies bevoegd. Binnen de Kerk zijn de Sacramenten de band, die ons verbindt als leden van het geestelijk lichaam van Christus door de broederlijke liefde in ééne hope des eeuwigen levens, 1 Cor. 10:17; Ef. 4:4,5; naar buiten dienen zij als waartekenen en belijdenis, waardoor de geloovigen van de ongelooovigen onderscheiden worden, gelijk de Besnijdenis de kinderen Israëls van de overige volken scheidde, en geen zoon eens vreemdelings van het Pascha eten mocht, Ex. 12:43.

1. De ware *beteekenis* der Sacramenten is voor ons van het hoogste gewicht, daar zich in de Christelijke Kerk steeds opnieuw twee tegenstellingen openbaren, waarbij de Sacramenten te laag of te hoog geschat worden. De Sacramenten worden te laag geschat, als men ze houdt voor zinledige waartekenen of enkel als zinnebeelden beschouwt, en er uit gewoonte gebruik van maakt. De ongelooovigen en onverschilligen schatten de Sacramenten te laag, terwijl anderen, die geloovigen zijn willen, ze wederom te hoog schatten. Men schat de Sacramenten te hoog, wanneer men hun, als het ware, eene wonderdadige kracht toeschrijft, alsof het genot van het Sacrament op zichzelf de zaligheid aanbrengt, of, alsof het ontvangene uitwendige teken de genade van Christus in zich sluit; derhalve noemen velen de Sacramenten met voorliefde: genademiddelen, meenende, dat de genade Gods ons door de Sacramenten wordt toegebracht. Dit echter is in tegenspraak met Gods Woord, dat ons zegt, hoe alléén het geloof ons aan Christus en al Zijne weldaden deelachtig maakt. Indien het Sacrament in zichzelf de genade bevatte, dan konden wij ons de zaligheid geheel werktuigelijk toeëigenen, en niemand, die de Sacramenten metterdaad ontvangt, zoude kunnen verloren gaan. Het te hoog schatten der Sacramenten leidt de menschen daarheen, dat zij zich met het ontvangen der waartekenen tevredenstellen, en zich niet om het geloof noch om de waarachtige wedergeboorte bekommeren; òf, zij nemen eerst in tijd van nood hunne toevlucht tot het Sacrament, om hun geweten te stillen.

2. God heeft in Zijne goedheid de Sacramenten ingesteld tot *versterking* van ons zwakke geloof. Wat ons het Evangelie in duidelijke bewoordingen predikt, dat al onze zaligheid alleen in Christus staat, en dat ons God, om de genoegdoening van Christus wille, de vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt, verzegelen ons de Sacramenten op zichtbare en tastbare wijze, opdat wij niet slechts door het gehoor, maar ook door het gezicht en tastbaar van Gods genade mogen verzekerd zijn. Gods Woord en de Sacramenten leiden ons alléén tot Christus, als den éénigen grond onzer zaligheid; derhalve zijn de Sacramenten onafscheidelijk verbonden met Gods Woord, en Augustinus noemt daarom het Sacrament: „het zichtbare Woord“ (*verbum visibile*). Zonder Gods Woord en den Heiligen Geest, Die het geloof door het Evangelie in het hart werkt, blijven de Sacramenten niets-beduidende teekenen. Daarom mogen wij bij het gebruik der Sacramenten niet aan de uiterlijke waartekenen blijven hangen, noch ons voor dezelve buigen, maar ons met ons geloof tot Christus in de hemelen verheffen. De schatten, waarvan de Sacramenten ons tot Goddelijke onderpanden verstrekken, zijn geestelijk, en kunnen dus slechts geestelijk, dat is: in het geloof, ontvangen worden; daarom hebben de ongelooovigen geene nuttigheid voor hunne ziel van het gebruik der Sacramenten, omdat zij het geloof, waarmede zij zich de genade Gods in Christus kunnen toeëigenen, missen. De Sacramenten verzekeren ons van de zaligheid, maar God kan ons de zaligheid schenken, zonder er ons vooraf van te verzekeren; daarom zijn de Sacramenten niet onmisbaar tot verkrijging der zaligheid, – denk slechts aan den moordenaar aan het kruis. Hierdoor mogen wij echter niet tot

de gevolgtrekking komen, alsof wij evengoed zonder Sacramenten zouden kunnen leven; integendeel, hoe meer wij de nietigheid van ons geloof voelen, des te dierbaarder wordt ons dit zegel Gods, dat tot steun van ons geloof verstrekt.

3. *Gods inzetting* geeft aan het Sacrament zijne waarde, en niet de mensch; daarom kan ook het Sacrament, dat door eenen onwaardige wordt uitgedeeld, tot versterking van ons geloof dienen. Ook bevatten de uitwendige teekenen geene heiligheid in zichzelf. De Sacramenten mogen, volgens de inzetting van Christus, enkel bediend worden met de teekenen, die de Heere heeft gekozen; d. w. z.: de Doop met zuiver water zonder eenig bijvoegsel, en het Heilig Avondmaal met brood en wijn, zonder dat een dezer teekenen mag weggelaten of door iets anders vervangen worden. Tot de bediening der Sacramenten zijn alleen de door Christus daartoe geroepene predikers van het Evangelie bevoegd; elke andere bediening is eene storing van de orde Gods en eene geringschatting van de instelling des Heeren. De Kerk der Reformatie kent, volgens de inzetting van Christus, slechts twee Sacramenten: de Heilige Doop en het Heilige Avondmaal; de Roomsche Kerk, zich boven de instelling Gods verheffend, verzon daarenboven nog vijf andere, en hierin stemt de Grieksche Kerk met haar overeen.

§ 35. Van den Heiligen Doop

De Heilige Doop is de inzetting Gods, waardoor aan de geloovigen de afwassing der zonden door het bloed van Christus en de vernieuwing door den Heiligen Geest wordt verzekerd. Het uitwendige waarteeken van den Doop is zuiver water, zonder eenig toevoegsel, ons afschaduwende het reinigende bloed van Christus en den vernieuwendenden Heiligen Geest. De onderdompeling in het water of de besprenging met het water beteekent het afsterven van onzen ouden mensch in den dood van Christus. De waarde van den Heiligen Doop ligt in de inzetting Gods en in de daarbij gevoegde belofte; het water alléén heeft volstrekt geene kracht ter afwassing der zonde, evenmin wordt het in het bloed van Christus veranderd, daarom werkt het op zichzelf geenszins de vergeving der zonden, noch de wedergeboorte.

De Heere Jesus heeft den Heiligen Doop ingesteld vóór Zijne hemelvaart, zeggende: Gaat dan henen, onderwijst alle volken, dezelve doopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, Matth. 28:19. De Doop geschiedt in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, opdat wij gelooven en verzekerd zijn mogen, dat de Drieëenige God onze God is, en dat wij deel hebben aan alle schatten der volzalige Drieëenheid. Daarom is de Heilige Doop een waarteeken en zegel van het verbond der gnade, dat God in Christus met den zondaar sloot, en waarin Hij ons in Zijne gemeenschap opneemt; in dit opzicht is in de nieuwe Bedeeling de Heilige Doop in de plaats der Besnijdenis gesteld. Het uitwendige teeken is wel veranderd, maar het Sacrament is in zijn wezen hetzelfde gebleven. De Heilige Doop mag niet twee maal aan dezelfde persoon worden toegediend, evenmin als de Besnijdenis hernieuwd werd, daar God Zijn verbond niet opheft; en de jonge kinderen der geloovigen hebben hetzelfde recht om gedoopt te worden als de volwassenen, daar God reeds aan Abraham de belofte schonk: Ik zal u tot een God zijn en uwen zade na u, Gen. 17:7. Naar buiten is de Heilige Doop het teeken ter onderscheiding der geloovigen van de ongeloovigen, omdat wij door hetzelfde in de Christelijke Kerk zijn ingelijfd, gelijk dit vroeger door de Besnijdenis is geschied.

1. Wij leeren de *beteekenis van den Heiligen Doop* kennen, als wij hem met de aan Abraham geene Besnijdenis vergelijken. De Besnijdenis was niet enkel eene plechtigheid, waardoor de Jo-

den zich van de Heidenen onderscheidde en in de oude Kerk werden opgenomen; evenmin is de Heilige Doop eene bloote ceremonie, waardoor wij in de Christelijke Kerk inkomen. Door de Besnijdenis verzegelde God aan Abraham Zijn verbond, dat Hij hem tot een God zijn zou en zijnen zaden na hem, dat wil zeggen, dat Hij hem aan Zijne algenoegzaamheid, genade en aan al Zijne schatten deelachtig maakte. Door den Heiligen Doop verzekert ons God, dat Hij ons in Zijn genadeverbond heeft opgenomen, en dat Hij ons aan alle verdiensten van Christus deelachtig maakt. Christus heeft het uitwendige waterbad ingezet, opdat Hij ons daardoor verzekerde, dat wij even zeker met Zijn bloed van de onreinheid onzer ziel, dat is van al onze zonden gewasschen zijn, als wij uitwendig met het water van de onzuiverheid des vleesches gewasschen zijn. Door de Besnijdenis, aan het lichaam geschied, bewees God, dat de oude mensch onbekwaam is tot het Koninkrijk Gods, dat vleesch en bloed het Koninkrijk Gods niet beërven, want hetgeen uit het vleesch geboren is, dat is vleesch, Joh. 3:6; dat wij dus moeten ten doode overgegeven worden, opdat de nieuwe mensch opsta. Ditzelfde beteekent de onderdompeling in het water of de besprenging met water, namelijk dat onze oude mensch met Christus moet gestorven zijn, opdat wij met Christus opstaan tot eenen wandel in nieuwigheid des levens; gelijk de Apostel Paulus zegt: Of weet gij niet, dat zooveel als wij in Christus Jesus gedoopt zijn, wij in Zijn dood gedoopt zijn? Wij zijn dan met Hem begraven door den doop in den dood, opdat, gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden, Rom. 6:3,4. Daarom wordt ons gezegd, dat de wateren van den zondvloed, 1 Petr. 3:20,21, het doorgaan van het volk Israëls door de Roode Zee en de ondergang van Faraö tegenbeelden waren van den Heiligen Doop, 1 Cor. 10:2, gelijk anderdeels de Doop genoemd wordt: het Bad der wedergeboorte en vernieuwing des Heiligen Geestes, Tit. 3:5; Hand. 22:16; want hetgeen God ons door de uitwendige afwassching met water predikt, dat schenkt Hij ons werkelijk voor de ziel door het geloof in het bloed van Christus door den Heiligen Geest.

2. Bij de *inzetting van den Heiligen Doop* sprak de Heere Jesus: Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden, Mark. 16:16. Ofschoon wij hier den nadruk gelegd vinden op den Heiligen Doop, als noodzakelijk, om daarmede van het geloof getuigenis te geven voor God en menschen, – zoo blijkt hieruit anderzijds, dat het op het geloof aankomt, want die niet gelooft, behoeft het uitwendig teeken niet tot bevestiging en versterking des geloofs, gelijk ook de Apostel betuigt van het geloof van Abraham: En hij heeft het teeken der Besnijdenis ontvangen tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs, die hem in de voorhuid was toegerekend, Rom. 4:11. Beide blijft van kracht: die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; èn: die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden. Ook hij, die niet den uitwendigen waterdoop heeft ontvangen, omdat daarvoor hem de gelegenheid niet gegeven was, kan zalig worden, is zalig, indien hij geloofd heeft; en kinderen van geloovige ouders, die vóór het ontvangen van den Doop zijn gestorven, zijn niet van de zaligheid uitgesloten, dewijl niet de kracht in het doopwater ligt, maar in het Woord, in de belofte Gods. Dat betuigt ook de Besnijdenis; op den achtsten dag moest het Israëlietische kindeke besneden worden indien het dus vóór den achtsten dag stierf, verkreeg het niet de Besnijdenis, indien het echter derhalve van Gods Koninkrijk moest buiten gesloten worden, zoude God niet den achtsten dag hebben ingesteld, maar zeker verordeneerd hebben, dat de Besnijdenis dadelijk na de geboorte moest plaats hebben, opdat het kindeke niet zoude verloren gaan. Hieruit zien wij, dat de zoogenaamde nooddoop, dien de Roomsche en Luthersche Kerk in geval van levensgevaar ook aan de vroedvrouw toestaat, tegen Gods Woord is. En het is lasterlijk, klokken of andere dingen te doopen, wat Paus Johannes XIII in het jaar 968

heeft ingevoerd; want tot den Doop behoort een levend mensch, wiens ziel door het bloed van Christus van de zonden moet afgewasschen worden.

3. In de eerste Christelijke Kerk doopte men de *volwassenen*, die van het Joden- en Heidendom tot de Christelijke Kerk overgingen; dat het daarbij gebruikelijk was, de kinderen met de ouders te doopen, spreekt wel van zelve; intusschen kan men dit gebruik, *jonge kinderen* te doopen, met historische zekerheid eerst in de tweede eeuw vaststellen. Om deze reden, en omdat wij geen letterlijk bevel hebben in de Schrift, om ook dadelijk de jonge kinderen te doopen, hebben zich velen tegen den kinderdoop *verzet*, en de sekte der Wederdoopers (Anabaptisten, Mennisten) verwerpt den kinderdoop met de bewering, dat de mensch dan eerst mag gedoopt worden, als hij gelooft, hetgeen, zegt men, bij de jonge kinderen niet mogelijk is. Hoewel deze opvatting aan het verstand juist schijnt te zijn, zoo is zij nochtans eene *dwaling* en in tegenspraak met de Schrift, want indien men in dit stuk het geloof voor een verdienstelijk werk houdt, alsof de mensch door zijn geloof den Doop waardig wordt en dien zodoende verdient, dan redeneert men tegen de genade. De Heilige Doop verzegelt ons de genade Gods in Christus, die God aan zondaren schenkt, zonder de waarde van hun geloof in aanmerking te nemen. Dat de kinderen van geloovige ouders het recht hebben, gedoopt te worden, zien wij uit de inzetting der Besnijdenis, waarbij God beveelt, dat Abraham zich met zijn geheele huis besnijde, mitsgaders de kinderkens van het mannelijk geslacht, Gen. 17, en de Heere tevens belooft, dat Hij de God van Abraham en de God van Abrahams kinderen wezen zal. De kinderen der geloovigen behooren evenzeer tot Gods verbond als de volwassenen, gelijk de Apostel Petrus zegt: Want u komt de belofte toe en uwen kinderen, Handel. 2:39. De stokbewaarder der stad Filippi werd gedoopt en al de zijnen, Handel. 16:33, – en wie zegt, dat er geene kinderkens bij waren, hetgeen de Heilige Geest zeker wel zou opgemerkt hebben, indien de jonge kinderen niet mochten gedoopt worden. Bovendien noodigt de Heere Jesus de kinderkens uit, tot Hem te komen. Matth. 19:14; 1 Cor. 7:14; Rom. 11:16; Jes. 44:3; Handel. 10:47. Daar de kinderen der geloovigen tot Gods verbond behooren en het recht hebben, om gedoopt te worden, mag men *niet ten tweede male* doopen, als de mensch tot verstand komt en zich zijns geloofs bewust is; ook mag men geene personen herdoopen, die van de ééne Christelijke Kerk tot de andere overgaan, alleen aan hen, die tot het Christendom overgaan uit eene godsdienst, die de Drieëenheid loochent, – Joden, Heidenen, Mohammedanen, – moet de Doop ook op volwassen leeftijd toegediend worden. Daarom is het ook eene *dwaling*, het belijdenis-doen der kinderen in de Christelijke leer of de aanneming voor eene bevestiging der doopgelofte te houden, die weleer de ouders en peeten bij den Doop voor de jonge kinderen hebben afgelegd, en die de mensch, zoodra hij tot de jaren van verstand is gekomen, na zelf ter vervulling overneemt. De Heilige Doop heeft zijne waarde en kracht in de inzetting Gods, en behoeft niet eerst door geloften en menselijke goede voornemens bevestigd te worden. Overigens leert ons de ervaring, hoe treurig het gesteld is met dit vervullen der geloften, bij de Bevestiging gedaan.

§ 36. Van het Heilige Avondmaal

In den nacht, in welken Hij verraden werd, heeft de Heere Jesus het Heilige Avondmaal in de plaats van het Pascha ingesteld, ter gedachtenis aan Zijn lijden en sterven. De zichtbare teekenen in het Heilige Avondmaal zijn: het gebroken brood, ten teeken dat het lichaam van Christus voor ons aan het kruis is gebroken, en de vergaten wijn, ten teeken dat Zijn bloed tot vergeving en uitdelging onzer zonden vergoten is. Het brood en de wijn verliezen ook na de dankzegging niet hunnen natuurlijken aard, zoodat zij in het ware lichaam en bloed van Chris-

tus zouden veranderd worden, maar zij blijven steeds enkel teekenen; daarom mogen wij ze niet knielend ontvangen of ons voor dezelve buigen; derhalve ontvangen de ongelovigen in het Heilige Avondmaal ook enkel brood en wijn, geenszins echter het lichaam van Christus. Den geloovigen nochtans zijn brood en wijn niet enkel zinledige teekenen, maar Goddelijke onderpanden en zegelen ons tot waarborg, dat Christus met Zijn lichaam en bloed evenzeer de waarachtige spijs en drank is, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden, als brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden.

Bij de viering van het Heilige Avondmaal schenkt ons Christus geestelijke schatten: de verdiensten van Zijn lijden en sterven aan het kruis, en, daar wij ons deze schatten alleen door het geloof, geenszins door den lichamelijken mond, kunnen toeigenen, zoo is een waarachtig en levend geloof noodzakelijk tot een waardig en heilbrengend genieten van het Heilige Avondmaal, en het is onnoodig over de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Heilige Avondmaal te twisten, gelijk de Heere Jesus Zelf zegt: de Geest is het, Die levend maakt; het vleesch is niet nut, Joh. 6:63. De ware beteekenis van het Heilige Avondmaal leert ons, dat wij het lichaam van Christus niet uit overgeloof uit de hemelen moeten doen afdalen, of aan het uiterlijke brood en den wijn moeten blijven hangen, maar dat wij onze harten en ons geloof opwaarts in den hemel verheffen, waar Christus is, onze Heiland, zittende ter Rechterhand Gods, Coloss. 3:1. Het Heilige Avondmaal wordt eene gedachtenisviering genoemd, opdat wij daarbij gedenken en in onze harten verzekerd zijn mogen, dat Christus voor ons, die aan den eeuwigen dood zijn vervallen, Zijn lichaam in den dood heeft gegeven, opdat wij in Zijnen dood het leven hebben; daarom dient deze viering ook het allermeest tot versterking van ons geloof en tot onze vertroosting; verder heet het Heilige Avondmaal ook het feest der dankzegging, 1 Cor. 11, opdat wij den Heere met geheel ons hart voor Zijne weldaden danken; ook heet het het maal der gemeenschap (communio), 1 Cor. 10:16,17, opdat wij verzekerd zijn, dat wij allen leden zijn van het geestelijk lichaam van Christus, en dat wij, als lidmaten van één lichaam, onder elkander in waarachtige broederlijke liefde moeten verbonden zijn. Want één brood is het, zoo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn, 1 Cor. 10:17. Als maal der gemeenschap moet men het Heilige Avondmaal niet aan eenen enkelen persoon uitdeelen. Tot eene waarachtige visering van het Heilige Avondmaal is vóór alle dingen noodig, dat wij ons te voren recht beproeven, gelijk de Apostel zegt: Maar de mensch beproeve zichzelf, en ete alzoo van het brood, en drinke van den drinkbeker, 1 Cor. 11:28. Zij, die Avondmaal houden zonder geloof, zonder zelfbeproeving, dus hetzelfde onwaardig vieren, eten en drinken zichzelf een oordeel. Daar jonge kinderen en lieden zonder bewustzijn zichzelf niet kunnen beproeven; mag men hun het Heilige Avondmaal niet reiken. Dit maal verzekert ons, dat Christus Zelf eene waarachtige spijs en drank voor onze zielen is, en dat Hij door Zijne genade en door Zijnen Heiligen Geest ons zwak geloof wil sterken en doen herleven, daarom moet men het Heilige Avondmaal meermalen genieten, evenals wij steeds opnieuw de lichamelijke spijs behoeven, vooral dan, als wij vanwege onze zonden onze onwaardigheid met smart gevoelen, terwijl wij den Heiligen Doop, als teeken der opname in het verbond der genade, slechts éénmaal gedurende ons leven mogen ontvangen, omdat God Zijn verbond niet opheft noch vernieuwt.

1. De *inzetting van het Heilige Avondmaal* vinden wij *overeenstemmend* bij alle Evangelisten, Matth. 26:26-28; Mark. 14:22-24; Luk. 22:19,20; Joh. 13; en de Apostel Paulus herhaalt ze ons breedvoeriger met de rechte verklaring van de wijze der viering 1 Cor. 11:23-29. Deze viering heet

Avondmaal, omdat de Heere Jesus haar heeft ingezet des avonds, na het eten van het Paaschlam, in den nacht, in welken Hij verraden werd; zij heet tevens de breking des broods, Handel. 2:42 en 20:7. Het Paaschlam was een duidelijk beeld van Christus; derhalve heet Hij ook: het Lam Gods; de viering van het Pascha herinnerde de kinderen Israëls aan de verlossing uit Egypteland en uit de macht des duivels en aan de bewaring der eerstgeborenen in die huizen, wier dorpels en zijposten bestreken waren met het bloed des lams; datzelfde brengt ons op geestelijke wijze het Heilige Avondmaal in de gedachtenis, namelijk onze verlossing door Christus uit het helsche Egypteland, uit de macht des duivels, en ons behoud van den eeuwiggen dood, indien onze zielen met het bloed van Christus bestreken zijn. Daarom is het wezen van het Sacrament hetzelfde in het Oude en in het Nieuwe Testament, hoewel de Heere Jesus de uiterlijke teekenen veranderde, tot bewijs, dat in Hem alle plechtigheden van het Oude Testament hare vervulling bereikt hebben. In de oude Christelijke Kerk was het Heilige Avondmaal met de liefdemaaltijden (*ἀγαπαί*) verbonden, Judas Vs. 12, die de Christenen tot in de vierde eeuw ter betuiging van onderlinge broederlijke liefde vierden; evenwel moet het Heilige Avondmaal van de liefdemaaltijden onderscheiden worden, anders zoude men lichtelijk daaruit afleiden, dat het Heilige Avondmaal geen ander doel had dan tot onderlinge liefde en beoefening der deugd op te wekken. Reeds in de tweede eeuw begon men met het Heilige Avondmaal het begrip van offerande te verbinden, waaruit dan in een latere eeuw Paus Gregorius de Groote het onbloedige offer in de mis (*sacrificium missaticum*) ontwikkeld heeft, dat als volbracht werk (*opus operatum*) waarde heeft ook voor de zielen der levenden en der dooden. In de negende eeuw verzon de Fransche monnik Paschasius Radbertus de leer van de verandering van brood en wijn, in het waarachtig lichaam en bloed van Christus (*transsubstantiatie*), en hoewel vele uitstekende kerkleeraars deze opvatting hevig bestreden (Rabanus Maurus, Scotus Erigena, Berengarius Turonensis), zoo werd zij nochtans door Paus Innocentius III, in het jaar 1215, op het vierde Lateraansche Concilie als leer der Kerk aangenomen. Volgens de bewering van het Tridentijnsche Concilie bestaat het wonder hierin, dat, hoewel brood en wijn door de wijding (*consecratie*) des priesters in het waarachtig lichaam en bloed veranderd worden, de zichtbare uiterlijke teekenen evenwel voor het oog den vorm van wijn en brood behouden, en niet den zichtbaren vorm van lichaam en bloed aannemen. Van de twaalfde eeuw af aan begon de Roomsche kerk aan het volk den kelk te onthouden, bewerende, dat in elk lichaam, d. w. z. in elke hostie, het bloed vanzelf voorhanden is; de priesters behielden den kelk als voorrecht boven het volk.

2. Alle reformatoren bestreden eenparig *het denkbeeld van offerande*, dat bij het Avondmaal des Heeren was ingeslopen; zij verwierpen de mis, als eene verlaging en een in minachting brengen der verdiensten van Christus, want Christus heeft met ééne offerande in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden; zij gaven aan het geloovige volk den hun ontnomen kelk terug, volgens het gebod des Heeren: Drinkt allen daaruit, en keerden terug tot de oorspronkelijke viering van het Heilige Avondmaal naar de inzetting des Heeren. Evenwel ontstond er een hevige strijd over de beteekenis der woorden: Dit is Mijn lichaam – deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed. Hoewel in waarheid alle reformatoren de *transsubstantiatie* verwierpen, als zijnde tegen de Schrift, verdedigde Luther met zijne aanhangers hardnekkig den *woordelijken* zin der woorden: Dit is Mijn lichaam. Hieruit ontwikkelde zich de luthersche avondmaalsleer, dat het waarachtige lichaam en bloed van Christus werkelijk onder de gestalte van brood en wijn tegenwoordig is, uitgedeeld wordt, en door geloovigen en ongeloovigen ontvangen wordt. (*Corpus Christi ore sumitur in, cum et sub pane.*) Om de lichamelijke tegenwoordigheid van Christus in het Heilige Avondmaal staande te kunnen houden, verzon men de leer van de *alomtegenwoordigheid* van het lichaam van Christus (*ubiquitas*). De opvatting der Luthersche Kerk over het Avondmaal wordt ook *consubstantiatie* ge-

noemd, ter onderscheiding der roomsche transsubstantiatie, dat, n. l. de zichtbare teekenen niet in het lichaam van Christus veranderd worden, maar dat het waarachtig lichaam en bloed van Christus zich met brood en wijn verbindt. Hoewel in waarheid Melancthon en vele anderen van Luther's opvatting afweken, zoo behielden de opgewonden ijveraars de overhand in den strijd tegen de ware uitlegging. Luther's avondmaalsleer overschrijdt het perk van Sacramenten, want, indien wij de woorden van Christus: Dit is Mijn lichaam! in letterlijken zin moeten, verstaan, dan heeft de roomsche transsubstantiatie gelijk tot in hare uiterste gevolgtrekkingen (b. v. het neêrvallen voor de hostie); heeft echter Christus zinnebeeldig gesproken, zooals de Schrift dit dikwijls doet, dan houdt alle strijd over de lichamelijke tegenwoordigheid op. Er bestaat geen middenweg, zooals de Luthersche Kerk dien zoekt.

3. Dat wij de woorden van Christus *niet in letterlijken zin* te verstaan hebben, kunnen wij daaruit opmaken, dat Christus, toen Hij het Heilige Avondmaal instelde, met Zijn lichaam in het midden Zijner discipelen was gezeten; indien de Heere hun dus werkelijk in brood en wijn Zijn lichaam had aangeboden, dan zoude zich Zijn lichaam verdubbeld hebben, hetgeen ongerijmd ware. Ook heeft hun Christus vaak te kennen gegeven, dat Hij naar het lichaam niet altijd bij hen blijven zoude, dat Hij de aarde ging verlaten, en met Zijn lichaam in de hemelen blijft, totdat Hij wederkomt om te oordeelen de levenden en de dooden. Zoo wij dit woord van Christus in letterlijken zin willen opvatten, dan moeten wij andere woorden ook zoodanig verstaan, b. v. daar, waar de Heere Zich de ware wijnstok, de steenrots en de deur der schapen noemt. Indien brood en wijn werkelijk in het lichaam en bloed veranderden of zich daarmede verbonden, dan kon de Schrift zelve de uiterlijke teekenen na de dankzegging niet meer brood en wijn noemen, maar dan moesten die heeten: het lichaam en het bloed, waarin zij veranderd zijn, terwijl Paulus ook na de dankzegging zegt: Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt, 1 Cor. 11:26; 1 Cor. 10:16,17; Hand. 2:42 (de breking des broods en niet des lichaams). Overigens gaf ons Christus Zelf de juiste uitlegging Zijner woorden. De Heere Jesus sprak tot de Joden: Tenzij, dat gij het vleesch des Zoons des menschen eet, en Zijn bloed drinkt, zoo hebt gij geen leven in uzelf. En dit zeide Hij, toen de Joden onder elkander streden, zeggende: Hoe kan ons Deze Zijn vleesch te eten geven? En toen ook velen van Zijne discipelen dit niet begrepen, en aan het werkelijk nuttigen met den lichamelijken mond dachten, zeide de Heere tot hen: De Geest is het, Die levend maakt; het vleesch is niet nut. De woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en zijn leven, Joh. 6:63. Bovendien, welke is de nuttigheid van een werkelijk nuttigen met den lichamelijken mond, waarvoor de menschen in schijnbaar geloof ijveren, terwijl, volgens de eigen woorden van Christus, al wat van buiten in den mensch ingaat, niet in zijn hart gaat, maar in den buik, en in de heimelijkheid uitgaat? Mark. 7:18,19. Een lichamelijk nuttigen bereikt de ziel niet, en baat dus niets; het gaat echter hier om spijze der ziel. Daarom leert de Gereformeerde Kerk in den zin der inzetting des Heeren een geestelijk genieten in het geloof, gelijk de Apostel Paulus zegt: Allen hebben dezelfde geestelijke spijze gegeten en denzelfden geestelijken drank gedronken: want zij dronken uit de geestelijke steenrots, die volgde; en de steenrots was Christus, 1 Cor. 10:3,4. De ongeloofigen en huichelaars ontvangen enkel brood en wijn, en eten zich een oordeel.

4. Tevens ontstond een hevige strijd over *het gebruik van gezuurd of ongezuurd brood*. De Heere Jesus gebruikte ongezuurd brood, daar Hij het Heilige Avondmaal tijdens het Joodsche Pascha instelde, wanneer de Joden geen zuurdeesem in hunne huizen mochten hebben; dientengevolge gebruikt de Roomsche kerk de hostie, maar de Grieksche Kerk gezuurd brood. De Heere Jesus nam het brood, zooals het voorradig was, en wilde ons daaromtrent niets voorschrijven; op een ander

tijdstip zoude de Heere gezuurd brood genomen hebben. Derhalve moeten wij het Avondmaal des Heeren met gewoon brood en natuurlijke wijn vieren, en wij mogen deze teekenen door niets anders vervangen; het brood moet voor de oogen der geloovigen gebroken, en de wijn vergoten worden, opdat zij het voor ons gebroken lichaam en het voor ons vergoten bloed afschaduwten. Daar wij de lichamelijke tegenwoordigheid niet aannemen, mogen wij het Heilige Avondmaal niet knielend ontvangen. Het Heilige Avondmaal *geheimenis des altaars of sacrament des altaars* te noemen, is een Roomsche zuurdeesem, die niet in de Gereformeerde Kerk thuis behoort.

5. De *zelfonderzoeking*, die wij vóór het gebruik van het Heilige Avondmaal moeten houden, *bestaat in het erkennen en betreuren van onze zonden*, in het gevoel onzer strafwaardigheid, in het reikhalzend uitzien naar verlossing van de zonde en in het vurig verlangen naar genade, opdat wij voortaan naar Gods wil en gebod voorzichtiglijk wandelen. Gelijk wij, door honger en dorst gedreven, lichamelijke spijsz nuttigen, zoo moeten wij toegaan tot den troon der genade met waarachtigen honger en dorst naar de gerechtigheid van Christus.

Toe te gaan uit gewoonte, zonder zichzelf te onderzoeken, al leidt de mensch ook een ordelijk burgerlijk leven, brengt slechts een oordeel mede. Onze eigene meening, dat wij onszelfen voor rechtvaardig en tot het Avondmaal bekwaam houden, geldt in Gods oog niets; alleen het gevoel onzer onwaardigheid en het zich vastklemmen aan Christus geeft ons vrijmoedigheid om toe te gaan; de onwaardige is in waarheid hij, die zichzelf voor waardig houdt; terwijl degene, die met smart zijne onwaardigheid voelt, vrijelijk mag toetreden, in het vertrouwen, dat hij in Christus waardig bevonden zal worden. Daar Christus Zijn Avondmaal alleen voor de geloovigen instelde, mag men het Heilige Avondmaal niet aan openbare zondaars uitdeelen, maar hun moet, volgens het bevel van Christus, tot hunne bekeering en verbetering huns levens de toegang geweerd worden. Hieruit blijkt de noodzakelijkheid der kerkelijke tucht.

3^e Afdeeling. De Leer van de laatste dingen (Eschatologie).

§ 37. De Toestand der ziel na den dood

De mensch is tot onsterfelijkheid geschapen; het tegenwoordige leven is slechts eene voorbereiding voor het toekomstige; de lichamelijke dood, namelijk de scheiding van lichaam en ziel, is de overgang van het tijdelijke in de eeuwigheid; in den lichamelijken dood keert het lichaam tot het stof, waaruit het genomen is; de ziel echter komt daarheen, waar zij eeuwig blijft; na den dood blijft er geene hoop meer, dat de toestand ooit zal veranderen, waarin de ziel na haren uitgang uit het lichaam is overgebracht. Dat de ziel ook na den lichamelijken dood blijft voortleven, is eene waarheid, die door God Zelf aan het menschelijk geslacht zoo diep is ingeprent en door het Evangelie zoo duidelijk geopenbaard werd, dat men ze niet behoeft te bewijzen. Voor den Christen is het van het hoogste belang te weten, in welken toestand zich de ziel na den dood bevindt, en hier zegt ons onze Heere en Heiland Jesus Christus Zelf in de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus, Luk. 16:19-31, dat de zielen der uitverkorenen zich in Abrahams schoot of in het paradijs bevinden, de eeuwige zaligheid in de gemeenschap van den Drieëenigen, volzaligen God genietende, terwijl de zielen der verworpenen in de hel komen, in de pijn, verre van God, de eenige Fontein des levens en der zaligheid. Zoowel de zielen der uitverkorenen als die der verworpenen zijn zich van den toestand, waarin zij door den tijdelijken dood gekomen zijn, volkomen bewust; derhalve is het eene dwaling van eenige Heidensche en Christelijke wijsgeeren te meenen, dat de ziel van den

lichamelijken dood af tot aan de opstanding zich in eene soort van slaap bevindt, en zich noch der zaligheid noch der pijn bewust is. Naast hemel en hel bestaat er geene derde plaats, waarheen de zielen na den dood zouden komen; de leer van een vagevuur, volgens welke de lieden, die nog voor doodzonden te boeten hebben, zich in een zoogenaamd tusschenoord tusschen hemel en hel bevinden, zijnde aldaar in de pijn, totdat zij voor de hemelsche zaligheid geschikt zijn, is eene Roomsche uitvinding, en geheel in strijd met Gods Woord.

1. Dat ons aardsche leven *een einde* heeft, dat wij *sterfelijk* zijn, is eene door de werkelijkheid gestaafde waarheid, die door het geheele menschelijke geslacht met smart wordt gevoeld. De mensch verheft zich zeer ten onrechte boven deze treurige ervaring, en troost zich met de redeneering, dat hetgeen geboren werd ook sterven moet, dat, wat een begin heeft, ook een einde moet hebben. Dit echter is een in het oog vallend zelfbedrog en eene leugen; de mensch sterft niet, omdat hij geboren werd, en het aardsche leven eindigt niet, omdat het eenmaal begonnen is, maar de mensch sterft vanwege zijne zonde, gelijk de Apostel Paulus zegt: de bezoldiging der zonde is de dood, Rom. 6:23. Door éénen mensch is de zonde in de wereld ingekomen, en door de zonde de dood, Rom. 5:12. Toen God den mensch in Zijn beeld schiep en den adem des levens in zijne neusgaten blies, gaf Hij hem eene levende ziel, en legde in hem de kiem der onsterfelijkheid. En dat God den mensch ook naar het lichaam ten leven en niet ten doode schiep, daartoe strekte in het paradijs de boom des levens ten waarborg, terwijl God hem tevens tegen den dood gewaarschuwd heeft met de woorden: Ten dage, als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven, Gen. 2:17. Daardoor is de strijd-vraag aangaande de onsterfelijkheid van den mensch beslist, de onsterfelijkheid spreekt vanzelf; zij is den mensch door God Zelfen onherroepelijk gegeven, en slechts zij, aan wie bewijzen, uit de rede ontleend, meer betrouwbaar toeschijnen dan de duidelijke Openbaring Gods, pogen door redeneeringen de onsterfelijkheid der ziel vast te stellen, op gelijke wijze, zooals men Gods bestaan zoekt te bewijzen. (Zie § 2.) Hieruit kunnen wij dan ook de waarde afmeten van de met veel schijn voorgedragene bewering van velen, als ware de onsterfelijkheid in het Oude Testament slechts even aangestipt en eerst in het Nieuwe Testament duidelijk geleerd.

Wat God den mensch bij de schepping verleend heeft, schonk Hij hem voor altijd; want God heeft den mensch voor de eeuwigheid geschapen. Daarom ware het overtollige moeite, indien wij de onsterfelijkheid nog op eenige andere wijze wilden bewijzen, want op de onsterfelijkheid van den mensch is Gods geheele raad van de zaligheid des zondaars gebouwd. Daaraan twijfelen zoude gelijkstaan met bij den aanblik van een voltooid gebouw te willen bewijzen, dat het op eenen anderen grondsteen evengoed rusten kon. Hoe dwaas de meening is, dat de beloften van de Oude Be-deeling alleen op dit leven betrekking hebben, en dat de geloovigen vóór Christus slechts eene duistere hoop op het toekomstige leven gehad hebben, betuigt de Heere Christus reeds aan de Sadduceëën, als Hij zegt: Gij dwaalt, niet wetende de Schriften, noch de kracht Gods. God nu is niet een God der dooden, maar der levenden: want zij leven Hem allen, Matth. 22:29-32; Luk. 20:28-38.

2. De lichamelijke dood *brenkt* den mensch *niet* in eenen *geheel nieuwen*, hem tot nu toe *onbekenden toestand*, maar hij *geleidt* den mensch enkel daarheen, waar deze eeuwiglijk blijft, en bepaalt zijnen toestand voor eeuwig. De onbekeerde mensch is reeds hier geestelijk dood, vervreemd van het leven Gods, 1 Tim. 5:6; Openb. 3:1: Gij hebt den naam, dat gij leeft, en gij zijt dood. Zoolang de mensch hier op aarde is, heeft hij nog tijd tot bekeering en hoop ter zaligheid; na den dood verliest hij beide. Hier op aarde voelt de mensch niet het gemis van het leven Gods en scheidt een welbehagen in den geestelijken dood, omdat hij op het tijdelijke steunt en in het zichtbare vergoeding zoekt; na den dood, als hem al het aardsche is ontnomen en de steun van het zichtbare wordt

ontruikt, voelt hij ten volle met de bitterste smart zijne vervreemding van God, de Fontein van alle goed. De wedergeborene en de met Christus in het geloof verbondene smaakt reeds hier het beginsel van het eeuwige leven, leeft met Christus Gode; maar de heerlijkheid van het geestelijk leven wordt ons hier door onze zondigheid en onvolkomenheid, zoolang wij in het lichaam der zonde zijn en uitwonen van den Heere, veelvuldig verduisterd. Door den tijdelijken dood worden wij van alle onvolkomenheid en alle geneigdheid tot de zonde, alsmede van al hare gevolgen verlost, derhalve is dan de zaligheid der ziel volkomen, want zij is altijd bij den Heere, de Fontein des levens en der zaligheid. De geloovige is reeds hier met Christus uit den dood tot het leven gekomen, daarom is hem de dood niet zóó verschrikkelijk, want deze heeft geene macht over hem om Christus wille. Voor den onbekeerde is de dood des te meer eene verschrikking, want deze ontnemt hem alles, waarop hij hier zijne hoop vestigde en werpt hem in den tweeden, dat is den eeuwigen dood, Openb. 20:14. Met het oog hierop zegt de Heere Christus: die Mijn Woord hoort, en gelooft Hem, Die Mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, maar is uit den dood overgegaan in het leven, Joh. 5:24; die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem, Joh. 3:36.

3. De Heilige Schrift noemt de zaligheid der uitverkorenen het *eeuwige leven*, omdat zij bij God zijn, de éénige Fontein des levens, terwijl de toestand der verdoemden *eeuwige dood* genoemd wordt; hierdoor wordt echter niet bedoeld, dat de verworpenen geheel en al ophouden te leven en van de onsterfelijkheid beroofd zijn, hetgeen betrekkelijk nog een groot geluk voor hen ware, maar Gods Woord wil daardoor slechts te kennen geven, dat zij een leven leiden vol verschrikking en smart, verre van God, de Fontein des levens. Dat de verlorenen in den eeuwigen dood leven, wijst ons de Heere duidelijk aan, als Hij zegt, dat daar zal zijn weening en knersing der tanden, Matth. 22:13; en hun worm zal niet sterven, en hun vuur zal niet uitgebluscht worden, Jes. 66:24. Het tweërlei oord, waarheen de zielen der op de aarde samenlevende menschen zich begeven, heet gewoonlijk hemel en hel, of paradijs, schoot van Abraham, en buitenste duisternis; de plaats der verworpenen heet hel (Gehenna of dal Ben-Hinnom), Scheol of Hades. Door de verkeerde uitlegging van eenige Schriftwoorden, 1 Petr. 3:19; 1 Petr. 4:6, ontstond de meening, dat ook de zielen der uitverkorenen zich een tijdlang in den Hades hebben bevonden en eens door Christus bij Zijne nederdaling ter helle daaruit zijn verlost; en op grond der woorden des Heeren, Matth. 12:32, wordt vaak beweerd, dat zij, die hier geene gelegenheid hebben gehad, Gods Woord te hooren en in Christus te gelooven, nog in den Hades hoop hebben op bekeering, op vergeving der zonden en op de eeuwige zaligheid. Al zulke dwalingen en dergelijk ijdel wachten op verbetering van den toestand na den dood worden door de woorden van den Heere Zelfen wederlegd in de gelijkenis van den rijken man en den armen Lazarus; verder door het voorbeeld der vijf dwaze maagden, die, toen zij te laat kwamen, te vergeefs vurig verlangden tot de bruiloft in te gaan.

Na den dood blijft er *geene hoop* meer over; het lot, dat den mensch ten deel valt, als hij het lichaam verlaat, blijft *eeuwig* het zijne; met het oog hierop zegt de Prediker, Hoofdstuk 11:3: In de plaats, waar de boom valt, daar zal hij wezen. Het roomsche verzinsel van het vagevuur wederleggen wij met de woorden des Heeren tot den moordenaar aan het kruis: Heden zult gij met Mij in het paradijs zijn, Luk. 23:43. Indien er iets dergelijks werkelijk bestond, dan zoude de Heere allereerst hem een tijdlang naar het vagevuur hebben gezonden. En de Apostel Paulus zegt: Het is den menschen gezet, eenmaal te sterven, en daarna het oordeel. Hebr. 9:27.

§ 38. De Wederkomst van Christus

Gelijk God Zelf in het paradijs en daarna door de Profeten de eerste komst van Zijnen Zoon op aarde in het vleesch heeft bekend gemaakt, zoo hebben Christus en Zijne Apostelen de Wederkomst des Heeren gansch duidelijk voorzgd. De eerste komst was in armoede en vernedering; de tweede komst zal met groote heerlijkheid en macht plaats hebben. De Profeten hebben dikwijls de eerste en tweede komst onder ééne voorspelling begrepen, zooals geschiedt bij Joël 3; Hagg. 2:7-10; Zach. 12-14; Mal. 3 en 4, ze noemende den dag des Heeren; daarom noemen ook de Apostelen de Wederkomst van Christus (παρουσία) den dag des Heeren en den dag van Christus. 1 Cor. 1:8; 5:5; 2 Cor. 1:14; Filipp. 1:6; 1 Thess. 5:2; 2 Thess. 2:2. De voornaamste plaatsen, die ons de tweede komst van Christus in hare bijzonderheden doen kennen, zijn Matth. 24; Mark. 13; Luk. 21; 1 Thess. 5; 2 Thess. 2; Openb. 20; en de engelen zeiden tot de Apostelen, toen zij Christus bij Zijne hemelvaart nastaarden: Deze Jesus, die van u opgemomen is in den hemel, zal alzoo komen, gelijkewijs gij Hem naar den hemel hebt zien heenvaren, Hand. 1:11. Bij Zijne eerste komst daalde Christus neder, om ons de zaligheid te verwerven, bij Zijne Wederkomst verschijnt Hij, om ons in de volkomene zaligheid binnen te leiden, Hebr. 9:28. De teekenen, die de Wederkomst van Christus zullen voorafgaan, zijn de verkondiging des Evangelies over de geheele aarde, de algemeene afval van het geloof, en de openbaring van den Antichrist in de Kerk van Christus. De dag en het uur der Wederkomst van Christus is alleen aan den Vader bekend, en laat zich niet door menschelijke berekening vaststellen; daarom zal de dag van Christus de menschen overkomen als een dief in den nacht; derhalve vermaant ons het Woord Gods zoo krachtelijk om te waken, opdat ons die dag niet onvoorziens overkome. Het is eene dwaling vóór de Wederkomst van Christus de openbaring van een duizendjarig rijk van Christus op aarde te verwachten.

1. De Heere Christus gewaagde dikwijls van Zijne *Wederkomst in heerlijkheid*, om Zijne discipelen over Zijn heengaan tot den Vader te vertroosten, en hen te verzekeren, dat Hij hen geene weezen laten zou. Daar Hij hun echter zeide: Gij zult uwe reis door de steden Israëls niet geëindigd hebben, of de Zoon des menschen zal gekomen zijn, Matth. 10:23; van nu aan zult gij zien den Zoon des menschen, zittende ter Rechterhand der kracht Gods, en komende op de wolken des hemels, Matth. 26:64; eenen kleinen tijd, en gij zult Mij niet zien; en wederom eenen kleinen tijd, en gij zult Mij zien, Joh. 16:16; in het huis Mijns Vaders zijn vele woningen; anderszins zou Ik het u gezegd hebben; Ik ga heen om u plaats te bereiden; en zoo wanneer Ik heen zal gegaan zijn, en u plaats zal bereid hebben, zoo kom Ik weder, en zal u tot Mij nemen, opdat gij ook zijn moogt, waar Ik ben, Joh. 14:2,3, – en nog dergelijke woorden meer, – zoo rees daaruit, bij de discipelen en onder de eerste Christenen de meening, als stond de Wederkomst van Christus voor de deur, Joh. 21:22, en de Apostel Paulus veronderstelde de mogelijkheid, dat hij zelf de Wederkomst van Christus zou beleven. 1 Thess. 4:15. Maar, wanneer de Heere Christus Zijne Wederkomst als zóó nabij voorspelde, dan meende Hij Zijne geestelijke Wederkomst tot een oordeel over het verstokte Jerusalem en het Joodsche volk, gelijk wij dat weten uit Zijne woorden: Voorwaar, Ik zeg u: dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, totdat al deze dingen zullen geschied zijn, Matth. 24:34; en dat hebben ook de discipelen beleefd. Dat de Heere daardoor niet meende Zijne Wederkomst in heerlijkheid, zien wij uit Vers 36: Doch van dien dag en die ure weet niemand, ook niet de engelen der hemelen, dan Mijn Vader alléén.

2. *Zijne geestelijke Wederkomst* tot een oordeel over Jerusalem wordt door den Heere gemeenlijk als een *beeld* gebruikt, om aan te duiden, dat bij *Zijne Wederkomst, om te oordeelen de levenden en de dooden*, op de geheele aarde en bij alle volken dergelijke dingen zouden geschieden als bij het volbrengen van het oordeel over Jerusalem. Maar de Apostelen verzwijgen ook de mogelijkheid niet, dat de Wederkomst van Christus zich kan vertragen, en de goddeloozen nemen daaruit aanleiding, geheel en al *Zijne Wederkomst* te betwijfelen en *Zijne beloften* te bespotten, gelijk gezegd wordt, 2 Petr. 3:3,4. Dit eerst wetende, dat in het laatste der dagen spotters komen zullen, die naar hunne eigene begeerlijkheden zullen, wandelen, en zeggen: waar is de belofte *Zijner toekomst?* want van dien dag, dat de vaders ontslapen zijn, blijven alle dingen alzo, gelijk van het begin der schepping. Derhalve waarschuwde ook de Apostel Paulus de geloovigen, opdat zij niet haastelijk bewogen zouden worden van verstand, alsof de dag van Christus aanstaande ware. Want de dag des Heeren komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs. 2 Thess. 2:2,3. Terwijl aan de ééne zijde de ongeloovigen (onder de lankmoedigheid des Heeren) over het geheel de Wederkomst van Christus loochenen, zoo hebben aan den anderen kant velen op verschillende tijden hun geloof daardoor vooral willen bewijzen, dat zij zich met bijzondere voorliefde met de Wederkomst van Christus bezighielden, terwijl zij zich eenzijdig in deze of gene belofte der Openbaring verdiepten (Chiliasten), en op grond hiervan de Wederkomst van Christus berekenden en op een bepaald tijdpunt vaststelden. Zij hebben zich echter vergist en bedriegen zich steeds opnieuw, want zij handelen in strijd met de woorden van Christus, Hand. 1:7. Ook moeten wij niet vóór de Wederkomst van Christus eene algemeene bekeering der Joden tot het Christendom verwachten, wat velen beweren op grond eener onjuiste opvatting der woorden van Paulus in Romeinen 11. De belofte van de Wederkomst van Christus is ons niet gegeven, opdat wij daaraan onze rekenkunst en scherpzinnigheid beproeven, maar opdat wij, de beloftenissen Gods voor waar houdende, daarop betrouwen, de vervulling op Gods tijd verwachten, zelf echter wakende blijven, de lankmoedigheid onzes Heeren voor zaligheid achten, 2 Petr. 3:15, de waarschuwingen Gods ter harte nemen, en bidden, dat wij waardig mogen bevonden worden al die dingen te ontvliesen, die het aardrijk zullen overkomen, en bereid zijn om voor den Zoon des menschen te verschijnen, Lukas 21:26.

§ 39. De Opstanding uit de dooden

God schiep den mensch naar lichaam en ziel tot zaligheid. Christus is de Zaligmaker van ziel en lichaam; de ziel zoude geene volkomene zaligheid kunnen genieten, indien zij voor altijd van het lichaam, dien getrouwen metgezel in dit aardsche leven, beroofd ware. Daarom geeft ons Gods Woord de zekere hoop van de Opstanding onzer lichamen uit de dooden. De Opstanding uit de dooden volgt dadelijk op de tweede verschijning van Christus in heerlijkheid, 1 Thess. 4:16. De zekerheid der Opstanding van ons lichaam wordt ons gewaarborgd door de Opstanding van Christus uit de dooden. Hij, het levende Hoofd, zal *Zijne leden* niet in den dood laten, Rom. 8:11. Gelijk Christus uit het graf verrees met een verheerlijkt lichaam, zoo zal Hij ook ons vernederd lichaam veranderen, opdat hetzelfde gelijkvormig worde aan *Zijn heerlijk lichaam*, Filip. 3:21; datzelfde lichaam, dat wij hier op aarde hebben gehad, zal Christus door *Zijne macht* opwekken en met de ziel vereenigen, opdat het, bevrijd van de vergankelijkheid en van alle gevolgen der zonde, alsmede van de aardsche behoeften, met de ziel in de eeuwige zaligheid deele. God bereidt voor onze ziel geenszins een ander nieuw lichaam, maar Hij verwekt en vernieuwt ons aardsche lichaam, Job 19:25-27, en zullen de geloovigen elkan- der daarboven herkennen. Onder de Opstanding der dooden verstaat de Schrift vóór alle din-

gen die der uitverkorenen, want deze alleen zijn volgens Gods raad tot de zaligheid bestemd, maar zij zegt ons tevens dat de lichamen der onrechtvaardigen door Gods macht zullen opgewekt worden, Handel. 24:15; deze zullen wel is waar niet verheerlijkt worden, gelijk de lichamen der rechtvaardigen, maar zullen toch met onsterfelijkheid bekleed worden, opdat zij naar lichaam en ziel de eeuwige straf hunner zonde dragen. Die levend overblijven tot de toekomst des Heeren zullen in een oogenblik veranderd worden, zoodat hunne lichamen, zonder den dood te smaken, in de onvergankelijkheid en in de heerlijkheid zullen ingaan, gelijk Henoch en Elias, 1 Cor. 15:51; 1 Thess. 4:17; en zoo zal ook de laatste vijand, de dood, te niet gedaan worden: 1 Cor. 15:26. De Opstanding der rechtvaardigen en der onrechtvaardigen geschiedt in een oogwenk en gelijktijdig, gelijk de Heere zegt: De ure komt, in welke allen, die in de graven zijn, Zijne stem zullen hooren; en zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben, tot de Opstanding des levens, en die het kwade gedaan hebben tot de Opstanding der verdoemenis. Joh. 5:28,29, Derhalve is het eene dwaling bij de wederkomst van Christus allereerst de Opstanding der rechtvaardigen en hun duizendjarig heerschen met Christus en daarna den dag des oordeels en de Opstanding van alle overigen te verwachten.

1. God gaf aan de geloovigen *de hoop op eene Opstanding in heerlijkheid* te gelijk met de belofte van den Verlosser, Die den val herstellen en de gevolgen der zonde wegnemen zoude. De dood des lichaams is ook een gevolg der zonde, en indien God aan den mensch eenen Helper beloofde uit zonde en nood, dan gaf Hij hem daardoor te gelijk de verzekering der hoop, dat ook zijn lichaam niet eeuwig in den dood zou blijven. Daarom zegt de Heere van Zichzelven: Ik ben de Opstanding en het Leven, die in Mij gelooft zal leven, al ware hij ook gestorven. Joh. 11:25. Hij belooft aan den geloovige, dat Hij hem opwekken zal ten uitersten dage Joh. 6:44 en 54, en wekt, ten bewijze daarvan, vele dooden lichamelijk op, gelijk ook bij des Heeren dood aan het kruis vele lichamen der heiligen, die ontslapen waren, werden opgewekt, Matth. 27:52. Het is derhalve dwaas daarover te twisten of in het Oude Verbond de hoop eener lichamelijke Opstanding al of niet bekend was; de geloovigen vóór Christus leefden in deze blijde hoop en troostten zich van den beginne af aan met de volkomene zaligheid naar lichaam en ziel, evengoed als de geloovigen na Christus. De voornaamste plaatsen, die ons de Wederopstanding des vleesches leeren, zijn: Job 19:25-27; Jes. 26:19; Ezech. 37:1-10; Dan. 12:2; Matth. 22:23-32; Joh. 5:21 vv.; Joh. 11; Hand. 23:6; 1 Cor. 15; 1 Thess. 4:13-18.

2. De Opstanding des vleesches *geschiedt in de macht Gods*; hoewel het lichaam tot stof wordt, en het aan het menschelijk verstand onmogelijk toeschijnt, dat het stof zich weêr zou kunnen samenvoegen tot een geheel, zoo zal dit nochtans geschieden, omdat God het beloofd heeft, en Christus deze belofte door Zijne Opstanding verzegeld heeft; God is evenzeer machtig, uit niets een lichaam te scheppen, als ook om de verspreide deelen van het lichaam weder tot een geheel op te bouwen. Wij mogen derhalve de Wederopstanding des vleesches niet in geestelijken zin opvatten, gelijk eenigen in de Kerk van Corinthe dit wilden doen, maar in den letterlijken zin, zooals 1 Cor. 15 ons dit leert. Wel is waar heet de geestelijke opwekking en het opstaan uit den dood der zonden ook Opstanding, maar dat is eene Opstanding der ziel, niet des lichaams. In 1 Cor. 15 leert ons de Apostel, op welke wijze de Opstanding des lichaams geschiedt. – Zullen wij elkander bij de Opstanding herkennen? Op deze vraag geeft het Woord Gods ons geen rechtstreeksch antwoord, maar de Schrift veronderstelt het, als iets, dat vanzelf spreekt; de rijke man herkende aan gene zijde van het graf Lazarus en Abraham, Luk. 16; en het behoort tot de volkomenheid onzer zaligheid, als wij daarboven hen zullen wedervinden, niet wie wij hier in geloof en liefde verbonden waren.

3. Daar wij Openb. 20:6 lezen: Zalig en heilig is hij, die deel heeft in de eerste Opstanding; over dezen heeft de tweede dood geene macht, maar zij zullen priesters van God en Christus zijn, en *zij zullen met Hem als koningen heerschen duizend jaren*; zoo ontstond bij velen de *dwaling*, alsof bij de wederkomst van Christus enkel de rechtvaardigen zouden opstaan, en dat eerst na hun duizendjarig heerschen met Christus op aarde de algemeene Wederopstanding van alle overigen zoude plaats hebben. De eerste Opstanding echter is de opwekking uit den slaap der zonde en der ongerechtigheden, Ef. 2:6; 5:14; Col. 3:1, gelijk ook de Heere Christus zegt, dat de geloovigen overgegaan zijn uit den dood in het leven, Joh. 5:24. De eerste dood is de geestelijke dood tengevolge der zonde, de tweede dood is de eeuwige dood; deze heeft geene macht meer over hem, die hier met Christus geestelijk werd opgewekt; hij echter, die in den geestelijken dood blijft en niet wederom, geboren wordt, valt ook den eeuwigen dood ter prooi.

§ 40. Het Laatste Oordeel

De wederopstanding der dooden geschiedt ter oorzaak van het Laatste, algemeene Oordeel: God heeft eenen dag gesteld, op welken Hij den aardbodem rechtvaardiglijk zal oordeelen, door eenen Man, Dien Hij daartoe verordend heeft, namelijk Jesus Christus. Hand. 17:31. Het Laatste Oordeel brengt geene verandering in den toestand van enkelen teweeg, maar het wijst aan een iegelijk voor eeuwig naar lichaam en ziel het deel toe, dat aan de ziel, van af hare scheiding van het lichaam, te beurt is gevallen. God heeft eenen dag des Oordeels gesteld, opdat Hij Zichzelven in Zijne hoogste rechtvaardigheid voor de geheele wereld, zoowel in de uitverkorenen als in de verdoemden, verheerlijke, Rom. 3:6; Gen. 18:25; Ps. 7:12; de verborgene dingen des menschen openbare, Rom. 2:16; 1 Cor. 4:5; aan alle menschen van hun geheele aardsche leven en van elk ijdel woord rekenschap afvraag, Matth. 12:25 vv. den verdrukten recht doe, de onrechtvaardigen en verdrukken naar hunne ongerechtigheid vergelde, 2 Thess. 2:6-10, en de geloovigen en goddeloozen, die hier gezamenlijk leefden, voor eeuwig van elkander scheide, Matth. 13:49. Volgens de openbaring van Gods Woord, Matth. 25:31-46; Openb. 20:11-15 en elders, zal het bij het Laatste Oordeel aldus toegaan: Bij den ondergang der wereld zal de Zoon des menschen komen in zichtbare gedaante op de wolken des hemels in Zijne heerlijkheid, en al de heilige engelen met Hem; dan zal Hij zitten op den troon Zijner heerlijkheid; de dooden zullen opstaan, de zee, de aarde, het graf en de hel zullen hunne dooden geven; alle menschen, die van den beginne aan op aarde hebben geleefd, klein en groot, zoowel de uitverkorenen uit den hemel, als de verworpenen uit de hel zullen hun opstandingslichaam ontvangen en staan voor den Rechter van levenden en dooden. Hoewel de aanblik van den rechtvaardigen Rechter den verworpenen vreeselijker zijn zal dan de kwellingen der hel, Openb. 6:16; Hos. 10:8; Luk. 23:30; Jes. 2:19-22, nochtans moeten zij voor den Zoon des menschen verschijnen, 2 Cor. 5:10. En Hij zal al de volken, die voor Hem vergaderd zijn, van elkander scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt; Hij zal de rechtvaardigen tot Zijne Rechterhand zetten, maar de boezen tot Zijne Linkerhand. Dan zullen de boeken geopend worden, namelijk het boek van Gods alwetendheid en het boek van het menschelijk geweten, en uit hetgeen in de boeken geschreven is, zullen de dooden geoordeeld worden, namelijk naar hunne werken. Zoovelen, als er zonder Wet gezondigd hebben, gelijk de Heidenen, zullen ook zonder Wet verloren gaan, en zoovelen, als er onder de Wet gezondigd hebben, gelijk de Joden en Christenen, zullen door de Wet geoordeeld worden, Rom. 2:12. Het Oordeel zal geschieden zonder aanneming des persoons; een iegelijk zal wegdragen naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad; zoodat zelfs de verdoemden, al ware het

ook knarsetandend, de rechtvaardigheid van het oordeel zullen moeten erkennen, Matth. 20:13-15; 25:26,27. Voor den Rechterstoel van Christus helpt geen veinzen, geene uitvlucht, geen eigendunk, want de geheime raadslagen des harten zullen blootgelegd worden, en het geweten zal openlijk de rechtvaardigheid van Gods Oordeel betuigen, Matth. 25:44,45. De uitslag van het Oordeel zal wezen, dat, zoo iemand niet gevonden wordt, geschreven in het boek des levens, die zal geworpen worden in den poel des vuurs; de boozen zullen ingaan in de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven. Dadelijk na de voltrekking van het Oordeel zal het einde der wereld zijn; de hemelen zullen met een gedruisch voorbijgaan, en de elementen zullen branden en vergaan, en de aarde en de werken, die daarin zijn, zullen verbranden, 2 Petr. 3:10.

1. Het bestendig getuigenis van de Heilige Schrift luidt: dat *God eenen iegelijk vergelden zal naar zijn werk*, Ps. 62:13; Jer. 17:10; Matth. 16:27; Rom. 2:6; Job 34:11; 1 Cor. 3:8; 2 Cor. 5:10; Openb. 22:12. Hierdoor wordt niet bedoeld, dat de rechtvaardigen door hunne goede werken genade en vergeving bij God verdienen. Volgens de leer van het Evangelie zouden wij verwacht hebben, dat wij zouden lezen: God zal vergelden naar het geloof. Waar echter de menschen met het geloof pralen, zonder de kracht des geloofs te bewijzen, zoo wil ons Gods Woord leeren, dat God niet op de woorden, maar op de kracht zal zien. Het geloof openbaart zich echter in werken; op den dag des Oordeels zullen niet woorden, niet een goede dunk van zichzelf, of geveinsdheid den uitslag geven, maar het werkelijke leven, zooals het geweest is. Dit leert ons tevens, dat op dien dag geene huichelarij plaats vinden kan. Het loon, dat den geloovigen ten deel valt, is het loon der genade, want de rechtvaardigen zullen zich daarvan geenszins bewust zijn, dat zij ooit iets zouden verdiend hebben, Matth. 25:37-39; Rom. 6:23. God kroont in hen het werk van den Heiligen Geest, de vrucht des Geestes, dien Hij Zelf gegeven heeft. De Heere Jesus zegt: Die Mijn Woord hoort, en gelooft Hem, Die Mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, maar is uit den dood overgegaan in het leven, Joh. 5:24. De geloovigen zullen, wel is waar, ook in den dag des Oordeels voor den Zoon des menschen verschijnen en het uitspreken van het vonnis over levenden en dooden bijwonen, maar niet ter hunner verdoemenis, maar tot rechtvaardigmaking, want: die in den Zoon gelooft, wordt niet veroordeeld, Joh. 3:18.

Het Laatste Oordeel zal voornamelijk dienen tot openbaring van de rechtvaardigheid Gods aan de goddeloozen, want de geloovigen stonden reeds voor Gods Rechterstoel, toen zij het ware geloof in het hart ontvingen en door het geloof de rechtvaardigmaking voor God in Christus verkregen; van dit oogenblik af aan zijn zij reeds aan alle verdoemenis ontkomen.

2. De Apostel Paulus zegt: Weet gij niet, dat de heiligen de wereld oordeelen zullen? Weet gij niet, dat wij de engelen oordeelen zullen? 1 Cor. 6:2,3. Hierdoor bedoelt de Apostel *niet*, dat de geloovigen te zamen met Christus *mede rechterlijke kracht zullen uitoefenen*; de eenige Rechter over levenden en dooden is de Zoon des menschen; de geloovigen zullen de wereld en de gevallen engelen oordeelen, omdat zij hen door hun leven veroordeelen, daar zij, hoewel zwakke en zondige schepselen zijnde, evenals de verworpenen, zich nochtans aan de genade Gods in Christus hebben vastgeklemd, en daardoor aan het verderf zijn ontvloden; hierdoor zullen zij, die verloren gaan, met de gevallene engelen erkennen, hoe rechtvaardig hunne verdoemenis is, daar zij niet *wilden* behouden worden. De Heere Jesus zegt, dat het den lande van Sodom en Gomorra verdragelijker zijn zal in den dag des Oordeels, dan derzelve stad, die het Evangelie van Christus niet heeft aangenomen, Matth. 10:15, en leert ons daardoor, dat zij, die gelegenheid hadden, om tot de zaligheid te komen, en ze nochtans verwierpen, een veel zwaarder Oordeel zullen ontvangen dan zij, die nooit iets van

de zaligheid hebben vernomen: evenals de rijke, die aan gemak en weelde is gewend, veel smartelijker nood en ontbering gevoelt, als hij in armoede vervalt, dan de mensch, die in armoede geboren is. De Heere bedoelt echter geenszins hiermede, dat zij, die in dit leven nimmer het heilaanbrengend Evangelie gehoord hebben, lichter zalig worden, dan de gedoopte geloovigen, of, dat zij nog na den dood hoop hebben op bekeering en zaligheid, zie Rom. 2:12. Voor de geloovigen en de verdrukten om der gerechtigheid wille is de dag des Oordeels eene machtige vertroosting, dat God hun recht doen zal, alle onrecht en geweld zal te niet doen, het bloed der martelaren en Zijner trouwe getuigen wreken, de onderdrukten verhoogen en den gewelddoeners rechtvaardig vergelden zal, terwijl Hij wederom tot eere zal brengen hen, die de wereld in hare goddeloosheid en haren farizeeschen ijver heeft vervolgd en verdoemd.

§ 41. De Eeuwigheid

Zoodra God Zijne genade door de gelukzaligheid der uitverkorenen, en Zijne rechtvaardigheid door de bestraffing der verworpenen, in den dag des oordeels, voor de geheele wereld volkomen heeft verheerlijkt, is Zijn eeuwig raadsbesluit in Christus volbracht; Christus geeft het Koninkrijk aan God den Vader over, opdat God zij alles in allen, en de dag breekt aan, die geen einde meer heeft; voor de uitverkorenen een dag van eindelooze zaligheid, voor de verworpenen een dag van eindelooze pijn. De leer van de eindelijke behoudenis ook der verworpenen en der booze engelen (*Apokatástasis pánton*) is eene klaarblijkelijke dwaling, lijnrecht tegen de leer der Schrift. Het oord der verworpenen is van den dag des oordeels af de poel des vuurs, – waarin ook de hel en de dood geworpen zijn, Openb. 20:14, opdat zij geene macht meer zouden hebben, – en hun toestand is de eeuwige dood in de gemeenschap des duivels en zijner engelen, verworpen zijnde van het aangezicht des Heeren in de buitenste duisternis. Het oord der uitverkorenen is in de hemelen bij den Heere, te zamen met de heilige engelen, en hun toestand is het eeuwige leven in de aanschouwing des Heeren van aangezicht tot aangezicht, in het genot Zijner zalige gemeenschap en in het bestendig prijzen van den drieëenigen God voor Zijnen troon. Hieruit bestaat de eeuwigheid, zoo vol verschrikking voor de goddeloozen, zoo vol van onuitsprekelijke zoetheid voor de geloovigen.

1. Zoodra de mensch dit leven verlaat, komt hij in de *eeuwigheid*; in den *engsten zin* des woords *verstaat men onder eeuwigheid den tijd van het laatste oordeel af*, wanneer de Heere met Zijne uitverkorenen ten hemel opvaren zal, terwijl de goddeloozen in den eeuwigen afgrond zullen geworpen worden. De Schrift beschrijft ons den toestand der verdoemden in: de buitenste duisternis, alwaar weening zijn zal en knersing der tanden, Matth. 25:30; zij zijn in den poel des vuurs, Openb. 20:14, in het eeuwige vuur, hetwelk den duivel en zijnen engelen bereid is, Matth. 25:41, waar hun worm niet zal sterven en hun vuur niet zal uitgebluscht worden, Jes. 66:24; hun enig gevoel zal pijn zijn en eeuwige gewetenswroegingen, Luk. 16:23; 2 Thess. 1:9, vanwege de verzuimde zaligheid. Hunne onzaligheid bestaat in hun verworpen-zijn van het aangezicht des Heeren, de eenige Fontein der zaligheid. De toestand der verdoemden wordt genoemd: eeuwige dood, omdat er voor hen geen helpen meer bestaat. Het oord der verlorenen heet hel (Hebreeuwsch: Gehenna) Matth. 5:29,30; Mark. 9:43-48; Luk. 12:5, naar het dal des zoons van Hinnom bij Jerusalem, waar men vroeger de kinderen voor den Moloch door het vuur liet gaan, Jer. 7:31,32; 2 Kon. 23:10. De straf der verdoemden, is eeuwig, Jes. 66:24; Matth. 25:41; Mark. 9:44; Openb. 20:10. Op grond van eenige verklaringen der Schrift, Matth. 5:26; 12:32; 18:34; Handel. 3:21; Rom. 8:20-23, verzon men de leer van de eindelijke behoudenis van alle verdoemden, zoowel der menschen als der duivelen.

Maar deze plaatsen worden ten onrechte als bewijs daarvoor aangehaald, deze leer is klaarblijkelijk tegen de Schrift; want, indien ook de verdoemden eindelijk tot zaligheid zouden komen, dan ware Gods geheele raadsbesluit en het lijden van Christus overtollig, daar dan eenmaal allen, buiten hetzelve om, zalig zouden worden. Het is verkeerd, zich hierbij op Gods liefde te beroepen, want de liefde strijdt niet tegen Gods rechtvaardigheid. Overigens is het geheel nutteloos daarover na te denken, wat na het laatste oordeel geschieden zal; het doel der Heilige Schrift is, ons Gods raad omtrent onze zaligheid te openbaren, en deze raad is op den dag des oordeels ten einde gebracht, derhalve gaat de Heilige Schrift niet verder, dan tot het laatste oordeel.

2. *De eeuwige zaligheid der heiligen leert ons de Schrift onder de liefelijkste beelden kennen; zij is waarlijk eene tegenstelling van alle ellende, door de zonde veroorzaakt. De zonde is verzoend, en de dood te niet gedaan, en de uitverkorenen zijn wederom bij God, de Fontein des levens en der zaligheid; daarom zal God niet alleen de tranen van alle aangezichten afwisschen, Jes. 25:8, en hun rust geven, 2 Thess. 1:7; Hebr. 3:11; Openb. 14:13, ten bewijze, dat alle gevolgen der zonde uit den weg geruimd zijn, maar Hij leidt hen wederom in het paradijs, Luk. 23:43, in den schoot van Abraham, Luk. 16:22, ter bruiloft, Matth. 8:11; 22:2, en geeft hun de onverwelkelijke erfenis in het hemelsch Jerusalem, Hebr. 13:14; Openb. 21:2. Tot eene bestendige woonplaats geeft hun God, in de plaats van deze door de zonde verdorvene wereld, *nieuwe hemelen* en eene *nieuwe aarde*, in dewelke gerechtigheid woont, 2 Petr. 3:13; Jes. 66:22. Dat wij ons onder die nieuwe hemelen en die nieuwe aarde niet de tegenwoordige hemelen en de tegenwoordige aarde, vernieuwd en van de zonde gereinigd, moeten voorstellen, gelijk dit velen doen, en willen, dat zodoende deze wereld in eene vernieuwde gedaante eeuwig zal duren, weten wij uit Jes. 65:17: Want ziet, Ik schep nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde; en de vorige dingen zullen niet meer gedacht worden, en zullen in het hart niet opkomen. Desgelijks zegt de Apostel Johannes, Openb. 21:23: En de stad behoeft de zon en de maan niet, dat zij in dezelve zouden schijnen; want de heerlijkheid Gods heeft haar verlicht; en het Lam is hare kaars. De uitdrukking nieuwe hemelen en nieuwe aarde is slechts een beeld van dat oord, waar de uitverkorenen met den drieëenigen God wonen, Zijn aangezicht aanschouwen, Hem eeuwig lof en eere toebrengen, en de volkomene zaligheid smaken, die het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord, en die in het hart des menschen niet is opgekomen.*